Jaarrapport Integratie 2014

Centraal Bureau voor de Statistiek

Jaarrapport Integratie 2014

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2013–2014	2013 tot en met 2014
2013/2014	Het gemiddelde over de jaren 2013 tot en met 2014
2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2013 en eindigend in 2014
2011/'12–2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2011/'12 tot en met 2013/'14

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever
Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Textcetera, Den Haag en Grafimedia, Den Haag
Druk: Tuijtel, Hardinxveld-Giessendam
Ontwerp: Edenspiekermann

Inlichtingen
Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen
verkoop@cbs.nl
Fax 045 570 62 68
ISBN 978-90-357-2034-3
ISSN 1872-1354

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2014.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

60112 201401 B-61

Voorwoord

In het *Jaarrapport Integratie 2014* beschrijft het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) de maatschappelijke positie van diverse allochtone bevolkingsgroepen in Nederland. De wortels van deze groepen liggen in andere landen met vaak andere culturele en economische omstandigheden. In dit rapport staat hun integratie in de Nederlandse samenleving centraal. Daarmee voorziet dit rapport in een feitelijke weergave van de situatie van allochtonen in Nederland, wat onmisbaar is in het integratiedebat.

Dit rapport bestaat uit een monitordeel en een verdiepend deel. Het monitordeel volgt de ontwikkelingen op het gebied van bevolkingsontwikkeling, onderwijs, arbeid, uitkeringen, inkomen en criminaliteit. Het verdiepend deel gaat in op de integratie van tweedegeneratieallochtonen, die zelf in Nederland zijn geboren en opgegroeid.

De Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse bevolkingsgroepen bestaan voor ongeveer de helft uit tweedegeneratieallochtonen. Sociaaleconomisch staan zij er beter voor dan de eerste generatie. Zij zijn hoger opgeleid en minder vaak afhankelijk van een uitkering. Wel vormen ze een kwetsbare groep op de arbeidsmarkt. Dit komt omdat tweedegeneratieallochtonen gemiddeld jong zijn, en jongeren meer last ondervinden van conjuncturele schommelingen. Als starter op de arbeidsmarkt hebben zij vaak geen vast contract. Vooral de werkloosheid van niet-westerse jongeren is in de afgelopen jaren van economische malaise sterk toegenomen.

Onder groepen die voornamelijk als vluchteling naar Nederland zijn gekomen bestaan grote sociaaleconomische verschillen. Personen van Iraanse en Afghaanse herkomst hebben twee keer zo vaak werk als personen van Somalische herkomst. Het aantal personen in Nederland uit de nieuwe EU-landen is de afgelopen tien jaar sterk toegenomen, vooral door de immigratie vanuit Polen. De recente immigranten uit deze landen maken weinig gebruik van sociale uitkeringen.

Het CBS stelt dit rapport eens per twee jaar samen op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Ik bedank onze collega's van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut voor hun diepgaande analyse van de levensloop van een groep jongvolwassen niet-westerse vrouwen van de tweede generatie.

Op de website van het CBS (www.cbs.nl) vindt u een bijlage bij deze publicatie met aanvullend materiaal.

Directeur-Generaal,
Dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi

Den Haag/Heerlen, november 2014

Inhoud

Voorwoord **3**
Samenvatting **7**
Inleiding **20**

1. Een overzicht van integratie 24

1.1 Bevolking **25**
1.2 Onderwijs **39**
1.3 Arbeid **49**
1.4 Uitkeringen **57**
1.5 Inkomen **64**
1.6 Criminaliteit **70**

2. Voortijdig schoolverlaters na zes jaar 75

2.1 Achtergronden en onderzoekspopulatie **76**
2.2 Onderwijs **78**
2.3 Arbeid **81**
2.4 Inkomsten uit arbeid **84**
2.5 Uitkering **87**
2.6 Criminaliteit **90**
2.7 Conclusie **92**

3. Levensloop van jongvolwassen vrouwen 96

3.1 Levensloopanalyse **97**
3.2 Levensloopgebeurtenissen in de privésfeer **98**
3.3 Levensloptrajecten in de privésfeer **101**
3.4 Levensloopgebeurtenissen in de arbeidscarrière **104**
3.5 Levensloptrajecten in de arbeidscarrière **106**
3.6 Relatie tussen levenslopen in de privésfeer en arbeidscarrière **108**
3.7 Conclusie **112**

4. Woonsituatie van niet-westerse tweede generatie 116

4.1 Inleiding **117**
4.2 Wonen in een eigen woning of (sociale) huurwoning **118**
4.3 Wonen in een appartement of eengezinswoning **122**
4.4 Oppervlakte woning **126**
4.5 Aandeel niet-westerse allochtonen in woonbuurt **128**
4.6 Conclusie **132**

Begrippen **135**
Medewerkers **141**

Samenvatting

De integratie van allochtonen kenmerkt zich door een toenemende participatie en positieverwerving in de samenleving. Het Jaarrapport Integratie 2014 volgt dit proces voor diverse groepen immigranten (eerste generatie) en hun kinderen (tweede generatie). Deze samenvatting zet de belangrijkste bevindingen op een rij voor herkomstgroepen met gemeenschappelijke migratiekenmerken. Voor de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen (Turks, Marokkaans, Surinaams en Antilliaans) is er specifiek aandacht voor de situatie van de tweede generatie op basis van de verdiepende hoofdstukken van deze publicatie.

Turkse en Marokkaanse herkomst

De wortels van de immigratie vanuit Turkije en Marokko liggen in de gastarbeid van de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Tegenwoordig komen immigranten uit deze landen vooral naar Nederland om een gezin te vormen of zich bij gezinsleden te voegen. Het gaat echter om minder immigranten dan bijvoorbeeld tien jaar geleden. In 2013 was het aantal Turkse emigranten zelfs groter dan het aantal Turkse immigranten. De Turkse en Marokkaanse herkomstgroepen groeien door de geboorte van de tweede generatie nog wel. De omvang van de tweede generatie binnen deze groepen is inmiddels ook groter dan die van de eerste generatie. De tweede generatie is nog wel jong met een gemiddelde leeftijd van nog geen twintig jaar. Personen van Turkse en Marokkaanse herkomst wonen vooral in grote steden. Zij ervaren, net als degenen van Surinaamse en Antilliaanse herkomst, minder sociale samenhang in hun woonbuurt dan autochtonen.

Vooral meisjes verbeteren onderwijspositie

Door hun jonge leeftijd is het vooral de tweede generatie binnen de Turkse en Marokkaanse herkomstgroepen die onderwijs volgt. Het beeld hierbij is tweeledig. Enerzijds gaan ze steeds vaker hogere niveaus volgen in het voortgezet onderwijs en het vervolgonderwijs. Anderzijds blijft er een achterstand in gevolgd onderwijsniveau ten opzichte van autochtone, Surinaamse en Antilliaanse leerlingen. De afgelopen tien jaar hebben vooral Turkse en Marokkaanse meisjes hun onderwijspositie verbeterd. Zij zijn meer dan jongens vaker in het hoger onderwijs terechtgekomen. Ook verlaten deze meisjes maar half zo vaak zonder diploma het mbo-onderwijs als Turkse en Marokkaanse jongens.

Sterke toename werkloosheid onder jongeren

Begin 2014 had 68 procent van de autochtonen werk; van de personen met een Turkse of Marokkaanse herkomst ongeveer 44 procent. De niet-westerse allochtonen zijn harder getroffen door de economische crisis van de afgelopen jaren. Hun arbeidsparticipatie is sterker gedaald dan die van autochtonen en hun werkloosheid is harder gestegen. Hier speelt mee dat Turkse en Marokkaanse werknemers veel vaker dan autochtonen een tijdelijk contract hebben of als uitzendkracht werken. En juist deze flexibele arbeidsrelaties komen bij economische tegenslag onder druk te staan. Dit heeft het meest effect gehad op de tweede generatie. Zij hebben vaker dan de eerste generatie een flexibel contract. Dit komt doordat zij nog jong zijn en vaak starter op de arbeidsmarkt. Juist onder niet-westerse jongeren is de afgelopen vijf jaar de werkloosheid sterk toegenomen. Begin 2014 was de Turkse en Marokkaanse tweede generatie dan ook vaker werkloos dan de eerste. De wat oudere tweede generatie, van 25 tot 45 jaar, had begin 2014 juist vaker werk dan de eerste generatie. Dit is in lijn met hun gemiddeld hogere opleidingsniveau. In het algemeen neemt de arbeidsdeelname toe bij een hogere opleiding. Wel blijft de arbeidsdeelname achter bij die van autochtone, Surinaamse en Antilliaanse leeftijdsgenoten.

Tweede generatie heeft minder vaak een uitkering dan eerste generatie

De situatie op de arbeidsmarkt heeft zijn weerslag op de uitkeringsafhankelijkheid. Binnen alle herkomstgroepen nam het aandeel personen met een werkloosheids- of bijstandsuitkering de afgelopen jaren toe. Maar het aandeel met een werkloosheidsuitkering steeg onder personen van Marokkaanse en Turkse herkomst minder hard. Marokkanen moeten vaker van de bijstand rondkomen (een op de zeven) dan personen van Turkse herkomst (een op de tien). Van autochtonen is maar een op de vijftig afhankelijk van een bijstandsuitkering. De uitkeringsafhankelijkheid is onder de tweede generatie veel lager dan onder de eerste generatie. Tijdens de economische crisis is hun bijstandsafhankelijkheid, net als hun werkloosheid, wel sterker gestegen dan die van de eerste generatie. Kenmerkend voor de Turkse en Marokkaanse eerste generatie is dat zij veel vaker dan autochtonen een uitkering ontvangen vanwege arbeidsongeschiktheid.

Tweede generatie heeft hoger inkomen dan eerste generatie

Personen van Turkse en Marokkaanse herkomst hebben gemiddeld lagere inkomens dan autochtonen en personen van Surinaamse en Antilliaanse herkomst. Dit hangt samen met hun lagere arbeidsparticipatie en hogere uitkeringsafhankelijkheid. De tweede generatie van twintig jaar en ouder heeft echter al wel een hoger inkomen dan de eerste generatie. Dit geldt vooral voor de Marokkaanse tweede generatie, die gemiddeld ruim 2 duizend euro per jaar meer te besteden heeft dan de eerste. Turkse en Marokkaanse vrouwen zijn mede door een lage

arbeidsparticipatie relatief vaak niet economisch zelfstandig. Zij zijn half zo vaak economisch zelfstandig als de Turkse en Marokkaanse mannen en half zo vaak als autochtone en Surinaamse vrouwen.

Marokkaanse jongeren vaker verdachte van misdrijf dan Turkse jongeren
Personen van Marokkaanse herkomst vertonen vaker crimineel gedrag dan autochtonen en personen van Turkse herkomst. Binnen deze herkomstgroepen worden jongvolwassenen van 18 tot 25 jaar het vaakst verdacht van het plegen een misdrijf. Ongeveer een op de tien Marokkaanse jongvolwassenen kreeg in 2013 proces-verbaal vanwege het plegen van een misdrijf. Dit is twee keer zo vaak als Turkse en vijf keer zo vaak als autochtone leeftijdsgenoten. Omdat de Turkse en Marokkaanse tweede generatie nog jong is en de criminaliteit hoger is onder jongeren, wordt de tweede generatie vaker verdacht van een misdrijf dan de eerste generatie. In de leeftijd van 12 tot 25 jaar is er veel minder verschil tussen de eerste en tweede generatie.

Het sociaaleconomische integratieproces van zowel de Turkse als de Marokkaanse herkomstgroep lijkt vooral via de tweede generatie te gaan. Hun opleidingsniveau stijgt, vooral bij de meisjes, en de arbeidsparticipatie van de wat oudere tweede generatie ligt hoger dan die van de eerste generatie. Verder is het inkomen van de Turkse en Marokkaanse tweede generatie al hoger dan dat van de eerste generatie. Toch blijft ook deze tweede generatie sociaaleconomisch nog achter bij autochtonen en de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie.

Surinaamse en Antilliaanse herkomst

De immigratie vanuit Suriname en de voormalige Nederlandse Antillen is verbonden met de staatkundige verwantschap met Nederland. De voormalige Nederlandse Antillen zijn, anders dan Suriname, nog steeds onderdeel van het Koninkrijk der Nederlanden. Dit is een verklaring voor het gegeven dat er de afgelopen vijftien jaar meer Antilliaanse dan Surinaamse immigranten en emigranten waren. Wel waren in beide groepen immigratie en emigratie ongeveer even groot in 2013. Beide groepen nemen daarom vooral nog in omvang toe door de geboorte van de tweede generatie. Deze groei is wel minder sterk dan bij de Turkse en Marokkaanse herkomstgroepen. Verder is ook de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie met een gemiddelde leeftijd van ongeveer twintig jaar nog jong. De Antilliaanse eerste generatie is met veertig jaar gemiddeld bijna tien jaar jonger dan de Surinaamse eerste generatie.

Net zo vaak naar hbo als autochtonen

In het voortgezet onderwijs gaan Surinaamse en Antilliaanse leerlingen vaker naar havo of vwo dan Turkse en Marokkaanse leerlingen, maar niet zo vaak als autochtone leerlingen. In het vmbo gaan Antilliaanse leerlingen relatief vaak naar de laagste niveaus, net zo vaak als Turkse en Marokkaanse leerlingen.
Een achterliggende reden hiervoor is dat zich onder de Antilliaanse leerlingen relatief veel van de eerste generatie bevinden. Vanwege de staatkundige verwantschap met Nederland is het voor hen makkelijker om al op jongere leeftijd, al dan niet tijdelijk, naar Nederland te immigreren. Deze Antilliaanse leerlingen van de eerste generatie kiezen vaker voor lagere niveaus in het voortgezet onderwijs dan de tweede generatie. Dit kan ook een reden zijn dat Antilliaanse leerlingen binnen het mbo minder vaak het hoogste niveau volgen dan de andere niet-westerse leerlingen, en dat zij vaker het mbo zonder startkwalificatie verlaten.
Wel beginnen zowel Surinaamse als Antilliaanse studenten ongeveer net zo vaak als autochtonen een studie in het hbo en gaan ze vaker dan Turkse en Marokkaanse studenten naar het wo.

Antilliaanse tweede generatie van 25 tot 45 jaar is vaak werkzaam

Ook onder personen van Surinaamse en Antilliaanse herkomst heeft de economische crisis geleid tot een stijging van de werkloosheid en een daling van de arbeidsparticipatie. Wel hebben ze in 2013 nog altijd vaker werk dan andere niet-westerse allochtonen. Dit komt vooral door de arbeidsdeelname van Surinaamse en Antilliaanse vrouwen. Zij werken bijna net zo vaak als de mannen uit deze groepen. De Surinaamse eerste generatie heeft veel vaker werk dan de eerste generatie van de overige niet-westerse herkomstgroepen. In de leeftijd van 25 tot 45 jaar heeft de Surinaamse tweede generatie nauwelijks vaker werk dan de eerste. Het verschil in arbeidsdeelname tussen de Antilliaanse eerste en tweede generatie is juist groot. De 25- tot 45-jarige Antillianen van de tweede generatie hebben ongeveer anderhalf keer zo vaak werk als de eerste generatie, en bijna net zo vaak als hun autochtone leeftijdsgenoten.

Sterke toename werkloosheidsuitkeringen

Door de sterke stijging van het aantal Surinaamse en Antilliaanse werklozen in de afgelopen jaren is ook het aandeel personen met een werkloosheidsuitkering in deze herkomstgroepen sterk toegenomen. Personen van Surinaamse en Antilliaanse herkomst hadden in 2013 vaker een werkloosheidsuitkering dan autochtonen en andere niet-westerse allochtonen. Zij hadden wel minder vaak een bijstandsuitkering dan personen van Turkse en Marokkaanse herkomst.
Verder hebben Antilliaanse eerstegeneratieallochtonen veel minder vaak dan de Surinaamse eerste generatie een uitkering vanwege arbeidsongeschiktheid. Binnen de tweede generatie is hierin geen verschil.

Hogere inkomens dan Turkse en Marokkaanse herkomstgroepen

Binnen de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen hebben personen van Surinaamse herkomst gemiddeld het hoogste inkomen, gevolgd door personen van Antilliaanse herkomst. Dit hangt samen met hun hogere arbeidsparticipatie en lagere bijstandsafhankelijkheid. Wel liggen de inkomens nog een stuk lager dan de inkomens van autochtonen. Er is weinig verschil tussen de gemiddelde inkomens van de Surinaamse eerste en tweede generatie. De Antilliaanse tweede generatie van twintig jaar en ouder had in 2012 daarentegen gemiddeld bijna 5 duizend euro meer te besteden dan de Antilliaanse eerste generatie. Dit is in lijn met de hogere arbeidsparticipatie van de Antilliaanse tweede generatie.

Meer verdachten binnen Antilliaanse eerste generatie

Van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen kent de Antilliaanse herkomstgroep het grootste aandeel aangehouden verdachten. Dit hangt samen met relatief meer verdachten binnen de Antilliaanse eerste generatie dan binnen de eerste generatie van de andere drie herkomstgroepen. Bovendien daalt het aandeel verdachten onder personen van Antilliaanse herkomst na hun vijfentwintigste minder snel dan binnen de andere niet-westerse herkomstgroepen. De Antilliaanse tweede generatie is minder vaak verdachte van een misdrijf dan de eerste generatie. Surinamers zijn minder vaak verdachte dan Antillianen, maar wel vaker dan personen van Turkse herkomst.

Ondanks een gezamenlijke (oud-)verwantschap met Nederland verschilt de situatie van de Surinaamse en Antilliaanse herkomstgroepen in Nederland. De Surinaamse eerste generatie staat er sociaaleconomisch het beste voor van de vier niet-westerse herkomstgroepen. De huidige Surinaamse tweede generatie overtreft dit maar in zeer beperkte mate. Binnen de Antilliaanse herkomstgroep is er juist een groot verschil tussen de eerste en tweede generatie. Terwijl de sociaaleconomische situatie van de eerste generatie meer lijkt op die van de Turkse en Marokkaanse eerste generatie, doet de tweede generatie niet onder voor de Surinaamse tweede generatie.

Vluchtelingengroepen

Personen met een Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische herkomst zijn in de afgelopen vijftien jaar vaak als vluchteling naar Nederland gekomen. Vanuit asielzoekerscentra zijn zij meer gespreid over Nederland gaan wonen dan andere niet-westerse allochtonen. Tegenwoordig komen ook veel immigranten uit deze groepen vanwege hun gezin naar Nederland. Personen van Iraanse herkomst wonen gemiddeld het langst in Nederland, personen van Somalische herkomst

het kortst. De Iraanse eerste generatie is gemiddeld dan ook het oudst (41 jaar) en de Somalische eerste generatie het jongst (29 jaar). Onder de Somaliërs bevinden zich relatief veel alleenstaande ouders en alleenstaanden. Somalische vrouwen zijn ook het jongst als zij hun eerste kind krijgen. Iraanse vrouwen zijn gemiddeld bijna vijf jaar ouder als zij moeder worden, en daarmee zelfs iets ouder dan autochtone vrouwen. De tweede generatie van de vluchtelingengroepen is met een gemiddelde leeftijd van ongeveer tien jaar erg jong. Daarom heeft, met uitzondering van het onderwijs, hun sociaaleconomische situatie vooral betrekking op de eerste generatie.

Helft Iraanse leerlingen op havo of vwo

Het aandeel havo/vwo leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs geeft een beeld van de sociaaleconomische verhoudingen tussen de vier vluchtelingengroepen. Ruim 20 procent van de Somalische leerlingen zit op havo of vwo, ruim 30 procent van de Iraakse, ruim 40 procent van de Afghaanse en ruim 50 procent van de Iraanse leerlingen. Iraanse leerlingen zitten daarmee vaker op havo of vwo dan autochtone leerlingen. Ook de arbeidsdeelname is het laagst voor de Somalische herkomstgroep, daarna de Iraakse, dan de Afghaanse en het hoogst voor de Iraanse herkomstgroep. Dit komt onder meer door een relatief hoge arbeidsdeelname van Iraanse vrouwen, die ook vaker economisch zelfstandig zijn dan vrouwen uit de andere vluchtelingengroepen. Afghaanse mannen werken ongeveer net zo vaak als Iraanse mannen. Immigranten die als vluchteling naar Nederland zijn gekomen starten op sociaaleconomisch gebied met niets. Maar immigranten uit alle vier de vluchtelingengroepen hebben vaker werk naarmate zij langer in Nederland zijn. Dit betekent dat hun sociaaleconomische integratie toeneemt met de tijd.

Bijstandsafhankelijkheid neemt af met verblijfsduur

Mede door hun start als vluchteling in Nederland zijn personen uit de vluchtelingengroepen vaak aangewezen op een bijstandsuitkering. Dit geldt zelfs voor de helft van de Somalische eerste generatie. Personen van Afghaanse en Iraanse herkomst zijn van de vluchtelingengroepen het minst vaak afhankelijk van bijstand, al gaat het nog om een kwart van hen. Net als dat de arbeidsdeelname stijgt met de verblijfsduur in Nederland, hebben Afghaanse, Iraakse en Iraanse immigranten minder vaak een bijstandsuitkering als zij langer in Nederland zijn. Voor Somalische immigranten geldt dit pas vanaf een verblijfsduur van ongeveer 9 jaar in Nederland. Het aandeel personen uit de vluchtelingengroepen met een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering is laag, wat samenhangt met hun geringe arbeidsverleden in Nederland. Wel neemt binnen alle vier de vluchtelingengroepen het aandeel personen met dergelijke uitkeringen, net als de arbeidsdeelname, toe met de verblijfsduur in Nederland.

Laagste inkomens voor Somaliërs

De inkomens van personen uit de vluchtelingengroep behoren tot de laagste van de niet-westerse allochtonen. Dat is niet vreemd gezien de hogere bijstandsafhankelijkheid. Binnen de vluchtelingengroepen heeft de Iraanse herkomstgroep gemiddeld het hoogste gemiddelde inkomen en de Somalische herkomstgroep het laagste. Dit komt overeen met de verhoudingen in arbeidsdeelname en uitkeringsafhankelijkheid van deze groepen. Wel hebben personen van Iraakse herkomst gemiddeld iets hogere inkomens dan personen van Afghaanse herkomst.

Daling aandeel Somalische verdachten

Personen van Somalische herkomst worden vaker verdacht van een misdrijf dan personen uit de andere drie vluchtelingengroepen. Een reden hiervoor kan zijn dat zij gemiddeld jonger zijn. En criminaliteit is juist hoger onder jongeren en jongvolwassenen. Wel is het aandeel verdachten sinds 2007 veel sterker gedaald onder personen van Somalische herkomst dan onder autochtonen en andere niet-westerse allochtonen. Het aandeel Afghaanse, Iraakse en Iraanse verdachten is ongeveer gelijk aan het aandeel Turkse verdachten, dat het laagste is binnen de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen.

Tussen de vluchtelingengroepen bestaan grote sociaaleconomische verschillen. Personen van Iraanse herkomst lijken sociaaleconomisch het beste te integreren in de Nederlandse samenleving. Dit komt niet alleen doordat zij al het langst in Nederland verblijven, ook een hoger opleidingsniveau draagt hieraan bij. Personen van Somalische herkomst lijken achter te blijven bij de andere vluchtelingengroepen. Toch geldt voor alle vier de groepen dat tijd een belangrijke factor is: hoe langer men in Nederland is, hoe vaker men werk heeft.

Nieuwe EU-groepen

De herkomstlanden van de nieuwe EU-groepen hebben gemeen dat zij in 2004 of 2007 lid zijn geworden van de Europese Unie. Er was wel gelijk vrij verkeer van personen, maar vrij verkeer van werknemers ging in 2007 in voor Polen en pas in 2014 voor Roemenen en Bulgaren. De toetreding tot de EU heeft vooral tot een sterke stijging van het aantal Poolse immigranten geleid. Van alle immigranten uit de nieuwe EU-landen is sinds 2004 de helft tot twee derde van Poolse herkomst. Ook de Roemeense en met name de Bulgaarse herkomstgroepen zijn de afgelopen jaren sterk in omvang toegenomen. Wel gaat het om veel kleinere aantallen en waren er in 2013 nagenoeg evenveel Roemeense en Bulgaarse immigranten als emigranten.

Bulgaarse immigranten vaak als zelfstandige aan de slag

De recente immigranten uit de nieuwe EU-groepen komen vooral naar Nederland om te werken. Personen van Roemeense en Bulgaarse herkomst werken minder vaak dan personen uit de andere nieuwe EU-landen. Zij hadden tot 2014 nog een tewerkstellingsvergunning nodig om als werknemer aan de slag te gaan. Recente Roemeense en Bulgaarse immigranten hebben daarom veel minder vaak werk dan Roemenen en Bulgaren die al langer in Nederland zijn. Wel zijn vooral Bulgaarse immigranten vaak als zelfstandig ondernemer begonnen.

Anders dan vluchtelingen die nog maar kort in Nederland verblijven, hebben recente immigranten uit de nieuwe EU-landen nauwelijks een bijstandsuitkering. Het aandeel personen met een bijstandsuitkering neemt wel toe naarmate men langer in Nederland is. Voor Polen is het met werkloosheidsuitkeringen precies andersom. Poolse immigranten die na 2007 naar Nederland zijn gekomen hebben vaker een werkloosheidsuitkering dan Poolse immigranten die hier al langer zijn. Dit geeft vooral aan dat ook recente Poolse arbeidsmigranten door de crisis zijn getroffen.

Gemiddeld inkomen gedaald

Met de toename van de immigratie uit de nieuwe EU-landen is het gemiddelde inkomen van de nieuwe EU-groep flink gedaald. In 2012 was het gemiddelde inkomen van personen van Poolse herkomst ongeveer gelijk aan het gemiddelde inkomen van niet-westerse allochtonen. Het inkomen van personen van Bulgaarse herkomst lag lager. Sinds 2008 is de economische zelfstandigheid (inkomsten uit arbeid op minimaal bijstandsniveau) binnen de nieuwe EU-groep toegenomen. Poolse mannen waren in 2012 bijna even vaak economisch zelfstandig als autochtone mannen.

Veel minder vaak verdachte van een misdrijf dan niet-westerse allochtonen

De criminaliteit binnen de nieuwe EU-groep is laag. Het aandeel verdachten van een misdrijf is wel hoger dan dat van autochtonen, maar veel lager dan dat van niet-westerse allochtonen. Met de komst van immigranten uit de nieuwe EU-landen sinds 2004 is het aandeel verdachten uit de nieuwe EU-groep ongeveer constant gebleven. Alleen het aandeel Bulgaarse verdachten is in die periode met de helft toegenomen, maar zij zijn nog altijd minder vaak verdachte van een misdrijf dan niet-westerse allochtonen.

De nieuwe EU-groep kenmerkt zich door veel recente arbeidsmigranten. Er is sprake van een sterk gestegen immigratie (vooral vanuit Polen), maar ook de emigratie nam toe. Voor de integratie van de nieuwe EU-groep in de Nederlandse

samenleving is het van belang wie uiteindelijk blijven en hoe hun sociaal-economische situatie zich ontwikkelt. Vooralsnog is de arbeidsdeelname van Poolse immigranten hoog, al lijkt de positie op de arbeidsmarkt kwetsbaar. Voor Roemeense en Bulgaarse immigranten zal moeten blijken of het vrij verkeer van werknemers, dat in 2014 ook voor hen is gaan gelden, invloed heeft op hun sociaaleconomische positie.

Verdieping: niet-westerse tweede generatie

De vier grootste niet-westerse herkomstgroepen hebben gemeen dat zij voor ongeveer de helft bestaan uit de tweede generatie. Bovendien groeien deze groepen vooral door de geboorte van de tweede generatie. Hierdoor zullen tweedegeneratieallochtonen binnen de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen het integratiebeeld van deze groepen steeds meer gaan bepalen. Daarom gaat het verdiepende deel van deze publicatie specifiek in op een drietal aspecten van de situatie van de tweede generatie.

Voortijdig schoolverlaters na zes jaar

Dit hoofdstuk vergelijkt voortijdig schoolverlaters (vsv'ers) uit het voortgezet onderwijs (vo) en middelbaar beroepsonderwijs (mbo) met jongeren uit het mbo die wel met een startkwalificatie het onderwijs verlieten. Zes jaar na het verlaten van de school is gekeken hoe deze groepen het doen op het gebied van opleiding, arbeid, inkomen, uitkering en criminaliteit, en of jongeren afkomstig uit de verschillende herkomstgroepen hierin verschillen.

Niet-westerse meisjes na vsv vaker alsnog naar school dan jongens
Voortijdig schoolverlaten komt vaker voor onder niet-westerse jongeren dan onder autochtonen. Vooral niet-westerse jongens stromen relatief vaak zonder startkwalificatie uit het onderwijs. Voortijdig schoolverlaters van niet-westerse herkomst gaan daarentegen vaker dan autochtonen op een later tijdstip toch weer naar school. Dit geldt het sterkst voor Antilliaanse en overige niet-westerse meisjes en vooral na schoolverlaten vanuit het vo.

Het verschil in het wel of niet behalen van een startkwalificatie tussen niet-westers allochtone jongens en meisjes wordt na het oorspronkelijk voortijdig school-verlaten nog groter. De meisjes stroomden in eerste instantie al minder vaak voortijdig uit het onderwijs, maar van de meisjes die dit deden ging ook nog eens een groter deel dan bij de jongens later toch weer naar school. Daarbij haalden ze vaker alsnog een startkwalificatie.

Voortijdig schoolverlaten nadeliger voor niet-westerse jongeren

Met een startkwalificatie hebben jongeren zes jaar na het verlaten van het onderwijs een grotere kans op werk, een hoger loon, een kleinere kans op een uitkering en een kleinere kans op criminaliteit. Dit geldt het sterkst voor degenen die van school gingen met een startkwalificatie, maar ook voor oorspronkelijk voortijdig schoolverlaters die later alsnog een startkwalificatie behaalden.
Bij Antilliaanse en Marokkaanse jongens en Surinaamse en Antilliaanse meisjes had een startkwalificatie de grootste invloed op de kans op werk. Voor niet-westerse allochtonen is het ontbreken van een startkwalificatie nadeliger voor de kans op werk en de hoogte van het loon dan voor autochtone jongeren. Marokkaanse jongens die het onderwijs voortijdig hebben verlaten, hebben het minst vaak een betaalde baan.

Surinaamse en Antilliaanse meisjes zonder startkwalificatie hebben vaakst een uitkering

Voortijdig schoolverlaters hebben na zes jaar veel vaker een sociale uitkering dan jongeren die wel met een startkwalificatie van school gingen. Van de voortijdig schoolverlaters hadden Turkse jongens en meisjes na zes jaar het minst vaak een uitkering. Meisjes zonder startkwalificatie van Surinaamse en Antilliaanse herkomst hebben verreweg de grootste kans om zes jaar na schoolverlaten een uitkering te hebben. Het aandeel voortijdig schoolverlaters met een uitkering is het grootst vanuit mbo1–3. Niet-westerse meisjes zonder startkwalificatie hebben twee keer zo vaak een uitkering als degenen die wel een diploma in mbo2–3 haalden.

Minder criminaliteit bij alsnog behalen van startkwalificatie na vsv

De kans verdacht te worden van een misdrijf wordt kleiner met een hoger onderwijsniveau, maar de invloed van een startkwalificatie is groter. Jongeren met een startkwalificatie worden veel minder vaak verdacht van een misdrijf. Ook degenen die later alsnog een startkwalificatie halen zijn minder vaak verdachte dan personen zonder startkwalificatie. Dit geldt voor alle herkomstgroepen. Vooral Marokkaanse meisjes waren veel minder vaak verdachte van een misdrijf als zij met in plaats van zonder startkwalificatie van school waren gegaan.

Ondanks de variatie tussen herkomstgroepen is de conclusie dat het behalen van een startkwalificatie van grote invloed is op de latere kansen op de arbeidsmarkt. Dit geldt voor niet-westerse allochtonen sterker dan voor autochtonen. Bovendien neemt met een startkwalificatie ook de kans op criminaliteit sterk af. Het behalen van een startkwalificatie is daarmee van groot belang voor integratie in de samenleving.

Levensloop van jongvolwassen vrouwen

Dit hoofdstuk volgt de levensloopgebeurtenissen van niet-westerse vrouwen van de tweede generatie en autochtone vrouwen tussen hun zestiende en dertigste. Ook worden de levenslopen van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse tweedegeneratievrouwen onderling vergeleken. Hierbij gaat het niet alleen om gebeurtenissen in de privésfeer, maar ook om de samenhang met gebeurtenissen in de arbeidscarrière.

Vaak vroege gezinsvorming onder Turkse en Marokkaanse vrouwen

Op het gebied van het gezinsleven van de jongvolwassen vrouwen bestaan grote verschillen tussen de herkomstgroepen. Turkse en Marokkaanse vrouwen doorliepen vaak een traject van vroege gezinsvorming: ze trouwden op jonge leeftijd, zonder daarvoor ongehuwd samengewoond te hebben, en kort daarna kregen ze hun eerste kind. Dit type traject was onder autochtone vrouwen erg ongebruikelijk: wanneer autochtonen trouwen, gebeurt dit over het algemeen op latere leeftijd en gaat er meestal een periode van ongehuwd samenwonen aan vooraf. De meerderheid van de autochtone vrouwen trouwde voor het krijgen van een kind. Van de Surinaamse en Antilliaanse vrouwen met kinderen is de meerderheid juist niet getrouwd en veel van hen hebben zelfs geen partner. De vroege gezinsvorming onder de Turkse en Marokkaanse tweede generatie en het relatief hoge aandeel alleenstaande moeders onder de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie komt sterk overeen met de culturele patronen in het land van herkomst van hun ouders. Ouders lijken dus een belangrijke invloed te hebben op het gedrag van hun kinderen. Dit wordt ook bevestigd door de bevinding dat de levensloop van de tweede generatie met één in het buitenland geboren ouder veel meer lijkt op die van autochtonen dan op die van de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders.

Minder vaak voltijds arbeidscarrière voor tweedegeneratievrouwen

Op het gebied van de arbeidscarrière van jongvolwassen vrouwen bleek dat autochtone vrouwen vaker een relatief lange periode in voltijd werkten dan vrouwen van de tweede generatie. Het werken in deeltijd komt onder alle herkomstgroepen ongeveer evenredig vaak voor. Vrouwen van de tweede generatie beëindigden gemiddeld iets later hun opleiding dan autochtone vrouwen. Dit is waarschijnlijk het gevolg van het feit dat de tweede generatie vaker vertraging oploopt in het onderwijs door zittenblijven en het stapelen van opleidingen. De tweede generatie volgde vaker een arbeidscarrière die gekenmerkt werd door langere periodes geen (betaalde) baan te hebben. Vrouwen met één ouder uit het buitenland werkten vaker dan vrouwen van wie beide ouders uit het buitenland kwamen.

Autochtone vrouwen combineerden gezin het vaakst met werk

Tussen de privéloopbaan en de arbeidscarrière van de jongvolwassen vrouwen bestaat een sterk verband. Een lange periode van voltijd werken ging vaak samen met een traject in de privésfeer waarbij vrouwen pas tegen hun dertigste kinderen kregen, of nog geen moeder waren. Vroege gezinsvormers gaan vaak in deeltijd werken na de geboorte van het eerste kind. Dit geldt het sterkst voor autochtone vrouwen. Het betekent dat deze vrouwen maar een korte arbeidscarrière hebben opgebouwd en op jonge leeftijd al vaak (gedeeltelijk) financieel afhankelijk van hun partner zijn. Dit is bij Turkse en Marokkaanse vrouwen nog sterker het geval: zij zijn vaak helemaal niet meer actief op de arbeidsmarkt na de geboorte van het eerste kind. Ook veel alleenstaande moeders bevinden zich in een precaire situatie: zij kregen op relatief jonge leeftijd kinderen, en lijken dan ook hun opleiding te stoppen. Vervolgens waren zij vaak niet actief op de arbeidsmarkt en ontvingen een uitkering. De groep alleenstaande moeders was het grootst onder Surinaamse en Antilliaanse vrouwen.

De bevindingen in dit hoofdstuk tonen aan dat er verschillen zijn in de levenslopen van jongvolwassen vrouwen uit verschillende herkomstgroepen. De jongvolwassenheid blijkt daarbij een cruciale periode in de levensloop, waarin beslissingen worden genomen die een sterke invloed hebben op de rest van het leven.

Woonsituatie van niet-westerse tweede generatie

Dit hoofdstuk vergelijkt binnen de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen de woonsituatie van nog thuiswonende tweedegeneratieallochtonen van 5 tot 15 jaar met de woonsituatie van tweedegeneratieallochtonen van 30 tot 40 jaar die een eigen huishouden voeren. Hierdoor ontstaat een beeld van de wooncarrière van de tweede generatie.

Tweede generatie met eigen huishouden woont minder vaak in sociale huurwoning

Tweedegeneratieallochtonen met een eigen huishouden wonen vaker in een koopwoning en minder vaak in een sociale huurwoning dan degenen die nog thuis wonen. Dat verschil is het grootst bij huishoudens die bestaan uit een paar met kind(eren). Wonen in een sociale huurwoning neemt af bij een hoger inkomen in het huishouden. Maar ook onder de huishoudens met lage inkomens woont de tweede generatie met een eigen huishouden minder vaak in een sociale huurwoning dan de thuiswonenden. Dit betekent dat zij in hun woonkeuze meer op autochtonen zijn gaan lijken, die met een zelfde inkomen nog minder vaak in een sociale huurwoning wonen.

Duurdere appartementen en eengezinskoopwoningen voor eigen huishoudens

De tweede generatie met een eigen huishouden woont, met uitzondering van degenen van Turkse herkomst, vaker dan de thuiswonenden in een appartement dan in een eengezinswoning. Dit geldt voor zowel huur- als koopwoningen. De appartementen zijn ongeveer even ruim als de appartementen waar thuiswonenden in wonen, maar zijn wel meer waard. Dit laatste gaat behalve bij Surinamers ook op voor eengezinskoopwoningen. In dit opzicht lijkt er toch sprake van een opgaande wooncarrière. In eengezinswoningen heeft de tweede generatie met een eigen huishouden bij een gelijk aantal personen in het huishouden wat meer woonruimte dan degenen die nog thuis wonen. Tweedegeneratieallochtonen met een eigen huishouden wonen over het algemeen in buurten met minder niet-westerse buurtgenoten dan de thuiswonenden. Van de Turkse, Marokkaanse, en Surinaamse tweede generatie met een eigen huishouden woont nog wel ongeveer de helft in meer geconcentreerde buurten. Van de Antilliaanse tweede generatie met een eigen huishouden is dit ongeveer een derde. Maar ook binnen deze buurten zijn degenen met een eigen huishouden minder vaak afhankelijk van een sociale huurwoning en wonen ze vaker in een koopwoning dan de thuiswonende tweede generatie.

Grootste verschil in woonsituatie binnen Antilliaanse tweede generatie

Het algemene beeld van de woonsituatie van de niet-westerse tweede generatie geldt niet voor alle niet-westerse groepen even sterk. Zo wonen binnen de Surinaamse tweede generatie bij een vergelijkbaar soort huishouden degenen die thuis wonen niet vaker in een sociale huurwoning dan degenen met een eigen huishouden. Dit komt vooral doordat de Surinaamse thuiswonenden al veel minder vaak dan de Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse thuiswonenden in een sociale huurwoning wonen. Het verschil tussen de tweede generatie met een eigen huishouden en degenen die nog thuis wonen is binnen de Antilliaanse tweede generatie het grootst wat betreft het minder vaak wonen in een sociale huurwoning, de hogere gemiddelde waarde van het appartement, het ruimer wonen en het minder vaak wonen in een meer geconcentreerde buurt.

De bevindingen in dit hoofdstuk wijzen op een voortgaande integratie wat de wooncarrière van de tweede generatie betreft. Wel is het zo dat tweedegeneratieallochtonen met een eigen huishouden, mede door een zwakkere sociaaleconomische positie, nog altijd vaker dan autochtonen in een sociale huurwoning wonen in buurten met een relatief hoog aandeel andere niet-westers allochtone inwoners.

Inleiding

Deze inleiding schetst de uitgangspunten en achtergronden van het Jaarrapport Integratie 2014. Het beschrijft de bevolkingsgroepen die centraal staan in deze publicatie en geeft uitleg over daarbij gehanteerde terminologie. Verder geeft het een overzicht van de inhoud van de publicatie en de digitale bijlagen.

Integratie

Integratie van allochtonen in de samenleving verwijst naar een proces waarbij immigrantengroepen en de autochtone bevolking naar elkaar toegroeien en volwaardig aan de samenleving deelnemen. Immigranten komen echter uit een ander land met vaak een andere culturele en economische achtergrond. Juist voor hen is integratie door positieverwerving en toenemende participatie in de nieuwe samenleving van belang. Het Jaarrapport Integratie 2014 geeft daarom een overzicht van de situatie van immigranten en hun kinderen op diverse terreinen van het maatschappelijke leven. Deze gegevens zijn onmisbaar om de integratie van deze groepen in de Nederlandse samenleving te volgen.

Bevolkingsgroepen

In dit jaarrapport staan de ontwikkelingen in de integratie van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen centraal: Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse[1)] allochtonen. De achtergrond van Turkse en Marokkaanse immigranten in Nederland ligt voor een groot deel in de gastarbeid van de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. De achtergrond van Surinaamse en Antilliaanse immigranten ligt meer in de verwantschap met Nederland. Suriname behoorde tot 1975 tot het Koninkrijk der Nederlanden en Antilliaanse immigranten hebben nog steeds de Nederlandse nationaliteit. Inmiddels bestaan deze vier herkomstgroepen voor een groot deel uit in Nederland geboren kinderen van de immigranten. Dit jaarrapport schenkt dan ook veel aandacht aan de positie van deze tweede generatie in de Nederlandse samenleving.

[1)] Het gaat om personen met de voormalige Nederlandse Antillen en Aruba als herkomstland. Op 10 oktober 2010 is de Nederlandse Antillen als land opgeheven. Curaçao en Sint-Maarten werden zelfstandige landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden (net als Aruba op 1 januari 1986). Bonaire, Sint-Eustatius en Saba (ook wel Caribisch Nederland) werden bijzondere Nederlandse gemeenten. Voor de leesbaarheid wordt deze totale groep personen in deze publicatie als Antilliaans aangeduid.

Deze publicatie gaat ook in op de integratie van allochtonen uit enkele kleinere, meer recente immigrantengroepen. Het gaat enerzijds om vier niet-westerse herkomstgroepen, waarvan veel immigranten als vluchteling naar Nederland zijn gekomen (Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische allochtonen). Deze herkomstgroepen worden in het vervolg aangeduid als *vluchtelingengroepen*. Anderzijds gaat het om westerse immigranten uit nieuwe lidstaten van de Europese Unie (EU). Het gaat om de landen die op 1 mei 2004[2] en 1 januari 2007[3] lid zijn geworden van de EU. Deze herkomstgroep wordt in het vervolg *nieuwe EU* genoemd. Overigens kunnen personen uit deze herkomstgroep ook al vóór het lidmaatschap van de EU naar Nederland zijn gekomen.

Een beschrijving van de integratie van immigranten uit de nieuwe EU-landen is alleen van belang als zij in Nederland zullen blijven. Daarom beperkt deze publicatie de beschrijving tot degenen die als inwoner staan ingeschreven bij een gemeente in Nederland. Daarmee is niet gezegd dat zij per definitie langdurig in Nederland zullen verblijven, maar de kans daarop is wel veel groter dan bij degenen die zich niet inschrijven, zoals seizoensarbeiders. Binnen de groep *nieuwe EU* gaat de aandacht specifiek uit naar de Poolse, Roemeense en Bulgaarse herkomstgroepen. Deze groepen kenden de afgelopen jaren de meeste nieuwe EU-immigranten. Er zijn wel verschillen tussen de drie groepen. Voor Poolse immigranten geldt sinds 2004 vrij verkeer van personen en sinds 2007 vrij verkeer van werknemers. Bulgaarse en Roemeense immigranten kennen sinds 2007 wel vrij verkeer van personen, maar pas vanaf 2014 vrij verkeer van werknemers.

Definities en terminologie

Het CBS duidt bevolkingsgroepen aan met exact omschreven definities en terminologie. Het geboorteland van de ouders staat hierbij centraal. Autochtonen zijn personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren. Allochtonen zijn personen van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Een allochtoon die zelf ook in het buitenland is geboren, behoort tot de eerste generatie, terwijl een allochtoon van de tweede generatie in Nederland is geboren. Allochtonen behoren verder tot een bepaalde herkomstgroepering. De herkomstgroepering van eerstegeneratieallochtonen is hun eigen geboorteland. De herkomstgroepering van tweedegeneratieallochtonen is het

[2] Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië.
[3] Bulgarije en Roemenië.

geboorteland van hun moeder als zij in het buitenland is geboren, anders is dat het geboorteland van hun vader.

Binnen de groep allochtonen is verder onderscheid aangebracht tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Westerse allochtonen hebben als herkomstland één van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië. Niet-westerse allochtonen hebben als herkomstland één van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (inclusief Turkije). Allochtonen met als herkomstland Indonesië of Japan vormen een uitzondering: zij worden op grond hun sociaaleconomische en sociaal-culturele positie tot de westerse allochtonen gerekend. Het gaat vooral om personen die in voormalig Nederlands-Indië zijn geboren en werknemers van Japanse bedrijven en hun gezinnen.

Voor de leesbaarheid wordt bij de beschrijving van bevolkingsgroepen regelmatig verkort naar de diverse herkomstgroeperingen verwezen, bijvoorbeeld: Marokkaanse jongeren, Surinamers, Antilliaans. Dit verwijst dan altijd naar de zojuist beschreven afbakening naar herkomst.

De gehanteerde definities en terminologie staan regelmatig ter discussie. Het onderscheid tussen autochtonen en allochtonen zou bijvoorbeeld associaties oproepen van uitsluiting en afwijzing. In de brief bij de Agenda Integratie verwijst de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid daarom bijvoorbeeld naar Turkse Nederlanders (Asscher, 2013). In het Jaarrapport Integratie 2013 heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) het over migranten in plaats van allochtonen (Huijnk, Gijsberts en Dagevos, 2014). Het CBS houdt vooralsnog vast aan de eerder genoemde definities en terminologie in zijn statistieken. Met nadruk wordt hierbij opgemerkt dat de gehanteerde begrippen puur statistisch gebruikt worden om verschillende bevolkingsgroepen volgens strikte definities van elkaar te kunnen onderscheiden. Ook begrippen als migranten en Nederlanders hebben hun eigen nauw omschreven definities en het kan tot verwarring leiden wanneer het CBS deze begrippen ook met een andere betekenis gaat gebruiken.

Inhoud en digitale bijlagen

Dit jaarrapport beschrijft de integratie van allochtonen op diverse maatschappelijke terreinen. Anders dan in voorgaande edities bestaat deze publicatie uit een monitordeel en een verdiepend deel.

Het monitordeel (hoofdstuk 1) geeft een overzicht van de ontwikkelingen en kenmerken van de situatie van allochtonen binnen de thema's bevolking,

onderwijs, arbeid, uitkeringen, inkomen en criminaliteit. De nadruk ligt hierbij op de gepresenteerde grafieken en tabellen, die gepaard gaan met samenvattende teksten. Het overzicht concentreert zich rond de sociaaleconomische integratie van allochtonen. Over de sociaal-culturele integratie van allochtonen heeft het SCP in 2012 een rapport uitgebracht (Huijnk en Dagevos, 2012).

Het verdiepende deel gaat in drie hoofdstukken dieper in op de situatie van tweedegeneratieallochtonen uit de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen. Deze groep is in Nederland geboren en getogen, en maakt een steeds groter deel uit van deze bevolkingsgroepen. Zij zijn gemiddeld nog jong, en beter opgeleid dan de eerste generatie. Er komen drie thema's aan bod: de situatie van voortijdig schoolverlaters zes jaar na schoolverlaten, de levensloop van tweedegeneratie jongvolwassen vrouwen, en de ontwikkeling in de woonsituatie van de tweede generatie.

Op de website van het CBS is een tweetal digitale bijlagen te vinden. De eerste bijlage bevat achtergrondinformatie bij de publicatie: beschrijvingen van gebruikte gegevensbronnen, technische toelichtingen bij gebruikte methoden, en extra cijfers in de vorm van grafieken en tabellen. Per hoofdstuk staat aangegeven welke grafieken en tabellen in de bijlage zijn opgenomen. De tweede bijlage bestaat uit een set tabellen met de achterliggende cijfers van de grafieken in deze publicatie.

Het CBS stelt dit rapport eens per twee jaar samen, mede op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, directie Integratie en Samenleving. Aan deze editie hebben ook auteurs meegewerkt van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (hoofdstuk 3).

Literatuur

Asscher, L.F (2013, 19 februari). *Brief bij de Agenda Integratie*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Huijnk, W., en Dagevos, J. (red.) (2012). *Dichter bij elkaar?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Huijnk, W., Gijsberts, M., en Dagevos, J. (red.) (2014). *Jaarrapport Integratie 2013; Participatie van migranten op de arbeidsmarkt*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

1. Een overzicht van integratie

Dit hoofdstuk vormt het monitordeel van het Jaarrapport Integratie 2014. Het geeft een overzicht van de ontwikkelingen en kenmerken van de situatie van allochtonen binnen de thema's bevolking, onderwijs, arbeid, uitkeringen, inkomen en criminaliteit. De nadruk ligt hierbij op de gepresenteerde grafieken en tabellen, die voorzien zijn van samenvattende teksten.

1.1 Bevolking

Voor een goed begrip van de situatie van allochtonen in de samenleving is het belangrijk op de hoogte te zijn van diverse demografische kenmerken. Herkomstgroepen verschillen onderling bijvoorbeeld in omvang, groei, gemiddelde leeftijd en aandeel personen dat al dan niet in Nederland geboren is. Veel van deze kenmerken hangen samen met de onderwerpen die in deze publicatie aan bod komen.

Niet-westerse tweede generatie is nog jong

Op 1 januari 2014 was ruim een op de negen inwoners van Nederland van niet-westerse herkomst. Van hen is bijna de helft in Nederland geboren. Binnen de Turkse en Marokkaanse herkomstgroep is dat zelfs al iets meer dan de helft. Deze tweede generatie is echter wel heel jong. Terwijl de eerste generatie gemiddeld net zo oud is als autochtonen (42 jaar), is de niet-westerse tweede generatie gemiddeld maar 17 jaar. Binnen de vluchtelingengroepen is de tweede generatie gemiddeld nog jonger en is hun aandeel kleiner. Dit komt doordat de eerste generatie van deze groepen gemiddeld veel minder lang in Nederland woont dan de eerste generatie van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen.

1.1.1 Bevolking en bevolkingsgroei, 1 januari 2014

	Aantal personen	Aandeel in bevolking	Toename sinds 1 januari 2005	Aandeel tweede generatie	Gemiddelde leeftijd[1]	
					eerste generatie	tweede generatie
	x 1 000	%	x 1 000	%	jaren	
Autochtoon	13 235	78,6	52			
Westers allochtoon	1 597	9,5	173	55	44	40
waarvan						
nieuwe EU	210	1,2	131	24	34	23
waarvan						
Pools	123	0,7	83	22	33	21
Bulgaars	21	0,1	17	14	32	8
Roemeens	19	0,1	10	24	35	14
overig nieuwe EU	47	0,3	21	33	35	32
overig westers	1 387	8,2	42	59	46	41
Niet-westers allochtoon	1 998	11,9	299	45	42	17
waarvan						
Turks	396	2,4	38	51	45	18
Marokkaans	375	2,2	59	55	45	15
Surinaams	348	2,1	19	48	49	21
Antilliaans	147	0,9	16	44	40	18
overig niet-westers	731	4,3	167	36	38	14
waaronder						
Afghaans	43	0,3	6	23	35	7
Iraaks	54	0,3	10	25	37	9
Iraans	37	0,2	8	22	41	12
Somalisch	37	0,2	16	29	29	7

Bron: CBS.

[1] De gemiddelde leeftijd van autochtonen is 42 jaar.

Sterke groei nieuwe EU-groepen door immigratie

De nieuwe EU-groepen in Nederland zijn de afgelopen tien jaar het sterkst gegroeid. Dit geldt het meest voor de Poolse en Bulgaarse herkomstgroepen. De groei komt door een sterk toegenomen immigratie nadat toetreding tot de EU dit door het vrije verkeer van personen veel eenvoudiger maakte. Van 1995 tot en met 1999 nam de eerste generatie van de nieuwe EU-groepen met gemiddeld duizend personen per jaar toe. Van 2010 tot en met 2013 was dat opgelopen tot gemiddeld 14 duizend personen per jaar. De vier grootste niet-westerse herkomstgroepen groeiden de afgelopen jaren alleen nog door de geboorte van de tweede generatie.

1.1.2 Gemiddelde bevolkingsgroei per jaar naar generatie

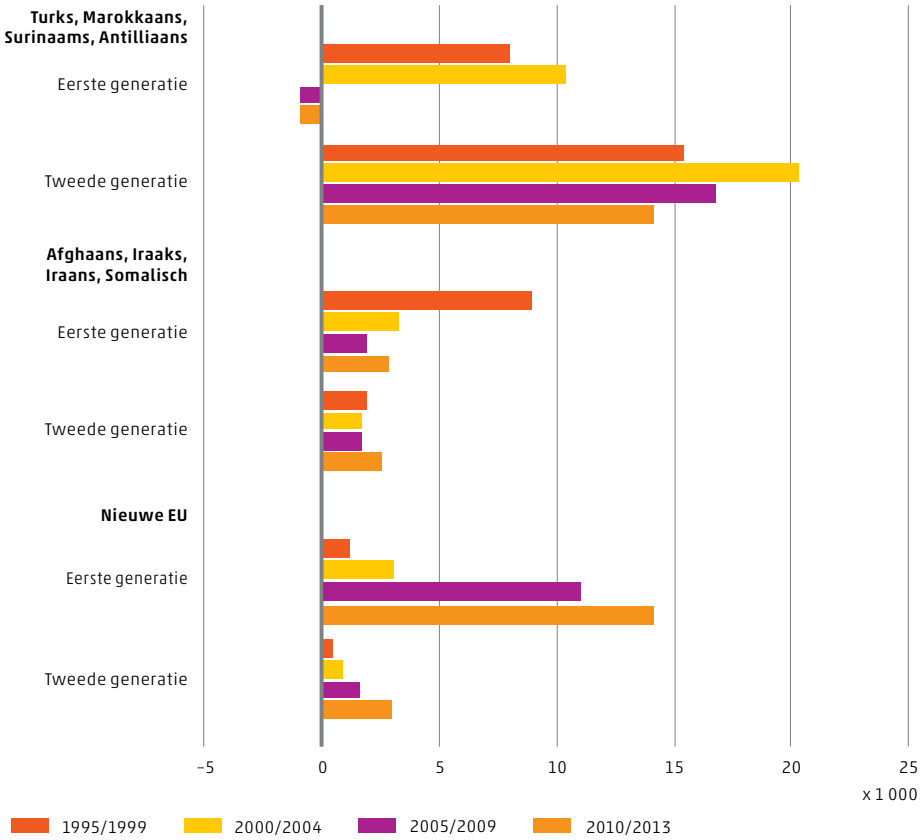

Meer Turkse emigranten dan immigranten

Het migratiesaldo van een herkomstgroep geeft de netto migratie weer: het aantal personen dat geïmmigreerd is minus het aantal personen dat geëmigreerd is. Rond de eeuwwisseling was de immigratie van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen, vooral die van de Antilliaanse, veel groter dan de emigratie. Door een afname van de immigratie en een toename van de emigratie was er in 2013 bijna geen netto migratie meer. Alleen de Marokkaanse herkomstgroep kende nog een positief migratiesaldo van 800 personen. Sinds de eeuwwisseling is de emigratie binnen de Turkse herkomstgroep het sterkst toegenomen. In 2013 was deze met bijna 4,5 duizend emigranten hoger dan onder de andere drie herkomstgroepen, en ook hoger dan het aantal Turkse immigranten.

1.1.3 Migratiesaldo naar geboorteland, vier grootste niet-westerse herkomstgroepen

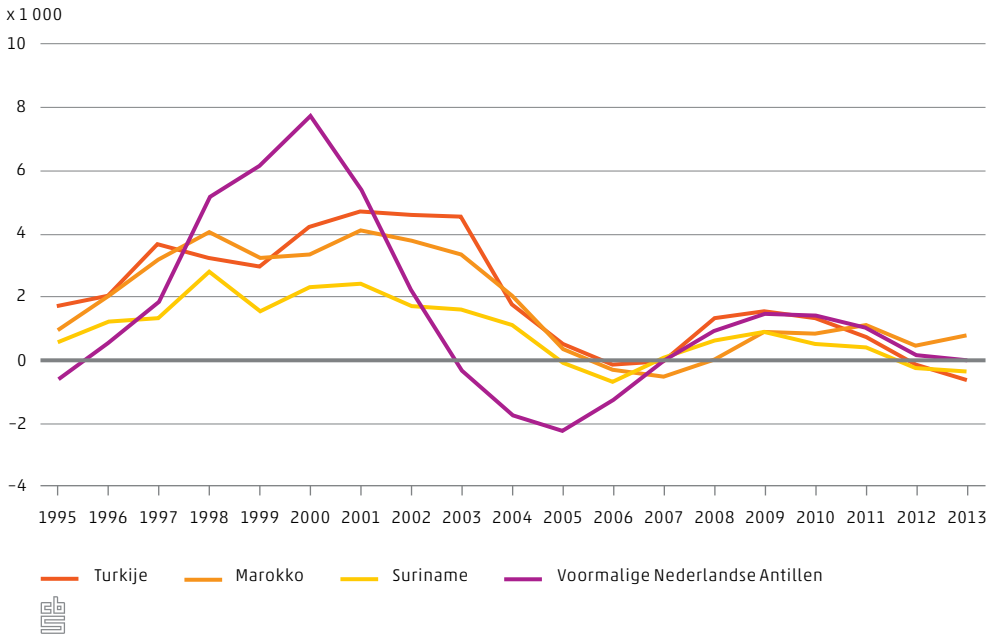

Toename aantal Somalische immigranten

De immigratie en emigratie van de vluchtelingengroepen is de afgelopen 15 jaar heel verschillend geweest. Dit heeft uiteraard te maken met de politieke en maatschappelijke ontwikkelingen in de landen van herkomst. In 2013 steeg de immigratie vanuit Somalië. Vijf jaar geleden kwamen vooral vluchtelingen uit zowel Somalië als Irak naar Nederland, vijftien jaar geleden ging het vooral om Afghaanse en Iraakse immigranten. De immigratie vanuit Iran vond vooral

voor de eeuwwisseling plaats. Emigratie is de afgelopen vijftien jaar binnen alle vier de vluchtelingengroepen toegenomen. Rond 2005 was deze binnen de vluchtelingengroepen hoger dan de immigratie. Dit gold het sterkst voor de Somalische herkomstgroep die in 2003 en 2004 met ruim 2 duizend migranten per jaar afnam. Maar in 2013 nam de Somalische herkomstgroep juist weer toe met bijna 2 duizend migranten. Het migratiesaldo van de andere drie vluchtelingengroepen lag in 2013 een stuk lager.

1.1.4 Migratiesaldo naar geboorteland, vluchtelingengroepen

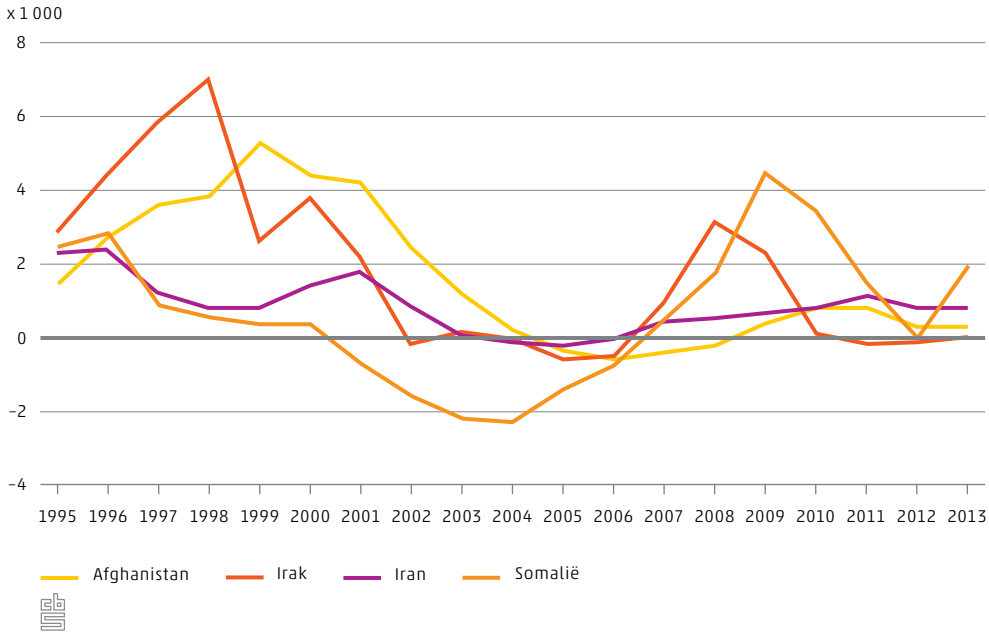

Immigratie vanuit Polen blijft toenemen

Sinds de toetreding van de nieuwe EU-landen tot de EU is de immigratie vanuit deze landen sterk toegenomen. Dit geldt vooral voor de immigratie vanuit Polen. Van alle immigranten uit de nieuwe EU-landen is sinds 2004 de helft tot twee derde van Poolse herkomst. In 2013 kwamen er 20,5 duizend Poolse immigranten naar Nederland; dit waren er meer dan in voorgaande jaren. Maar gelijktijdig met de immigratie is ook de emigratie van personen uit de nieuwe EU-landen toegenomen. Sinds 2008 steeg de emigratie van Roemenen en Bulgaren sterker dan hun immigratie. Daardoor zijn er in 2013 netto maar enkele honderden

Roemeense en Bulgaarse migranten in Nederland bijgekomen.[1] De Poolse herkomstgroep nam netto met bijna 10 duizend migranten toe.

1.1.5 Migratiesaldo naar geboorteland, nieuwe EU-groepen

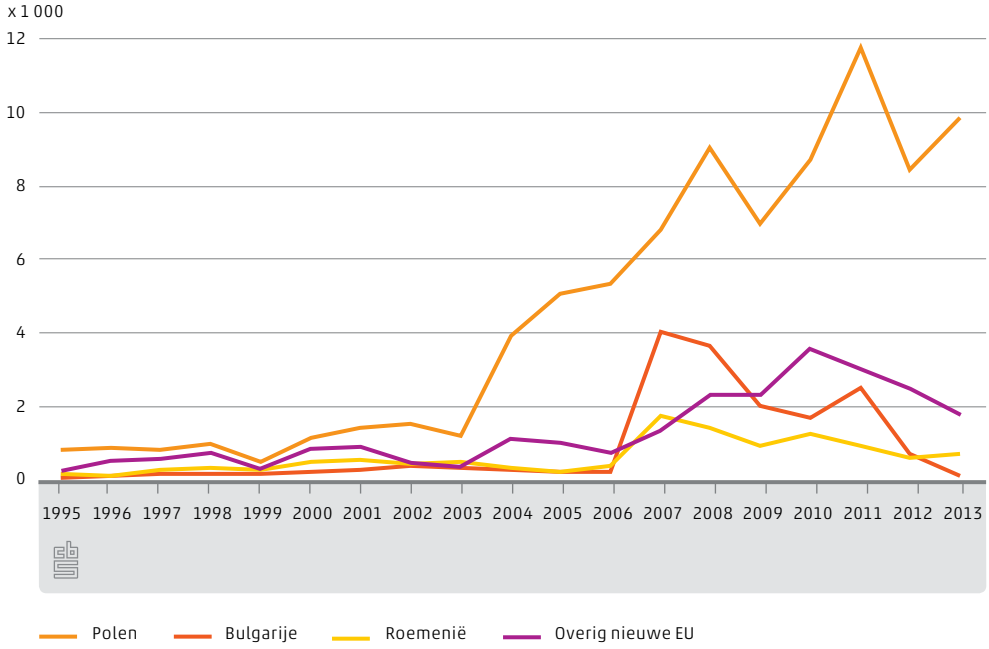

Gezin ook voor vluchtelingengroepen belangrijkste migratiemotief

Immigranten binnen de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen komen vooral naar Nederland om een gezin te vormen of zich bij gezinsleden te voegen. Wel is studie en arbeid binnen deze groep belangrijker geworden dan in de jaren voor de eeuwwisseling. Binnen de vluchtelingengroepen was voor de eeuwwisseling asielmigratie het motief van acht op de tien immigranten. In de jaren daarna zijn gezinsredenen steeds belangrijker geworden. In de periode 2010–2011 kwam bijna de helft van de immigranten binnen de vluchtelingengroepen om gezinsredenen naar Nederland. Dat is daarmee een belangrijker motief dan asiel geworden. Het zal hier vaak om familieleden van eerdere asielmigranten gaan. Immigranten uit de nieuwe EU-landen komen tegenwoordig vooral vanwege werk

[1] Per 1 januari 2014 is de Nederlandse arbeidsmarkt ook voor Roemenen en Bulgaren vrij toegankelijk (voor Polen gold dit al vanaf 2007). Dit zou ertoe kunnen leiden dat meer mensen uit deze landen zich in ons land vestigen. Het aantal Roemenen dat in Nederland kwam wonen is in de eerste helft van 2014 verdubbeld ten opzichte van de eerste helft van 2013 tot ruim 2,3 duizend; het aantal Bulgaren is niet toegenomen (CBS, 2014).

naar Nederland. Dit is een duidelijk effect van de openstelling van de Nederlandse arbeidsmarkt voor de nieuwe EU-lidstaten.

1.1.6 Immigratie naar motief en geboortelandgroep in vier perioden

Bron: IND, bewerking CBS.

Relatief veel Surinaamse, Antilliaanse en Somalische alleenstaande ouders

De samenstelling van de huishoudens verschilt tussen herkomstgroepen. Turkse en Marokkaanse huishoudens bestaan, net als autochtone huishoudens, voor meer dan de helft uit een samenwonend (al dan niet gehuwd) paar met of zonder kinderen. Onder Surinamers en Antillianen komen eenpersoonshuishoudens echter net zo vaak voor als paren. Bovendien kennen zij relatief veel alleenstaande oudergezinnen. Het gaat om een op de vijf Surinaamse en Antilliaanse huishoudens. Ook een of de vijf Somalische huishoudens betreft een gezin met

een alleenstaande ouder. Dat is twee keer zo vaak als binnen de andere drie vluchtelingengroepen. Bovendien is meer dan de helft van de Somalische huishoudens een eenpersoonshuishouden. Dit geldt ook voor Bulgaarse huishoudens. In de andere nieuwe EU-groepen is een kleine meerderheid een paar.

1.1.7 Huishoudenstype naar herkomst van de vrouw, 1 januari 2013

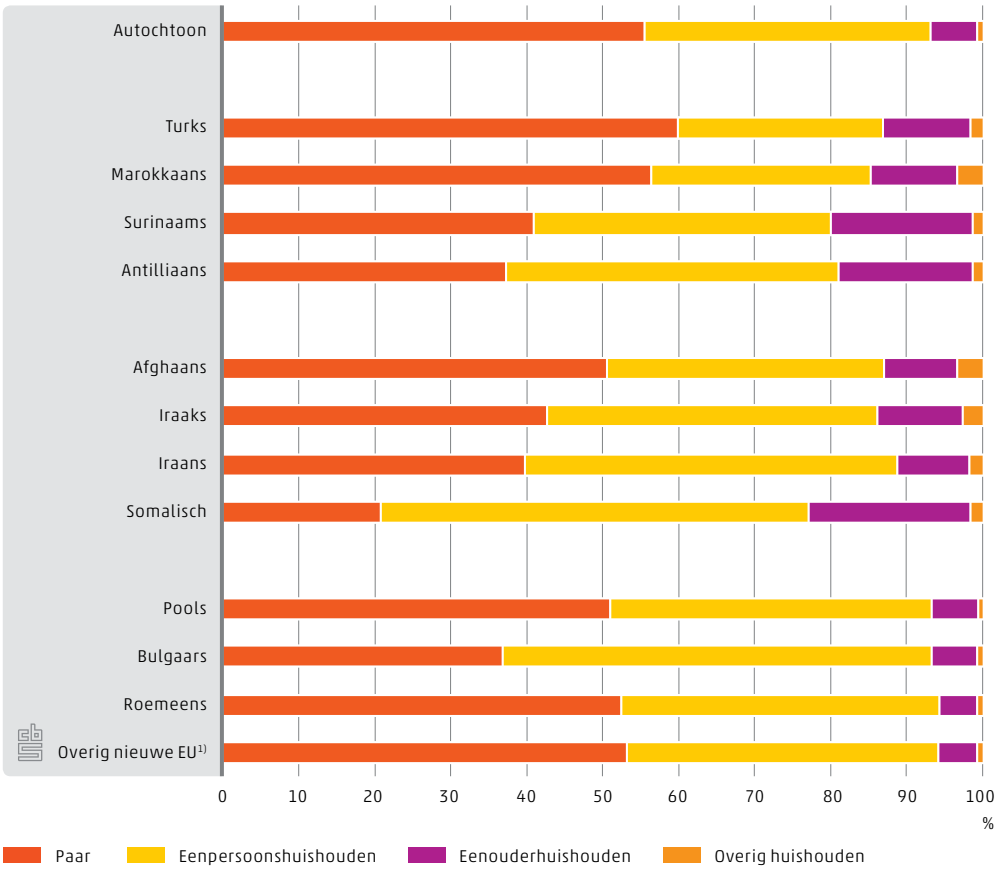

1) Exclusief personen met herkomstland Estland, Letland, Litouwen of Slovenië.

Tweede generatie krijgt later eerste kind dan eerste generatie

Integratie impliceert dat bevolkingsgroepen naar elkaar toe groeien. Dat geldt ook voor demografisch gedrag, zoals de leeftijd waarop vrouwen hun eerste kind krijgen. Autochtone vrouwen krijgen gemiddeld hun eerste kind als zij bijna dertig zijn. Voor tweedegeneratievrouwen uit de vier niet-westerse herkomstgroepen is dat een jaar eerder. Maar voor de eerste generatie van deze groepen is dat nog twee tot drie jaar eerder. Het demografisch gedrag van de tweede generatie lijkt hierin dus al meer op dat van autochtonen dan op dat van eerste generatie. Wel is tussen 2010 en 2013 zowel bij moeders van de eerste als van de tweede generatie de leeftijd waarop zij hun eerste kind krijgen licht gedaald ten opzichte van autochtone moeders.

1.1.8 Gemiddelde leeftijd van de moeder bij geboorte van het eerste kind

	Eerste generatie				Tweede generatie		
	1990	2000	2010	2013	2000	2010	2013
	jaren						
Totaal	27,5	29,1	29,4	29,4			
Autochtoon	27,9	29,8	29,5	29,6			
Westers allochtoon	27,2	28,9	30,2	29,7	29,9	30,3	30,1
Niet-westers allochtoon	24,6	26,1	27,6	27,2	28,8	29,5	29,3
waaronder							
Turks	22,4	23,8	26,4	25,9	27,6	28,8	28,5
Marokkaans	24,3	26,7	27,3	26,4	28,4	29,0	28,7
Surinaams	25,7	26,6	27,4	26,3	28,6	29,2	28,6
Antilliaans	26,3	26,1	26,6	25,4	29,5	29,3	28,6
Afghaans	.	.	26,8	26,9	.	.	.
Iraaks	.	.	28,4	27,3	.	.	.
Iraans	.	.	31,2	30,0	.	.	.
Somalisch	.	.	26,1	25,5	.	.	.

Bron: CBS.

Minder vaak een buitenlandse partner voor de tweede generatie

Ander demografisch gedrag betreft het huwelijk. Personen van Turkse en Marokkaanse herkomst trouwen vooral met een partner van gelijke herkomst. Nog geen een op de tien trouwt een autochtone partner. De eerste generatie laat hun partner vaker uit het land van herkomst overkomen dan de tweede generatie. Ruim tien jaar geleden trouwde nog ongeveer de helft van de Turkse en Marokkaanse tweedegeneratieallochtonen met een buitenlandse partner, in 2013 nog maar een op de zeven.

1.1.9 Huwelijkspartnerkeuze van Turkse en Marokkaanse eerste en tweede generatie

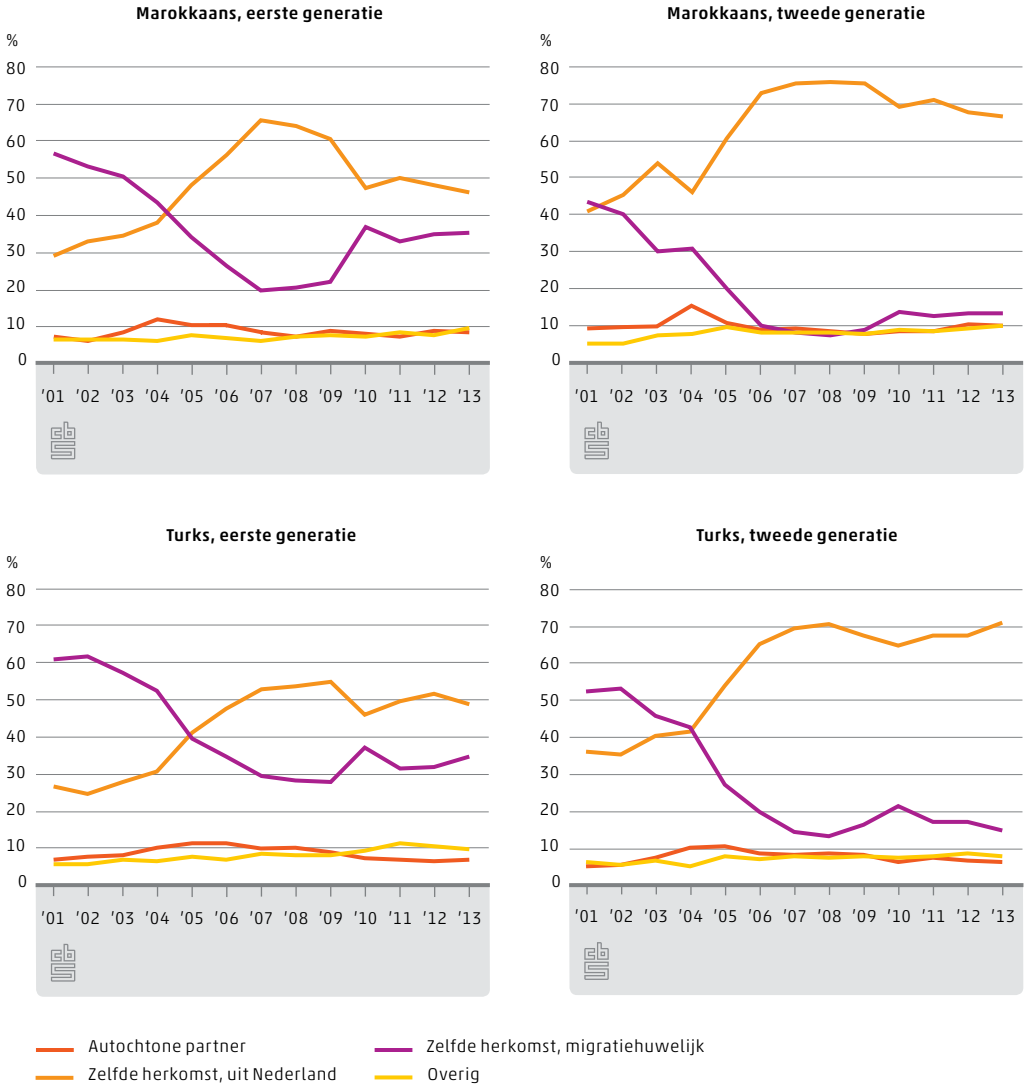

In de drie grootste steden is een op de drie niet-westers allochtoon

Niet-westerse allochtonen wonen vooral in en rond de vier grootste steden van Nederland. Een op de drie inwoners van Amsterdam, Rotterdam en Den Haag is van niet-westerse herkomst, een op de vijf binnen Utrecht. Ook Almere kent relatief veel niet-westers allochtone inwoners (een op de vier). Het aantal

woonwijken met een relatief hoog aandeel niet-westers allochtone inwoners neemt toe. Tussen 2000 en 2014 is het aandeel postcodegebieden met een kwart of meer niet-westers allochtone inwoners bijna verdubbeld tot 6 procent van de postcodegebieden.

1.1.10 Aandeel niet-westerse allochtonen[1] per gemeente, 1 januari 2014

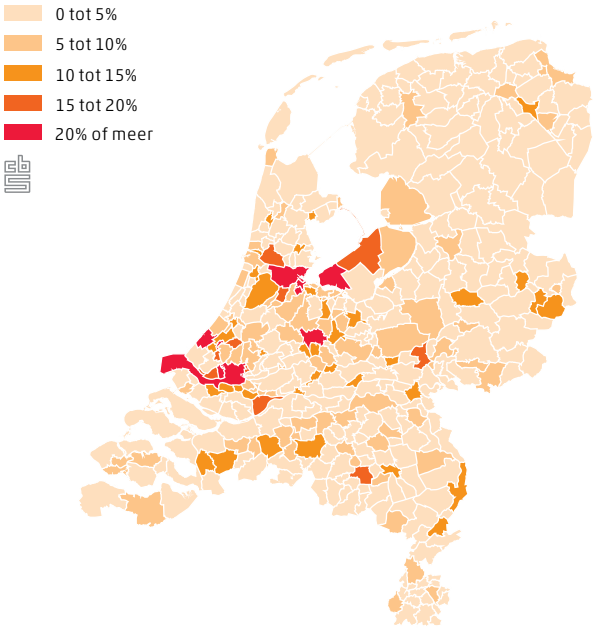

[1] Exclusief personen uit de vluchtelingengroepen.

1.1.11 Postcodegebieden naar aandeel niet-westers allochtone inwoners, 1 januari

		waarvan met aandeel niet-westerse allochtonen					
	Totaal	0 tot 5%	5 tot 10%	10 tot 25%	25 tot 50%	50 tot 75%	75% of meer
Aantal							
2000	3 957	2 907	535	378	110	21	6
2006	3 999	2 760	571	469	156	36	7
2014	3 958	2 573	604	542	187	48	4
	%						
Aandeel							
2000	100	73,5	13,5	9,6	2,8	0,5	0,2
2006	100	69,0	14,3	11,7	3,9	0,9	0,2
2014	100	65,0	15,3	13,7	4,7	1,2	0,1

Bron: CBS.

Niet-westerse allochtonen minder op gemak in woonbuurt

Niet-westerse allochtonen ervaren gemiddeld minder sociale samenhang in de buurt waar ze wonen dan autochtonen. Zij vinden bijvoorbeeld vaker dat mensen in de buurt elkaar nauwelijks kennen en voelen zich minder vaak thuis in de buurt. Dit komt voor een deel doordat zij vaak in de grote steden wonen. Bewoners in de grote steden beoordelen de sociale samenhang in de buurt vaak negatiever dan bewoners van minder stedelijke gebieden. Toch geldt ook in stedelijke gebieden dat autochtonen vaker dan niet-westerse allochtonen vinden dat mensen in de buurt op een prettige manier met elkaar omgaan (Te Riele, Huijnk en Schmeets, 2012).

1.1.12 Oordeel over sociale samenhang in de woonbuurt, 2013

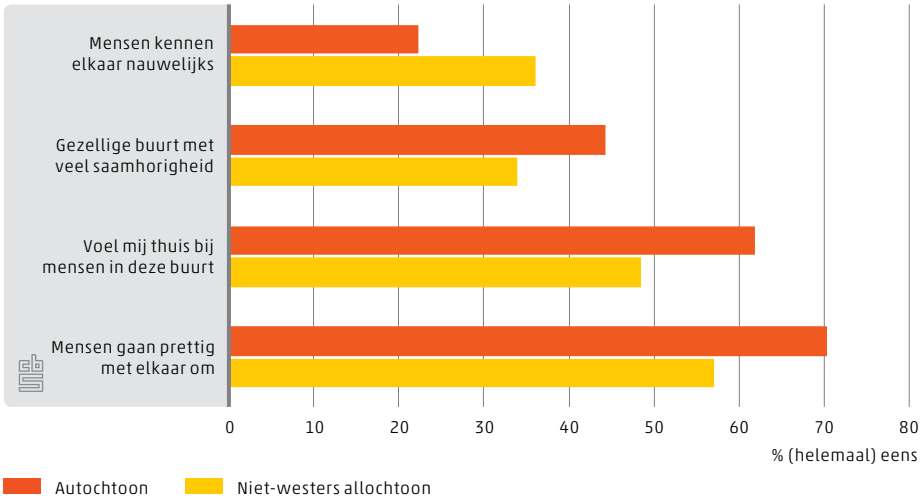

Vluchtelingengroepen wonen verspreid over Nederland

Personen uit de vluchtelingengroepen wonen veel meer gespreid over Nederland dan andere niet-westerse allochtonen. Dit komt doordat zij bij binnenkomst in Nederland vaak opgevangen zijn in over het hele land verspreide asielzoekerscentra. In Delft, Zoetermeer en Almelo komt rond de 3 procent van de inwoners uit de vluchtelingengroepen. Dit is meer dan in andere gemeenten.

1.1.13 Aandeel personen uit de vluchtelingengroepen per gemeente, 1 januari 2014

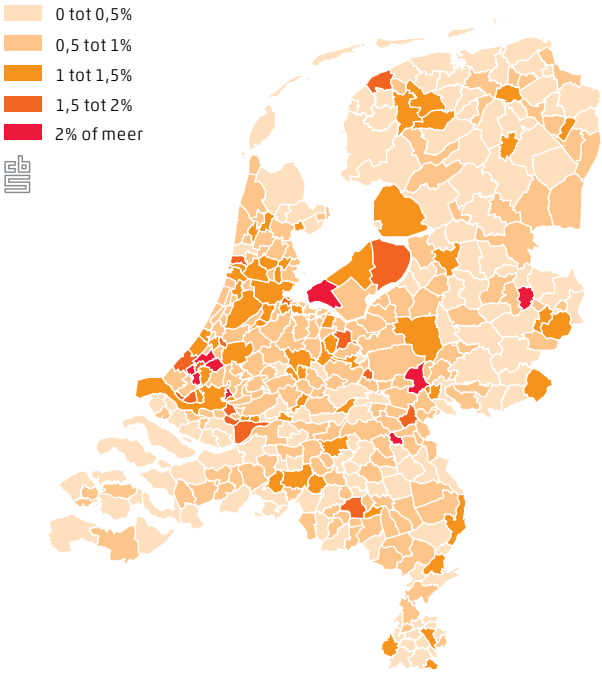

Zundert kent relatief meeste inwoners uit de nieuwe EU

Omdat personen uit de nieuwe EU-landen veelal arbeidsmigranten zijn, gaan zij vaak wonen waar hun werk is. Zij wonen relatief vaak in gemeenten in het westen en zuiden van Nederland. De gemeente Zundert kent met ruim 4 procent relatief de meeste nieuwe EU-inwoners, gevolgd door Den Haag en Westland.

1.1.14 Aandeel personen uit de nieuwe EU-landen per gemeente, 1 januari 2014

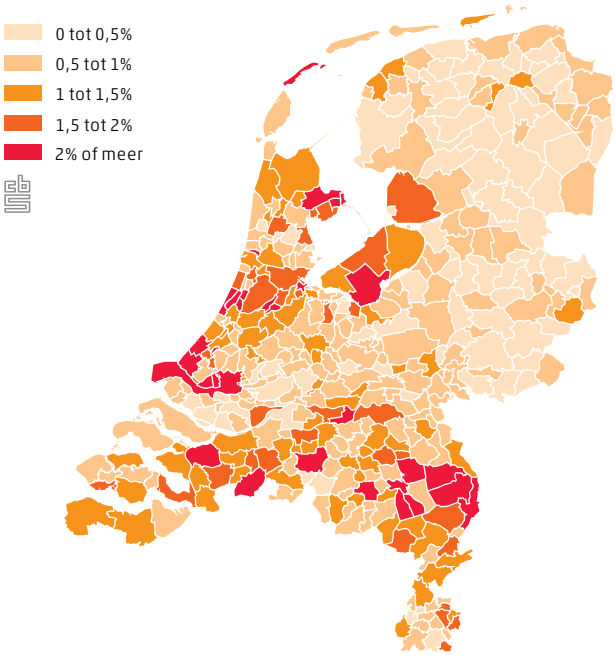

Grafieken in internetbijlage, bevolking

B1.1.1	Immigratie naar geboorteland, vier grootste niet-westerse herkomstgroepen, 1995–2013
B1.1.2	Emigratie naar geboorteland, vier grootste niet-westerse herkomstgroepen, 1995–2013
B1.1.3	Immigratie naar geboorteland, vluchtelingengroepen, 1995–2013
B1.1.4	Emigratie naar geboorteland, vluchtelingengroepen, 1995–2013
B1.1.5	Immigratie naar geboorteland, nieuwe EU-groepen, 1995–2013
B1.1.6	Emigratie naar geboorteland, nieuwe EU-groepen, 1995–2013

1.2 Onderwijs

Onderwijs draagt bij aan de culturele integratie van vooral tweedegeneratie-allochtonen doordat zij op jonge leeftijd in aanraking komen met de Nederlandse taal en cultuur. Maar onderwijs is ook belangrijk voor hun sociaaleconomische integratie. Het gevolgde onderwijs bepaalt voor een groot deel de kansen en mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Deze paragraaf beschrijft de situatie van niet-westerse allochtonen per fase van het onderwijs.

Turkse en Marokkaanse leerlingen meer moeite met taaltoets

De meeste leerlingen in het basisonderwijs maken in groep 8 van de basisschool de Eindtoets Basisonderwijs van Cito. Autochtone leerlingen halen daarbij gemiddeld betere resultaten dan niet-westerse leerlingen. Turkse en Marokkaanse leerlingen hebben meer moeite met het onderdeel taal dan leerlingen uit de andere herkomstgroepen. Dit komt onder andere doordat bij hen veel vaker dan bij Surinaamse en Antilliaanse leerlingen thuis geen Nederlands wordt gesproken (Hartgers, 2012). Bij het onderdeel rekenen hadden leerlingen van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen in 2013 rond de 60 procent van de rekenvragen goed, terwijl autochtone en overige niet-westerse leerlingen gemiddeld bijna 70 procent van deze vragen goed hadden. Meisjes zijn wat beter in het onderdeel taal dan jongens, terwijl jongens juist beter zijn in rekenen. Dit geldt binnen alle herkomstgroepen.

1.2.1 Gemiddeld percentage goed beantwoorde vragen op Eindtoets Basisonderwijs van Cito

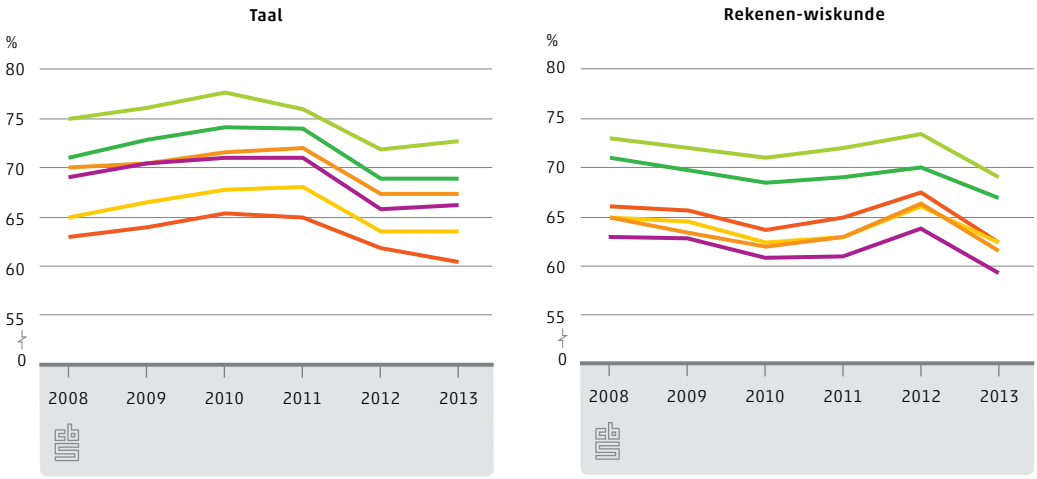

Bron: Cito, CBS.

Stijging aandeel leerlingen in havo/vwo

In het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs hebben de meeste leerlingen hun definitieve keuze voor de te volgen onderwijssoort gemaakt. Niet-westerse allochtonen gaan voornamelijk naar het vmbo, terwijl autochtone leerlingen vrijwel even vaak naar vmbo als naar havo/vwo gaan. Wel gaan leerlingen binnen alle herkomstgroepen sinds 2003 langzaamaan steeds meer naar havo/vwo. Onder Marokkaanse leerlingen was deze toename de afgelopen tien jaar het grootst. In schooljaar 2003/'04 deed een op de vijf van hen havo/vwo, in schooljaar 2013/'14 was dat een op de vier. Zij gaan daarmee vaker naar havo/vwo dan Turkse leerlingen, maar nog minder vaak dan andere niet-westerse leerlingen.

1.2.2 Aandeel leerlingen havo/vwo[1)] in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs

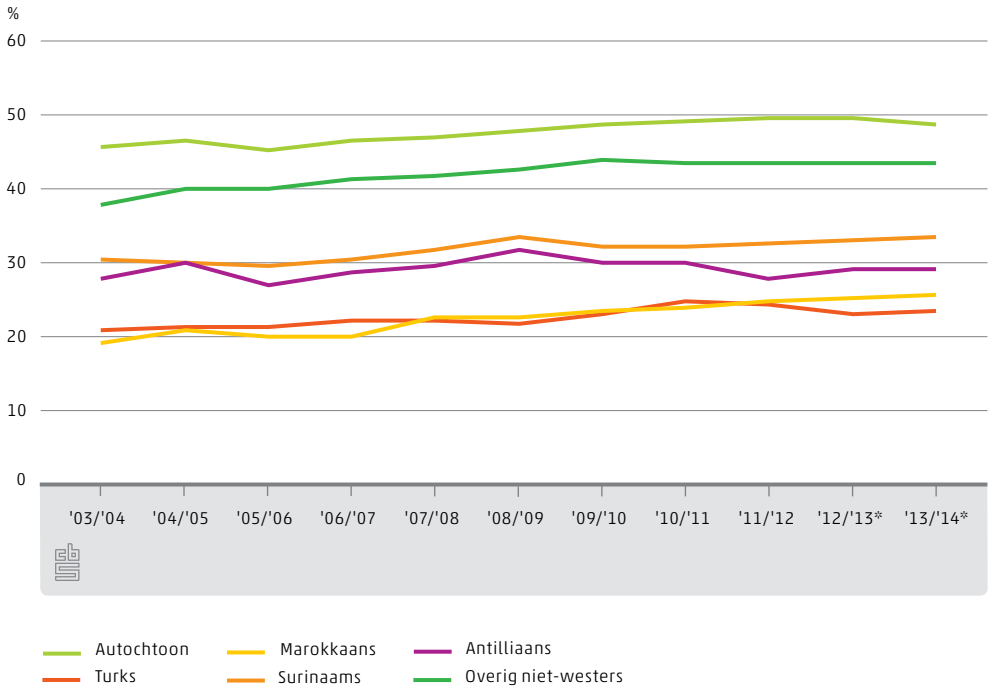

[1)] Inclusief algemeen leerjaar 3.

Iraanse leerlingen vaker naar havo/vwo dan autochtonen

Overig niet-westerse leerlingen gaan vaker naar havo/vwo dan leerlingen uit de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen. Tot deze groep behoren ook leerlingen uit de vluchtelingengroepen. Van de Somalische leerlingen zat in het schooljaar 2013/'14 een op de vijf op havo/vwo. Bij Iraanse leerlingen was dat meer dan de helft, vaker dan autochtone leerlingen.

1.2.3 Aandeel leerlingen havo/vwo[1)] in leerjaar 3 van het voortgezet onderwijs, vluchtelingengroepen, 2013/'14*

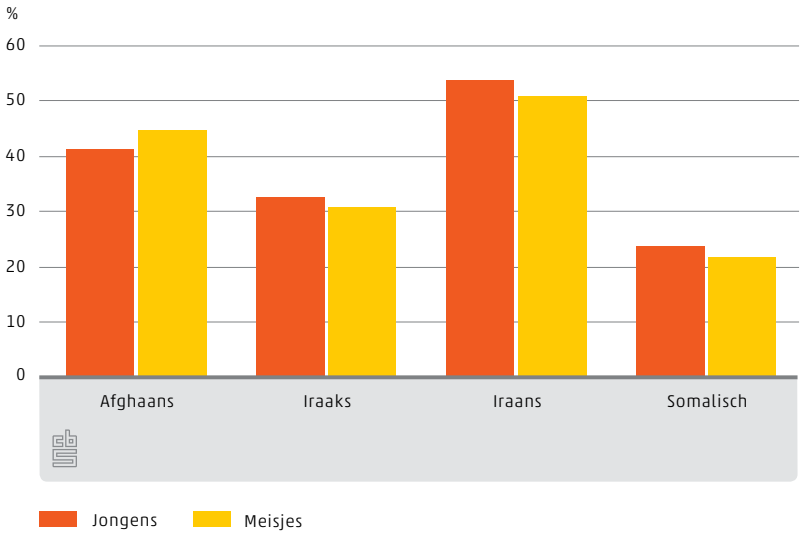

1) Inclusief algemeen leerjaar 3.

Niet-westerse leerlingen vaker op lagere niveaus van vmbo

Vooral leerlingen uit de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen gaan vaker naar havo dan naar vwo. Onder Marokkaanse en Turkse leerlingen is dit ruim twee keer zo vaak. Binnen het vmbo volgen niet-westerse leerlingen vaker de lagere niveaus dan autochtonen. Turkse en Marokkaanse leerlingen zitten al het minst vaak op havo/vwo, maar slagen ook minder vaak op deze niveaus.

1.2.4 Voortgezet onderwijs; deelname leerjaar 3 en slagingspercentages

	Autochtoon	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Overig niet-westers
	%					
Aandeel leerlingen leerjaar 3, 2013/'14*						
Vmbo-basisberoeps	9	25	23	18	24	15
Vmbo-kaderberoeps	14	22	21	19	21	15
Vmbo gemengd en theoretisch	28	30	30	29	26	27
Havo[1)]	26	16	18	20	18	24
Vwo	23	7	8	13	11	20
Slagingspercentage, 2012/'13*						
Vmbo-basisberoeps	95	93	89	94	92	90
Vmbo-kaderberoeps	93	87	80	90	93	90
Vmbo gemengd en theoretisch	92	82	74	83	85	85
Havo	88	76	69	80	80	78
Vwo	92	78	72	81	92	82

Bron: CBS.

[1)] Inclusief algemeen leerjaar 3.

1.2.5 Verdeling van mbo-deelnemers[1)] naar niveau

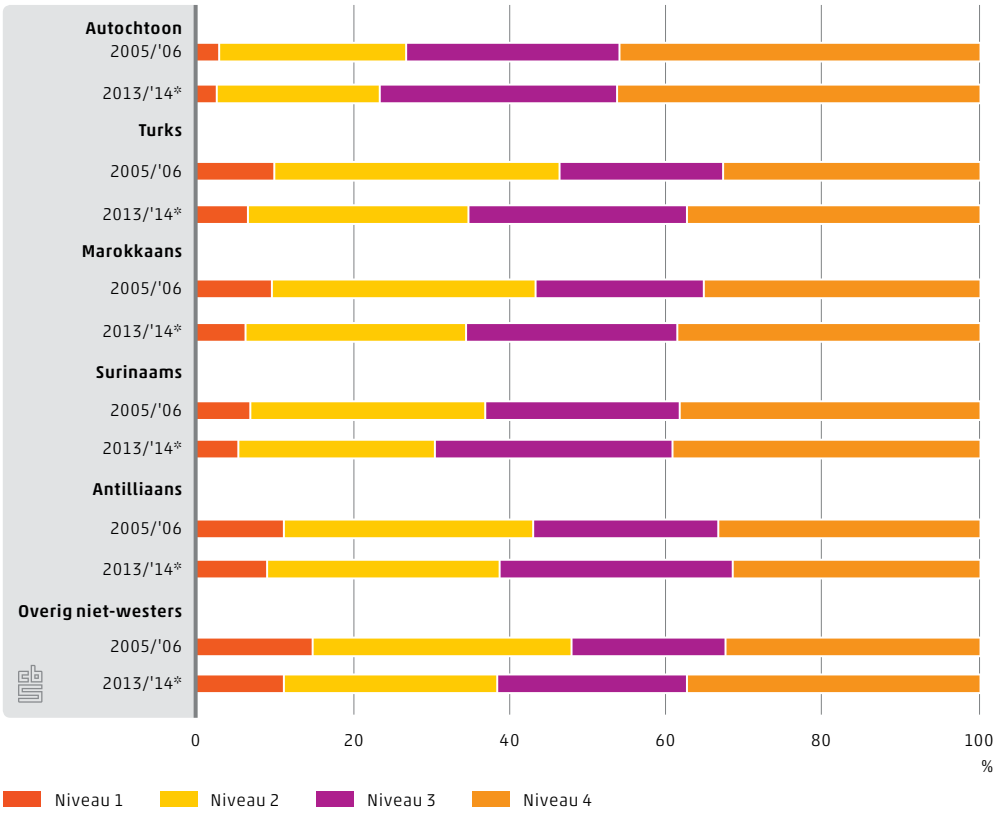

[1)] Inclusief extraneï.

Vooral stijging mbo-niveau onder niet-westerse allochtonen

Autochtone leerlingen volgen binnen het mbo vaker het hoogste niveau dan niet-westerse leerlingen. Toch volgt ook meer dan de helft van de niet-westerse leerlingen een van de twee hoogste niveaus binnen het mbo. Vergeleken met schooljaar 2005/'06 volgden in 2013/'14 relatief meer niet-westerse leerlingen een hoger mbo-niveau. Deze toename is, behalve bij Antillianen, groter dan bij autochtonen.

Relatief veel Antilliaanse voortijdig schoolverlaters in mbo

De overheid ziet een diploma voor ten minste havo, vwo of mbo-niveau 2 als startkwalificatie voor een goede kans op de arbeidsmarkt. Leerlingen die het onderwijs verlaten zonder startkwalificatie zijn voortijdig schoolverlaters (vsv'ers). Voortijdig schoolverlaten vindt vooral vanuit het mbo plaats en sterker onder niet-westerse allochtonen dan onder autochtonen. In schooljaar 2012/'13 verliet een op de twintig autochtone leerlingen het mbo voortijdig. Onder niet-westerse allochtonen varieerde dit van een op de tien Turkse, Surinaamse en overig niet-westerse leerlingen tot een op de acht Antilliaanse leerlingen. Wel is het aandeel voortijdig schoolverlaters de afgelopen jaren gedaald. Hierdoor is ook onder de 18- tot 25-jarigen het aandeel niet-schoolgaande jongeren zonder startkwalificatie afgenomen.

Turkse en Marokkaanse meisjes veel vaker startkwalificatie dan jongens

Meisjes zijn in het mbo minder vaak dan jongens voortijdig schoolverlater. Dit geldt het sterkst voor Turkse en Marokkaanse leerlingen, van wie meisjes het mbo maar half zo vaak voortijdig verlaten als de jongens. Terwijl onder de Turkse en Marokkaanse jongeren in 2013 een op de vijf niet-schoolgaande jongens geen startkwalificatie had, gold dat maar voor een op de tien meisjes. Voor beide geslachten is dat een sterke verbetering ten opzichte van 2003, toen ongeveer een op de drie geen startkwalificatie had.

Toename van Turkse en Marokkaanse vrouwen in hoger onderwijs

Zowel autochtonen als niet-westerse allochtonen begonnen in 2013/'14 vaker met een opleiding in het hoger onderwijs dan tien jaar daarvoor. Dit geldt het sterkst voor Turkse en Marokkaanse vrouwen. Stroomde in studiejaar 2003/'04 nog een kwart tot een derde van hen in in het hoger onderwijs, in 2013/'14 was dat toegenomen tot ongeveer de helft. Dat is vaker dan de mannen uit deze herkomstgroepen. Wel beginnen zij nog altijd minder vaak een studie in het hoger onderwijs dan autochtone en andere niet-westers allochtone vrouwen.

1.2.6 Voortijdig schoolverlaters[1] vanuit mbo, 22 jaar of jonger

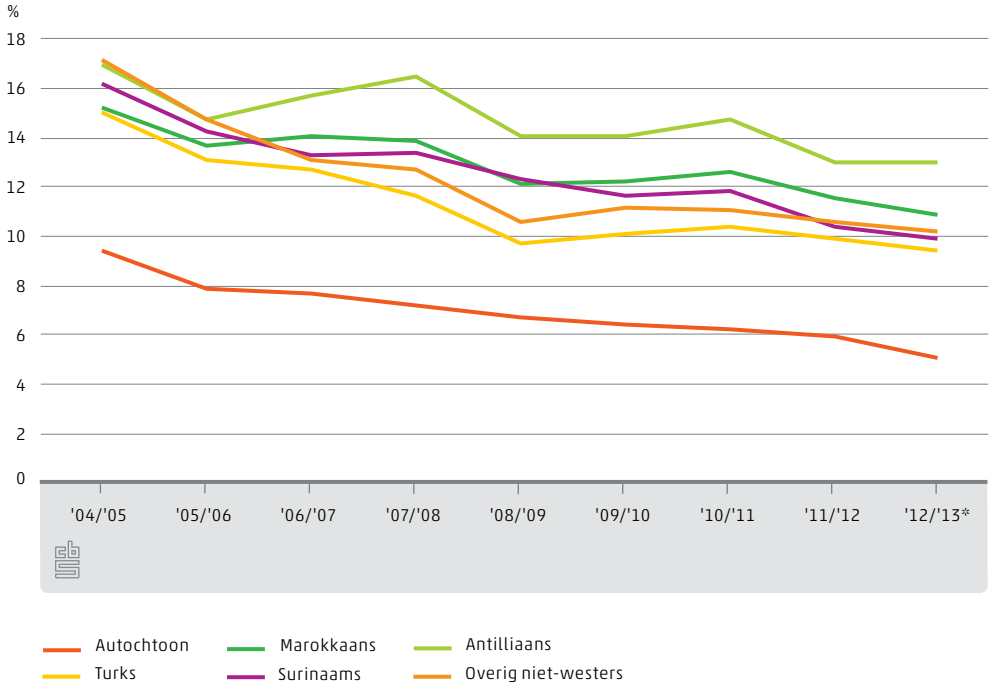

[1] De hier gepresenteerde cijfers over voortijdig schoolverlaters wijken door een verschil in berekeningswijze af van de cijfers van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Zie de begrippenlijst voor een nadere toelichting.

1.2.7 Aandeel niet-schoolgaande jongeren zonder startkwalificatie, 18 tot 25 jaar

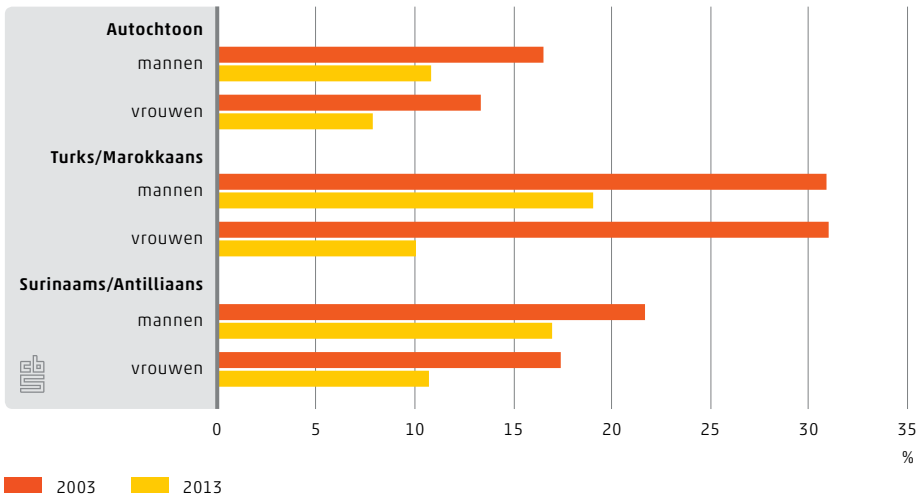

Turkse en Marokkaanse studenten minder vaak naar universiteit
Zowel Turkse als Marokkaanse studenten gaan binnen het hoger onderwijs minder vaak naar de universiteit dan studenten uit de andere herkomstgroepen. Van hen ging in 2013/'14 binnen het hoger onderwijs ongeveer een op de vijf naar het wo. Van de Surinaamse en Antilliaanse studenten was dat ongeveer een op de vier, terwijl bijna een op de drie autochtone en overig niet-westerse allochtone studenten binnen het hoger onderwijs aan een universitaire studie begon.

1.2.8 Gemiddeld instroompercentage in het hoger onderwijs[1] naar geslacht

		Niet-westers allochtoon					
	Autochtoon	totaal	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
	%						
Totaal							
2003/'04	52	43	27	32	47	58	51
2013/'14	63	55	48	40	57	67	62
Mannen							
2003/'04	49	40	26	34	40	52	47
2013/'14	59	48	45	33	48	55	57
Vrouwen							
2003/'04	56	46	28	31	53	65	57
2013/'14	67	62	52	48	66	80	69

Bron: CBS.
[1] Eerstejaars bachelors en doctoraal.

1.2.9 Gemiddeld instroompercentage in hbo en wo[1], 2013/'14

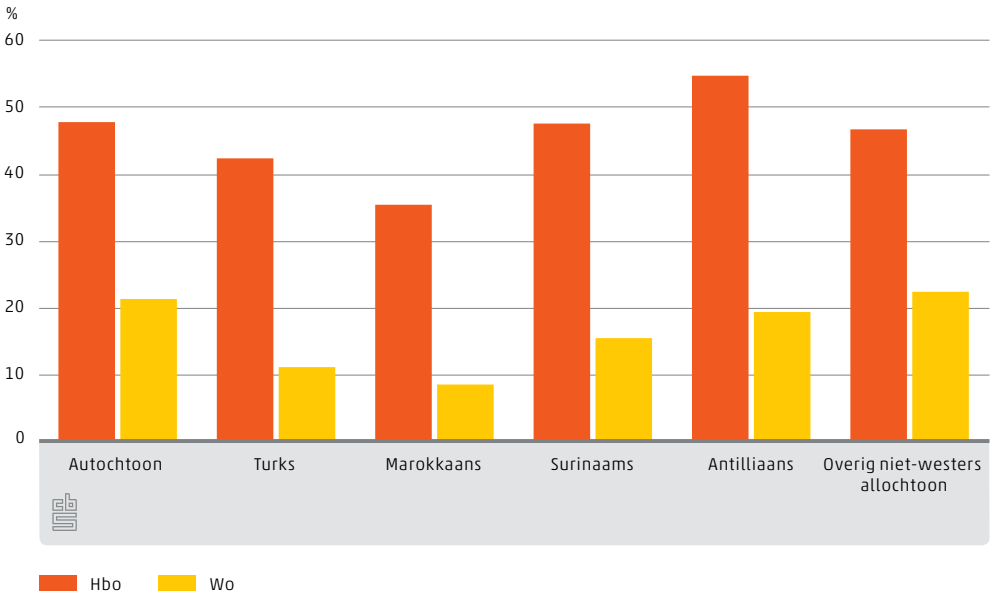

[1] Eerstejaars bachelors.

Niet-westerse studenten ouder bij afstuderen

Niet-westerse studenten zijn ouder dan autochtone studenten als zij afstuderen aan een voltijdstudie in het hoger onderwijs. Enerzijds komt dit door een gemiddeld langere studieduur, anderzijds is bekend dat niet-westerse allochtonen in het voortgezet onderwijs en in het mbo vaker diploma's stapelen dan autochtone leerlingen (Hartgers, 2012). Bij doorstromen naar het hoger onderwijs verhoogt ook dit de leeftijd bij afstuderen. Vrouwen studeren binnen alle herkomstgroepen jonger af dan mannen.

1.2.10 Gemiddelde leeftijd bij afstuderen naar soort voltijd hoger onderwijs, 2012/'13

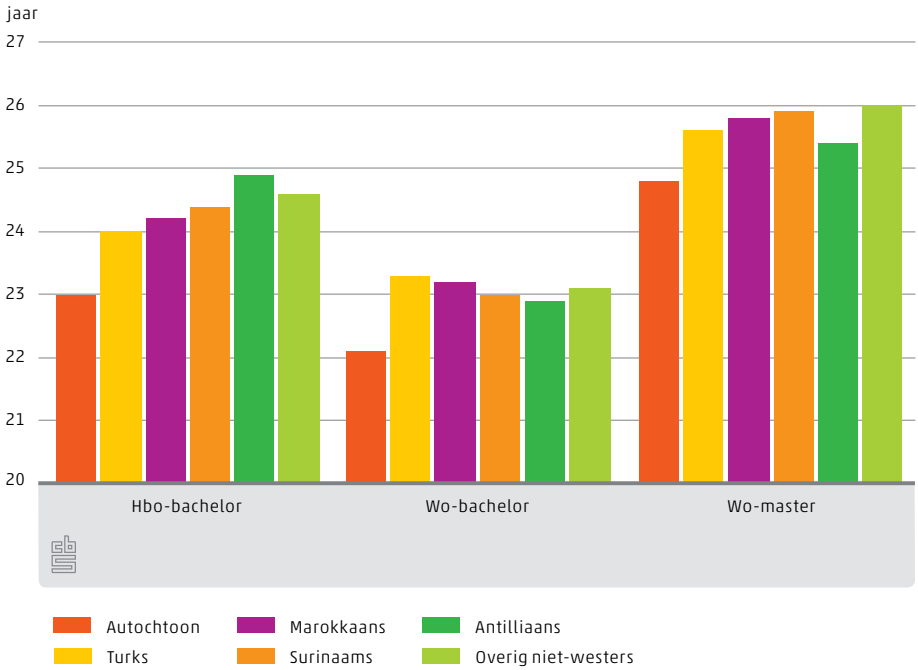

Economische studie populair onder niet-westerse studenten

Zowel in het mbo als in het hoger onderwijs kiezen niet-westerse studenten (mannen en vrouwen) veel vaker dan autochtonen voor een studie in een economische richting. Een opleiding binnen de gezondheidszorg wordt vooral door vrouwen gekozen. Dit geldt zowel voor autochtone als niet-westerse studenten.

1.2.11 Studierichting, 2013/'14*

	Autochtoon	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	Overig niet-westers
	%					
Mbo[1)]						
Economie	29	49	46	46	38	42
Techniek	30	17	14	18	21	19
Zorg en Welzijn	33	29	35	30	33	29
Overig	9	5	5	5	8	9
Hoger onderwijs (hbo/wo)						
Economie en recht	26	46	43	40	33	38
Natuurwetenschappen en techniek	16	12	9	13	15	19
Gezondheid en welzijn	19	18	26	20	21	17
Overig	39	24	23	28	30	26

Bron: CBS.

1) Inclusief extraneï.

Niet-westerse allochtonen gemiddeld lager opgeleid

Binnen alle herkomstgroepen zijn de jongere generaties gemiddeld hoger opgeleid dan de oudere. Onder niet-westerse allochtonen stijgt het opleidingsniveau hierbij harder dan onder autochtonen. Zo waren Turkse en Marokkaanse 25- tot 35-jarigen in 2013 bijna drie keer zo vaak hoger opgeleid als de 55- tot 65-jarigen uit deze herkomstgroepen. Bij autochtonen was dat ruim anderhalf keer zo vaak. Een reden hiervoor is dat steeds meer niet-westerse allochtonen in Nederland zijn geboren en opgegroeid (tweede generatie) met alle mogelijkheden om door te leren. Veel van hun ouders (eerste generatie) zijn ooit met een lage opleiding (vaak alleen basisonderwijs) na hun schoolleeftijd naar Nederland gekomen. Autochtonen zijn binnen alle leeftijdsgroepen gemiddeld hoger opgeleid dan niet-westerse allochtonen. Zolang niet-westerse allochtonen gemiddeld lagere opleidingen volgen dan autochtonen, zal dit zo blijven.

1.2.12 Opleidingsniveau, 2013

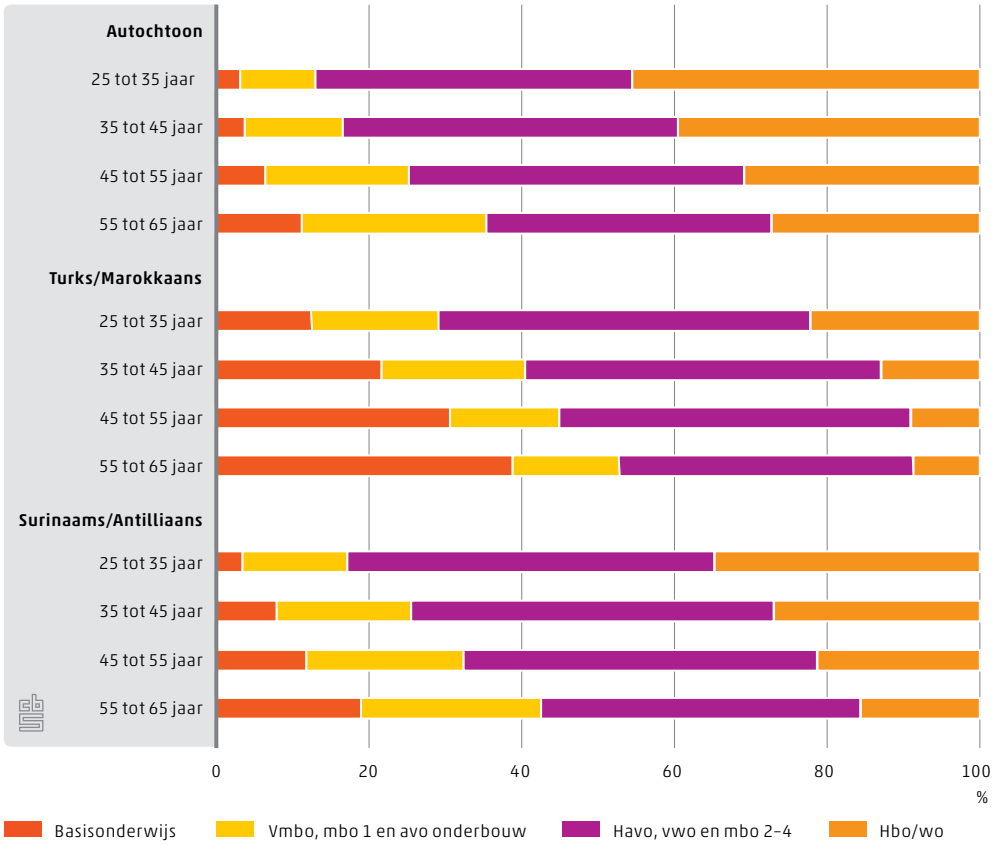

Grafieken en tabellen in internetbijlage, onderwijs

B1.2.1 Gemiddeld percentage vragen goed op Eindtoets Basisonderwijs naar geslacht, 2013

B1.2.2 Voortgezet onderwijs; deelname leerjaar 3 en slagingspercentages naar onderwijssoort, jongens

B1.2.3 Voortgezet onderwijs; deelname leerjaar 3 en slagingspercentages naar onderwijssoort, meisjes

B1.2.4 Voortijdig schoolverlaters vanuit mbo, 22 jaar of jonger, jongens, 2004/'05–2012/'13

B1.2.5 Voortijdig schoolverlaters vanuit mbo, 22 jaar of jonger, meisjes, 2004/'05–2012/'13

B1.2.6 Gemiddelde leeftijd bij afstuderen naar soort voltijd hoger onderwijs, 2012/'13, mannen
B1.2.7 Gemiddelde leeftijd bij afstuderen naar soort voltijd hoger onderwijs, 2012/'13, vrouwen
B1.2.8 Studierichting, 2013/'14*, mannen
B1.2.9 Studierichting, 2013/'14*, vrouwen

1.3 Arbeid

Het verrichten van betaalde arbeid stelt mensen niet alleen in staat om in hun dagelijks onderhoud te voorzien, maar is ook een belangrijke vorm van participatie in de samenleving. Arbeid kan allochtonen zo helpen bij hun integratie in de Nederlandse samenleving.

Economische crisis treft niet-westerse allochtonen harder

Niet-westerse allochtonen hebben minder vaak werk (behoren minder vaak tot de werkzame beroepsbevolking) dan autochtonen en allochtonen uit de nieuwe EU-landen. Begin 2014 had bijna 70 procent van de autochtonen en ongeveer 44 procent van de personen van Turkse en Marokkaanse herkomst werk.
In de afgelopen vijf jaar is de arbeidsparticipatie van personen uit de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen sterker gedaald dan die van autochtonen. Daarmee hebben de economische omstandigheden van de afgelopen jaren voor hen meer gevolgen gehad. Begin 2014 lag de arbeidsparticipatie binnen de Turkse, Surinaamse en Antilliaanse herkomstgroepen zelfs lager dan in 2001.

Surinaamse en Antilliaanse vrouwen relatief vaak werkzaam

Surinaamse en Antilliaanse vrouwen hebben veel vaker werk (ruim de helft) dan Turkse en Marokkaanse vrouwen (ongeveer een derde). Het verschil in arbeidsdeelname van mannen uit deze groepen is veel kleiner. Een hogere opleiding vergroot de kansen op werk. Driekwart van de niet-westerse allochtonen met een diploma in het hoger onderwijs heeft werk. Vanwege hun gemiddeld jonge leeftijd ligt de arbeidsparticipatie van de niet-westerse tweede generatie lager dan die van de eerste generatie. Jongeren volgen vaak nog onderwijs en de werkloosheid onder jongeren is relatief groot. In de leeftijd van 25 tot 45 jaar werkt de niet-westerse tweede generatie juist vaker dan de eerste generatie. De Antilliaanse tweede generatie in deze leeftijdsgroep werkt zelfs bijna net zo vaak als hun autochtone leeftijdsgenoten.

1.3.1 Netto arbeidsparticipatie, eerste kwartaal

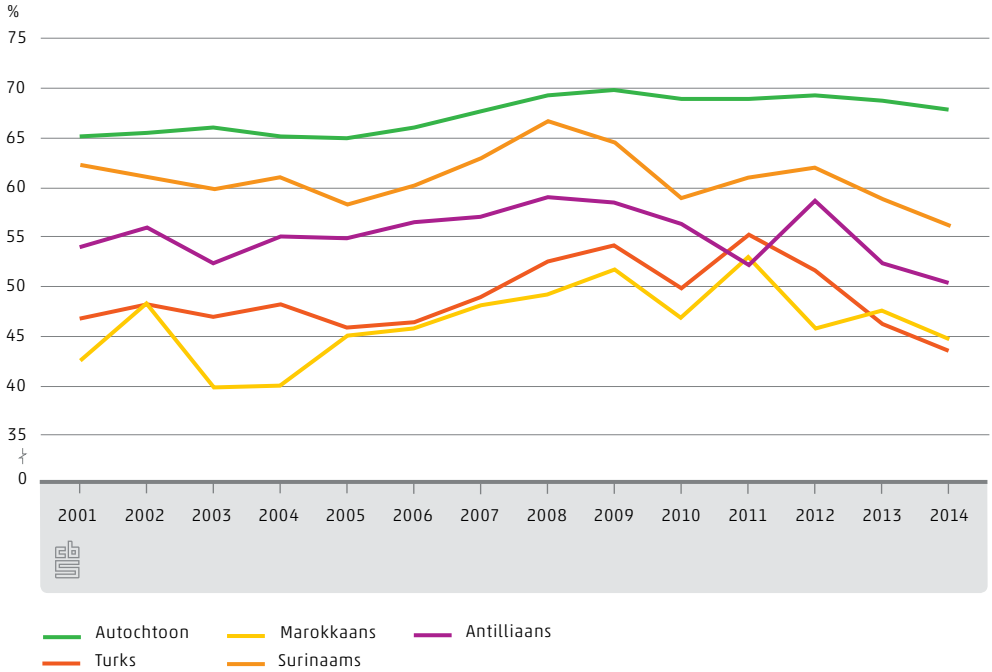

1.3.2 Netto arbeidsparticipatie naar achtergrondkenmerken, 2013

	Autochtoon	Westers allochtoon	waaronder nieuwe EU	Niet-westers allochtoon	waarvan Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
	%								
Totaal	69	64	65	50	47	45	59	53	49
Geslacht									
Man	75	71	77	56	58	54	61	54	54
Vrouw	63	57	57	44	35	37	57	52	43
Leeftijd									
15 tot 25 jaar	38	32	32	24	23	24	28	25	23
25 tot 45 jaar	84	75	76	60	59	54	71	66	59
45 tot 65 jaar	69	64	62	54	45	50	60	63	54
Generatie									
Eerste		61	66	52	51	49	61	51	50
waaronder 25 tot 45 jaar		70	74	56	56	51	69	56	54
Tweede		66	64	46	41	38	55	56	46
waaronder 25 tot 45 jaar		80	.	72	63	63	73	82	84

1.3.2 Netto arbeidsparticipatie naar achtergrondkenmerken, 2013 (slot)

	Autochtoon	Westers allochtoon	waaronder nieuwe EU	Niet-westers allochtoon	waarvan Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
	%								
Opleidingsniveau									
Basisonderwijs	37	37	.	27	26	25	34	.	26
Vmbo	52	47	46	39	38	38	44	39	36
Havo, vwo, mbo	71	65	69	55	55	52	63	52	51
Hbo, wo	85	78	77	75	75	75	81	82	70

Bron: CBS.

Werkloosheid sterkst gestegen onder Surinamers

Niet-westerse allochtonen waren in 2013 bijna drie keer zo vaak werkloos als autochtonen en bijna twee keer zo vaak als allochtonen uit de nieuwe EU-landen. Ten opzichte van 2008 is de werkloosheid flink gestegen. Dit geldt het sterkst voor personen van Surinaamse herkomst. Begin 2014 was het aandeel werklozen in deze groep ruim drie keer zo hoog als in 2008. In de andere herkomstgroepen is de werkloosheid in die periode ongeveer verdubbeld. Met een op de zes werklozen zijn Surinamers begin 2014 nog wel iets minder vaak werkloos dan de andere niet westerse herkomstgroepen. Van Marokkaanse, Antilliaanse en overig niet-westerse allochtonen is ongeveer een op de vijf werkloos.

Lagere werkloosheid bij hogere opleiding

Binnen de nieuwe EU-groepen zijn vrouwen twee keer zo vaak werkloos als mannen. Onder autochtonen en niet-westerse allochtonen zijn mannen en vrouwen ongeveer even vaak werkloos. Hoger opgeleide niet-westerse allochtonen zijn ongeveer half zo vaak werkloos als lager opgeleide niet-westerse allochtonen. Wel zijn hoger opgeleide niet-westerse allochtonen met ongeveer een op de tien werklozen nog twee tot drie keer vaker werkloos dan hoger opgeleide autochtonen.

1.3.3 Werkloosheid, eerste kwartaal

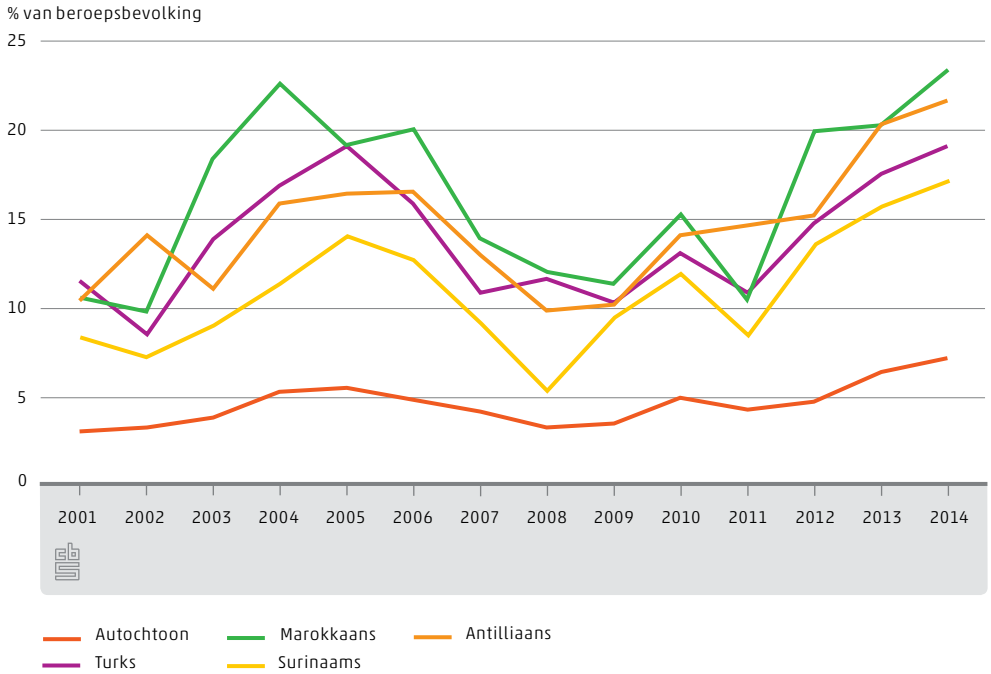

1.3.4 Werkloze beroepsbevolking naar achtergrondkenmerken, 2013

	Autochtoon	Westers allochtoon	waaronder nieuwe EU	Niet-westers allochtoon	waarvan				
					Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
	%								
Totaal	7	10	10	19	17	21	17	20	19
Geslacht									
Man	7	9	6	19	16	21	18	21	19
Vrouw	7	11	13	18	18	22	16	19	19
Leeftijd									
15 tot 25 jaar	13	17	.	32	29	34	35	.	31
25 tot 45 jaar	6	10	9	17	14	20	15	19	17
45 tot 65 jaar	6	9	10	16	17	16	13	13	17
Generatie									
Eerste		12	11	18	15	19	15	23	20
Tweede		9	6	20	21	26	20	15	16

1.3.4 Werkloze beroepsbevolking naar achtergrondkenmerken, 2013 (slot)

	Autoch-toon	Westers alloch-toon	waar-onder nieuwe EU	Niet-westers alloch-toon	waarvan				
					Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
	%								
Opleidingsniveau									
Basisonderwijs	13	15	.	27	25	28	.	.	31
Vmbo	9	13	.	24	20	23	25	.	25
Havo, vwo, mbo	7	10	10	19	16	23	16	23	19
Hbo, wo	4	8	8	11	10	9	10	9	12

Bron: CBS.

Een op de drie niet-westerse jongeren is werkloos

Binnen de Turkse, Marokkaanse en Surinaamse herkomstgroepen is de tweede generatie vaker werkloos dan de eerste generatie. Dit heeft onder andere te maken met hun gemiddeld lagere leeftijd. Van de niet-westerse allochtonen boven de 25 is ongeveer een op de zes werkloos, onder 15- tot 25-jarigen is dat een op de drie. Zij zijn daarmee vaker werkloos dan autochtone jongeren, van wie in 2013 ongeveer een op de acht werkloos was. Sinds 2007 is de werkloosheid onder niet-westerse jongeren veel sterker gestegen dan onder autochtone jongeren.

1.3.5 Werkloosheid, 15 tot 25 jaar

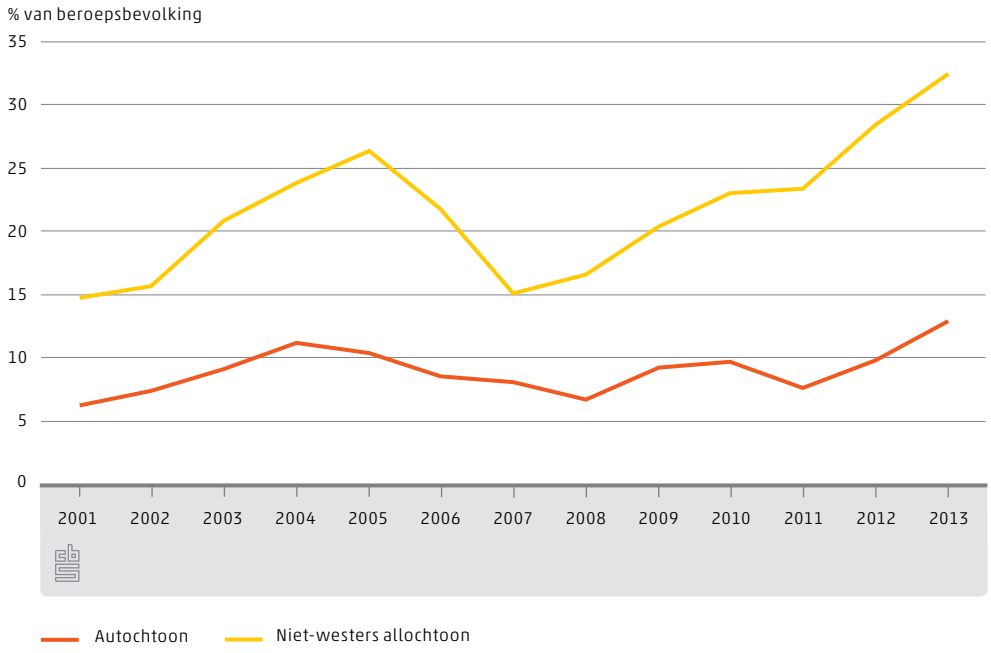

Kwart van de werkende niet-westerse allochtonen heeft een flexibel contract

Autochtonen hebben vaker een vaste arbeidsrelatie dan niet-westerse allochtonen. Dit geeft aan dat niet-westerse allochtonen vaker in een onzekere arbeidspositie verkeren. Degenen met een flexibele arbeidsrelatie verliezen immers vaak als eerste hun baan als het economisch slechter gaat. In het eerste kwartaal van 2014 had ongeveer 25 procent van de werkzame niet-westerse allochtonen een flexibele arbeidsrelatie, tegenover 15 procent van de werkzame autochtonen. Binnen de niet-westerse herkomstgroep heeft de tweede generatie vaker een flexibel contract dan de eerste generatie. Een verklaring hiervoor is dat zich onder de tweede generatie meer starters op de arbeidsmarkt bevinden, die hun eerste baan met een tijdelijk contract beginnen.

1.3.6 Werkzame beroepsbevolking met flexibele arbeidsrelatie, eerste kwartaal

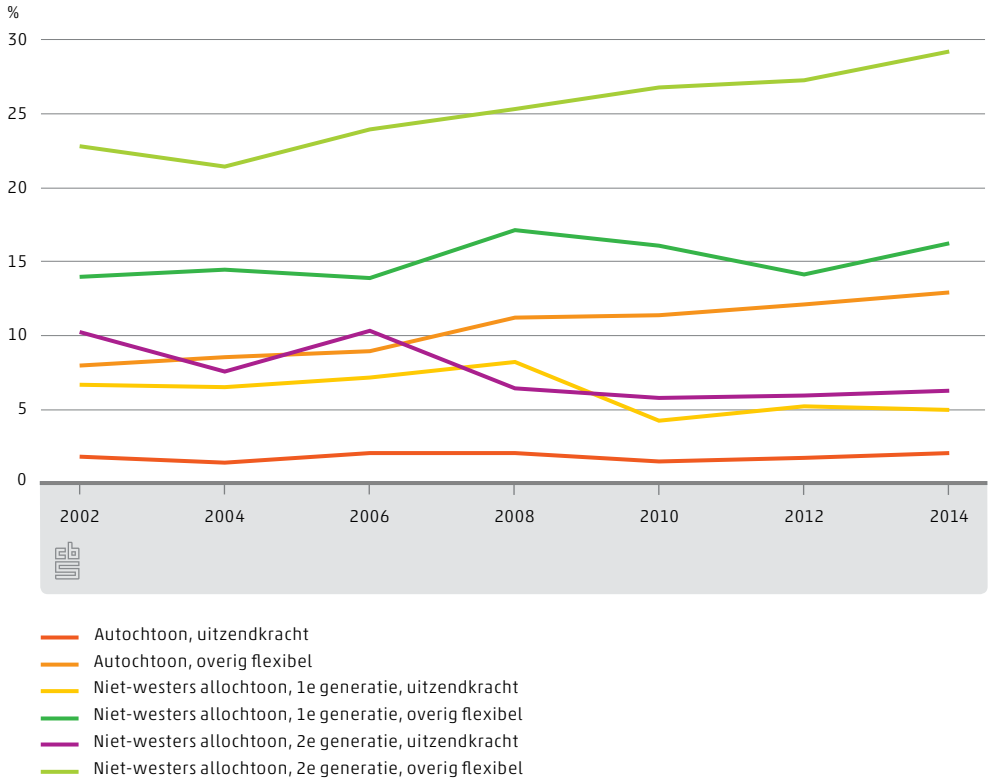

Bulgaarse immigranten zijn vaak zelfstandig ondernemer

Binnen de vluchtelingengroepen hebben personen met een Iraanse herkomst het meest werk (de helft) en Somaliërs het minst (een op de vijf).[2] Wel hebben immigranten uit alle vier de vluchtelingengroepen vaker werk naarmate zij langer in Nederland zijn. Anders dan immigranten uit de vluchtelingengroepen, zijn immigranten uit de nieuwe EU-landen vooral voor arbeid naar Nederland gekomen. Twee derde van hen werkte in 2012 als werknemer of zelfstandige in Nederland.[3] De arbeidsdeelname van Bulgaren en Roemenen is wel lager dan die van de overige immigranten uit de nieuwe EU-landen. Ongeveer de helft van hen heeft werk. Een belangrijke oorzaak van de lagere arbeidsdeelname van immigranten uit Bulgarije en Roemenië is dat zij tot 1 januari 2014 nog een tewerkstellingsvergunning nodig hadden om als werknemer aan de slag te gaan. De arbeidsdeelname van Bulgaren en Roemenen die al langer dan negen jaar in Nederland zijn, doet niet onder voor die van andere immigranten uit de nieuwe EU-landen. Het gaat hierbij wel om personen die al in Nederland woonden voordat deze landen toetraden tot de Europese Unie.

Afghaanse, Iraakse en Somalische mannen werken ongeveer twee keer zo vaak als de vrouwen uit deze groepen. Onder Iraniërs is het verschil in arbeidsdeelname tussen mannen en vrouwen veel kleiner. Iraanse vrouwen werken veel vaker dan vrouwen uit de andere vluchtelingengroepen. Ruim 40 procent van hen heeft werk als werknemer of zelfstandige, terwijl dat onder de vrouwen uit de andere vluchtelingengroepen varieert van 14 tot 27 procent. Binnen zowel de vluchtelingengroepen als de nieuwe EU-groepen zijn meer mannen dan vrouwen als zelfstandig ondernemer aan de slag. Alleen Bulgaarse mannen werken vaker als zelfstandige (43 procent) dan als werknemer (13 procent). Ook Bulgaarse vrouwen zijn relatief vaak zelfstandige.

[2] Bij de beschrijving van de arbeidsdeelname van de vluchtelingengroepen en nieuwe EU-groepen gaat het om werknemers en/of zelfstandigen ongeacht het aantal uren dat zij werken.

[3] Het gaat hier alleen over personen die staan ingeschreven in het bevolkingsregister. Er is ook een grote groep (tijdelijke) werknemers uit de nieuwe EU-landen in Nederland, die zich niet heeft ingeschreven in het bevolkingsregister (Ooijevaar, Sluiter en Verschuren, 2013).

1.3.7 Aandeel werknemers plus zelfstandigen naar verblijfsduur in Nederland, eerste generatie, 25 tot 65 jaar, september 2012

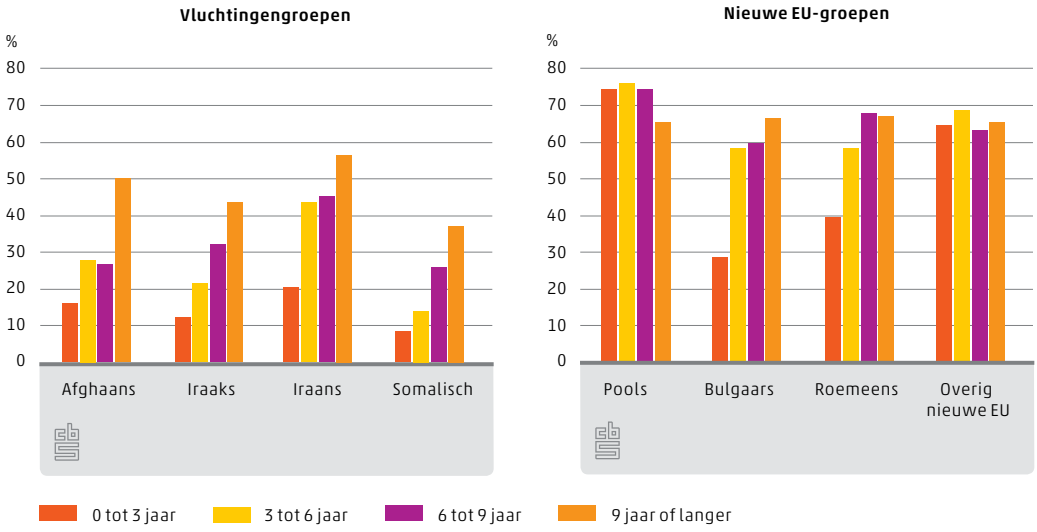

1.3.8 Aandelen werknemers en zelfstandigen, 25 tot 65 jaar, september 2012

	Aandeel werknemers			Aandeel zelfstandigen		
	totaal	mannen	vrouwen	totaal	mannen	vrouwen
	%					
Nieuwe EU-groepen	57	59	55	12	17	7
waarvan						
Pools	64	67	62	9	15	5
Bulgaars	17	13	21	30	43	18
Roemeens	46	47	46	12	16	10
overig nieuwe EU	60	63	58	9	12	7
Vluchtelingengroepen	32	38	25	8	11	3
waarvan						
Afghaans	35	44	24	10	16	3
Iraaks	29	35	20	8	11	3
Iraans	42	45	38	10	12	6
Somalisch	21	28	13	1	2	1

Bron: CBS.

Grafieken in internetbijlage, arbeid

B1.3.1 Werkloosheid eerste generatie, eerste kwartaal, 2001–2014
B1.3.2 Werkloosheid tweede generatie, eerste kwartaal, 2001–2014
B1.3.3 Werkloosheid, 15 tot 25 jaar, niet-westerse herkomstgroepen, 2001–2013

1.4 Uitkeringen

Een lagere arbeidsparticipatie vertaalt zich in een hogere uitkerings-afhankelijkheid. Afhankelijk zijn van een uitkering om rond te komen belemmert het innemen van een economisch zelfstandige positie. Dit kan remmend werken op de integratie in de samenleving.

Toename bijstand zet door in 2013

Door de slechte economische omstandigheden is de bijstandsafhankelijkheid sinds 2008 toegenomen. In 2012 stagneerde de toename, maar in 2013 steeg het aandeel personen met een bijstandsuitkering weer relatief sterk. Dit geldt voor zowel autochtonen als niet-westerse allochtonen. Wel zijn niet-westerse allochtonen veel vaker afhankelijk van bijstand dan autochtonen. In 2013 gold dit voor ongeveer een op de vijftig autochtonen, een op de tien Turkse en Surinaamse allochtonen, een op de acht Antillianen en ruim een op de zeven personen van Marokkaanse en overig niet-westerse herkomst.

De niet-westerse tweede generatie heeft veel minder vaak een bijstandsuitkering dan de eerste generatie. Wel is het aandeel personen van de tweede generatie met bijstand vanaf 2008 verdubbeld. Dit is een veel sterkere toename dan onder de eerste generatie. De relatief jonge leeftijd van de niet-westerse tweede generatie speelt hierbij een rol, omdat de gevolgen van de economische crisis het grootst zijn onder jongeren.

1.4.1 Aandeel personen met een bijstandsuitkering, 15 tot 65 jaar, laatste vrijdag van september

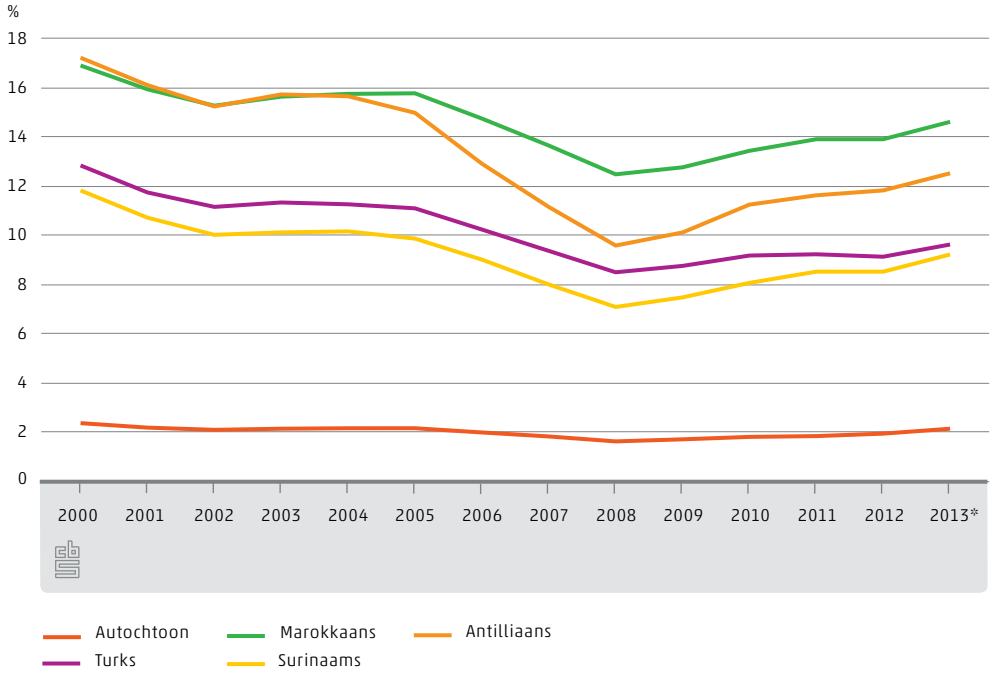

1.4.2 Personen met een bijstandsuitkering naar achtergrondkenmerken, 15 tot 65 jaar, laatste vrijdag van september 2013*

	Autochtoon	Westers allochtoon	Niet-westers allochtoon	waarvan Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
	%							
Totaal	2,1	3,9	12,8	9,6	14,6	9,2	12,5	15,7
Geslacht								
Man	1,7	3,3	11,3	7,5	13,0	8,0	10,5	14,4
Vrouw	2,4	4,6	14,3	11,7	16,1	10,3	14,5	16,9
Leeftijd								
15 tot 25 jaar	0,7	0,9	2,9	1,6	3,0	2,7	2,9	3,8
25 tot 45 jaar	2,3	3,7	13,9	10,1	15,6	10,3	15,0	16,5
45 tot 65 jaar	2,4	5,4	19,3	16,2	24,8	11,6	18,0	24,4
Generatie								
Eerste		4,6	16,4	13,0	19,7	11,1	16,3	18,7
Tweede		3,3	5,0	4,4	6,7	6,5	4,7	2,6

Bron: CBS.

Hoogste aandeel werkloosheidsuitkeringen binnen Surinaamse herkomstgroep

Het aandeel personen met een werkloosheidsuitkering is de afgelopen jaren onder invloed van de laagconjunctuur sterk gestegen. De stijging was het sterkst onder autochtonen en personen van Surinaamse en Antilliaanse herkomst. Dat het aandeel personen met een werkloosheidsuitkering ondanks een forse toename van de werkloosheid minder sterk gestegen is binnen de Turkse en Marokkaanse herkomstgroep, komt omdat zij waarschijnlijk minder vaak recht hadden op deze uitkering. Surinamers hadden in 2013 met ruim een op de twintig personen het vaakst een werkloosheidsuitkering. De niet-westerse tweede generatie heeft minder vaak een werkloosheidsuitkering. Maar net als bij de bijstandsuitkeringen is het aandeel personen met een werkloosheidsuitkering sterker gestegen binnen de tweede dan binnen de eerste generatie.

1.4.3 Aandeel personen met een werkloosheidsuitkering, 15 tot 65 jaar, laatste vrijdag van september

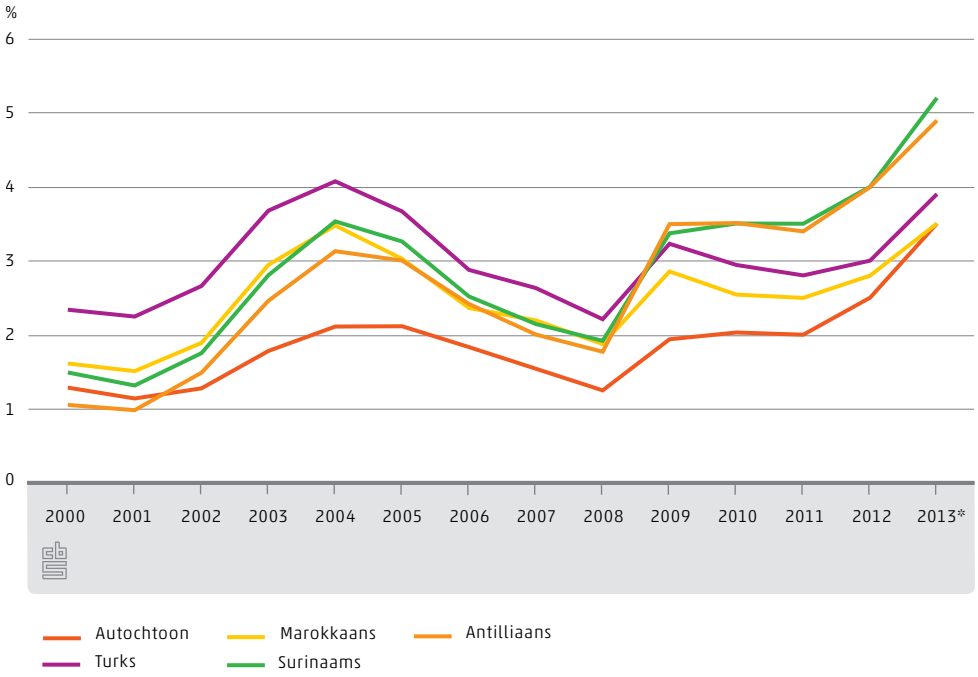

1.4.4 Personen met een werkloosheidsuitkering naar achtergrondkenmerken, 15 tot 65 jaar, laatste vrijdag van september 2013*

	Autochtoon	Westers allochtoon	Niet-westers allochtoon	waarvan				
				Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
	%							
Totaal	3,5	4,0	3,9	3,9	3,5	5,2	4,9	3,1
Geslacht								
Man	3,7	4,2	4,4	4,6	4,2	5,3	5,2	3,8
Vrouw	3,3	3,8	3,3	3,2	2,7	5,1	4,6	2,5
Leeftijd								
15 tot 25 jaar	1,0	1,0	1,0	1,2	1,3	1,2	0,8	0,6
25 tot 45 jaar	3,7	4,0	4,4	4,8	4,4	6,0	5,5	3,2
45 tot 65 jaar	4,3	5,2	5,4	4,6	3,8	6,5	8,2	5,2
Generatie								
Eerste		3,8	4,3	4,5	3,9	6,2	5,8	3,4
Tweede		4,2	2,9	3,0	2,8	3,8	3,1	2,1

Bron: CBS.

Arbeidsongeschiktheid stijgt sterkst bij niet-westerse tweede generatie

Onder autochtonen neemt het aantal personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering al jaren langzaam af. Het aandeel arbeidsongeschikte niet-westerse allochtonen neemt sinds 2007 echter toe. Personen van Antilliaanse en overig niet-westerse herkomst hadden in 2013 minder vaak een arbeidsongeschiktheidsuitkering dan autochtonen; personen van Turkse, Marokkaanse en Surinaamse herkomst juist vaker. De tweede generaties van de vier grootste niet-westerse groepen hebben ongeveer even vaak een arbeidsongeschiktheidsuitkering.
Dit aandeel is sinds 2007 vrijwel verdubbeld, wat een veel sterkere toename is dan bij de eerste generatie. De economische omstandigheden spelen hier geen grote rol in, omdat die niet direct van invloed zijn op arbeidsongeschiktheid. Wat wel meespeelt, is dat de tweede generatie steeds ouder wordt, vaker een baan heeft dan de eerste generatie en daarmee meer kans heeft om arbeidsongeschikt te raken.

1.4.5 Aandeel personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering, 15 tot 65 jaar, laatste vrijdag van september

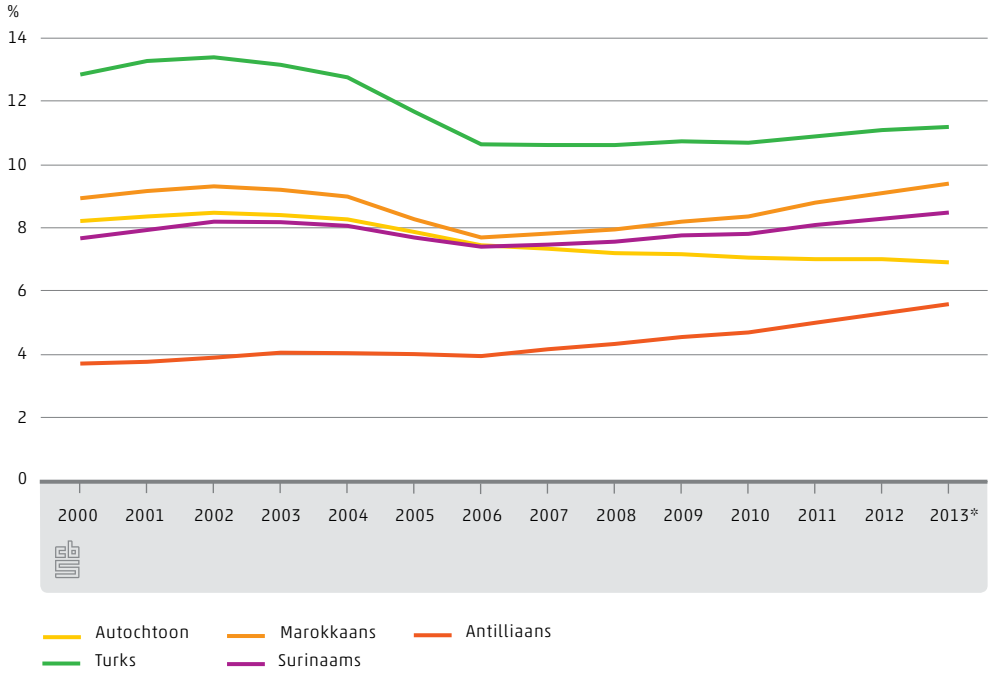

1.4.6 Personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering naar achtergrondkenmerken, 15 tot 65 jaar, laatste vrijdag van september 2013*

	Autochtoon	Westers allochtoon	Niet-westers allochtoon	waarvan Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
	%							
Totaal	6,9	6,0	7,2	11,2	9,4	8,5	5,6	3,5
Geslacht								
Man	7,0	5,9	7,5	10,5	11,0	8,1	5,8	4,0
Vrouw	6,9	6,0	6,9	12,0	7,7	8,8	5,5	3,0
Leeftijd								
15 tot 25 jaar	3,3	2,5	3,4	3,5	3,9	4,1	4,8	2,6
25 tot 45 jaar	4,8	3,3	5,2	7,8	8,2	5,6	4,4	2,2
45 tot 65 jaar	10,1	10,1	13,8	25,4	17,9	14,3	8,5	6,6
Generatie								
Eerste		4,2	8,1	15,1	11,9	10,7	5,8	3,4
Tweede		7,7	5,1	5,5	5,6	5,4	5,3	3,7

Bron: CBS.

Vaak bijstand in vluchtelingengroepen

Gemiddeld heeft een op de drie personen van de eerste generatie uit de vier vluchtelingengroepen een bijstandsuitkering. Er zijn wel verschillen: in de Afghaanse en Iraanse herkomstgroepen was in 2013 een kwart van de bijstand afhankelijk, in de Somalische groep de helft. Wel neemt de bijstandsafhankelijkheid af naarmate men langer in Nederland verblijft. Maar ook na een verblijfsduur van negen jaar of langer is het aandeel met een bijstandsuitkering in de vluchtelingengroepen nog hoger dan dat in de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen. Blijkbaar is het voor vluchtelingen moeilijker een zelfstandig bestaan in Nederland op te bouwen dan voor immigranten die voor werk of gezin naar Nederland zijn gekomen.
Het aandeel personen uit de vluchtelingengroepen met een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering is laag in vergelijking met autochtonen en andere niet-westerse allochtonen. Dit komt mede doordat hun arbeidsdeelname laag is en zij daardoor minder recht op deze uitkeringen hebben. En net als de arbeidsdeelname van de vluchtelingengroepen neemt ook het aandeel met een dergelijke uitkering toe met de verblijfsduur in Nederland.

1.4.7 Aandeel personen met een bijstandsuitkering naar verblijfsduur in Nederland, eerste generatie, 15 tot 65 jaar, september 2012, vluchtelingengroepen

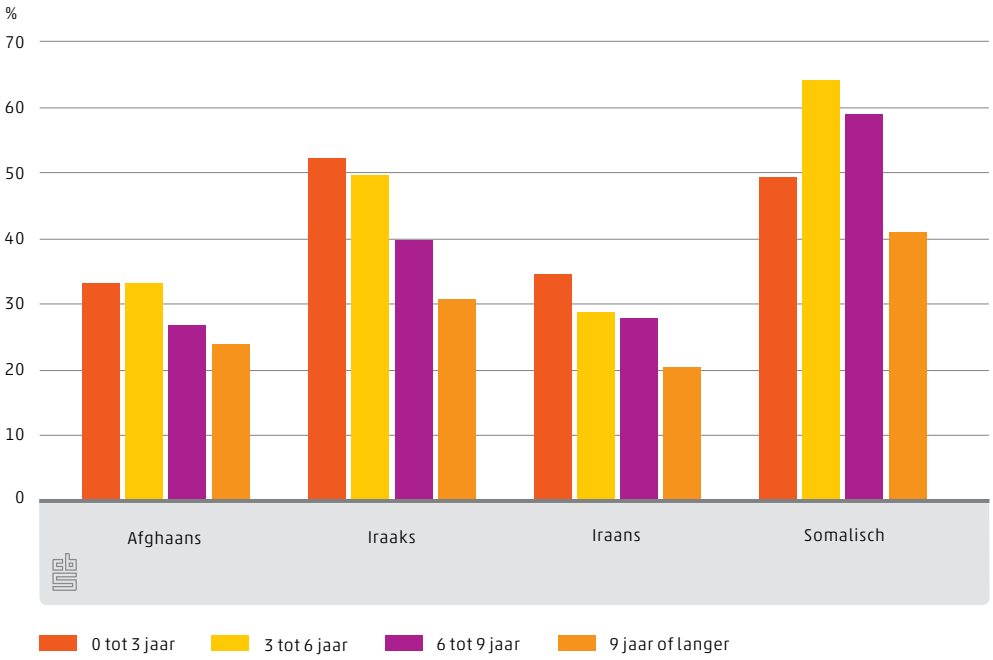

Weinig bijstand voor recente EU-immigranten

Anders dan vluchtelingen die nog maar kort in Nederland verblijven, hebben recente immigranten uit de nieuwe EU-landen (korter dan 3 jaar in Nederland) nauwelijks een bijstandsuitkering. De bijstandsafhankelijkheid van deze groepen neemt wel toe met de verblijfsduur in Nederland. Maar ook bij degenen die al voor de toetreding van deze landen tot de EU in Nederland woonden is de bijstandsafhankelijkheid (ongeveer een op de zestien personen) lager dan onder niet-westerse allochtonen.

Poolse immigranten hebben vaker een werkloosheidsuitkering dan autochtonen en niet-westerse allochtonen; Bulgaarse en Roemeense immigranten juist minder vaak. Oorzaak hiervan is dat juist Poolse immigranten die vanaf 2007 naar Nederland zijn gekomen relatief vaak een werkloosheidsuitkering hebben. Zij zijn vaak als werknemer naar Nederland gekomen, omdat zij – anders dan Bulgaren en Roemenen – geen beperkingen hadden om in Nederland aan de slag te gaan. Als zij hun baan verliezen hebben zij rechten opgebouwd voor een werkloosheidsuitkering. En als nieuwe werknemers in vaak conjunctuurgevoelige sectoren (zoals de uitzendbranche; zie Mars, Dankmeyer en Van der Vliet, 2012) vormen ze een risicogroep voor baanverlies.

1.4.8 Aandeel personen met een bijstandsuitkering naar verblijfsduur in Nederland, eerste generatie, 15 tot 65 jaar, september 2012, nieuwe EU-groepen

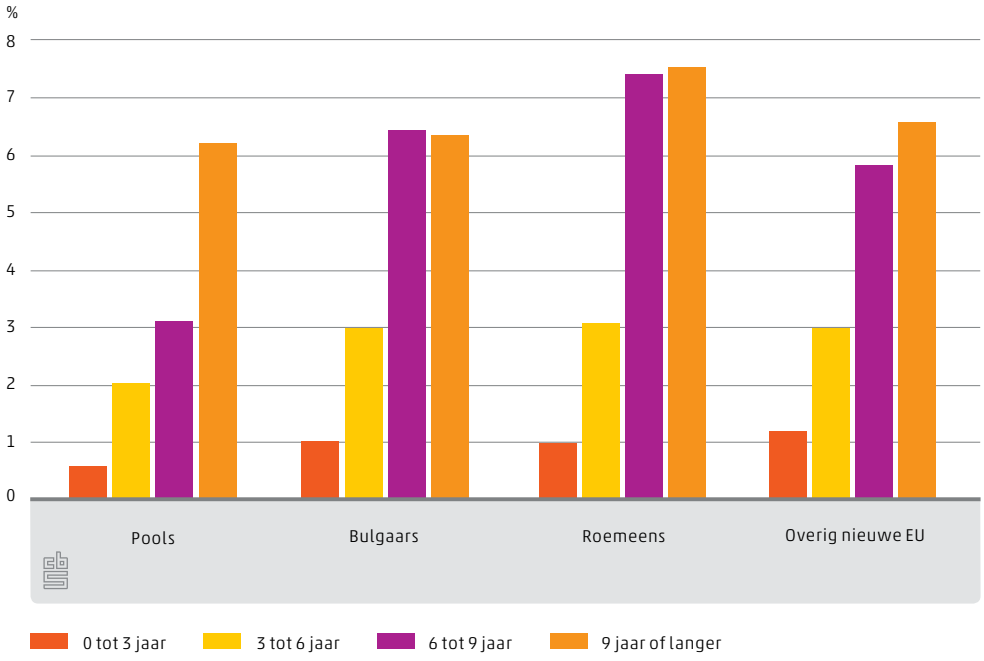

Grafieken en tabellen in internetbijlage, uitkeringen

B1.4.1 Aandeel personen met een bijstandsuitkering, 15 tot 65 jaar, eerste generatie, laatste vrijdag van september, 2000–2013*

B1.4.2 Aandeel personen met een bijstandsuitkering, 15 tot 65 jaar, tweede generatie, laatste vrijdag van september, 2000–2013*

B1.4.3 Aandeel personen met een werkloosheidsuitkering, 15 tot 65 jaar, eerste generatie, laatste vrijdag van september, 2000–2013*

B1.4.4 Aandeel personen met een werkloosheidsuitkering, 15 tot 65 jaar, tweede generatie, laatste vrijdag van september, 2000–2013*

B1.4.5 Aandeel personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering, 15 tot 65 jaar, eerste generatie, laatste vrijdag van september, 2000–2013*

B1.4.6 Aandeel personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering, 15 tot 65 jaar, tweede generatie, laatste vrijdag van september, 2000–2013*

B1.4.7 Personen met een uitkering, vluchtelingengroepen, 15 tot 65 jaar, eerste generatie, laatste vrijdag van september 2013*

B1.4.8 Personen met een uitkering, nieuwe EU-groepen, 15 tot 65 jaar, eerste generatie, laatste vrijdag van september 2013*

1.5 Inkomen

Kunnen voorzien in een eigen inkomen draagt bij aan het innemen van een zelfstandige positie in de maatschappij en daarmee aan sociaaleconomische integratie. De vorige paragrafen hebben al laten zien dat niet-westerse allochtonen minder vaak werk en vaker een uitkering hebben dan autochtonen. Deze paragraaf gaat na wat dit betekent voor het inkomen en de economische zelfstandigheid van allochtonen.

Lage inkomens voor recente EU-immigranten

De economische achteruitgang heeft sinds 2008 niet alleen geleid tot een hogere werkloosheid, maar ook tot een daling van het gemiddelde inkomen.[4)] Dit geldt voor zowel autochtonen als allochtonen. Het gemiddelde inkomen van de nieuwe

[4)] Zie de begrippenlijst achterin deze publicatie voor een uitleg van het hier gehanteerde inkomensbegrip.

EU-groep is het hardst gedaald. Dit heeft te maken met de sterke toename van deze groep na 2007 door de immigratie van veelal (Poolse) arbeidsmigranten (zie paragraaf 1.1). Zij zijn vaak als (laag betaalde) uitzendkracht aan het werk gegaan (Mars, Dankmeyer en Van der Vliet, 2012). Het gemiddelde inkomen van de nieuwe EU-groep was in 2012 vergelijkbaar met dat van niet-westerse allochtonen.

Vluchtelingengroepen hebben laagste inkomens

Het inkomen van autochtonen was in 2012 gemiddeld bijna 7 duizend euro hoger dan dat van niet-westerse allochtonen. Binnen de niet-westerse groep zijn de Surinaamse inkomens het hoogst. De vluchtelingengroepen hebben de laagste inkomens. Dit geldt het sterkst voor personen van Somalische herkomst, van wie het gemiddelde inkomen ongeveer de helft is van dat van autochtonen. Een verklaring hiervoor is dat zij vaker een bijstandsuitkering hebben. Iraanse inkomens zijn het hoogst binnen de vluchtelingengroepen.

1.5.1 Gemiddeld inkomen, personen van 20 jaar en ouder (in prijzen van 2012)

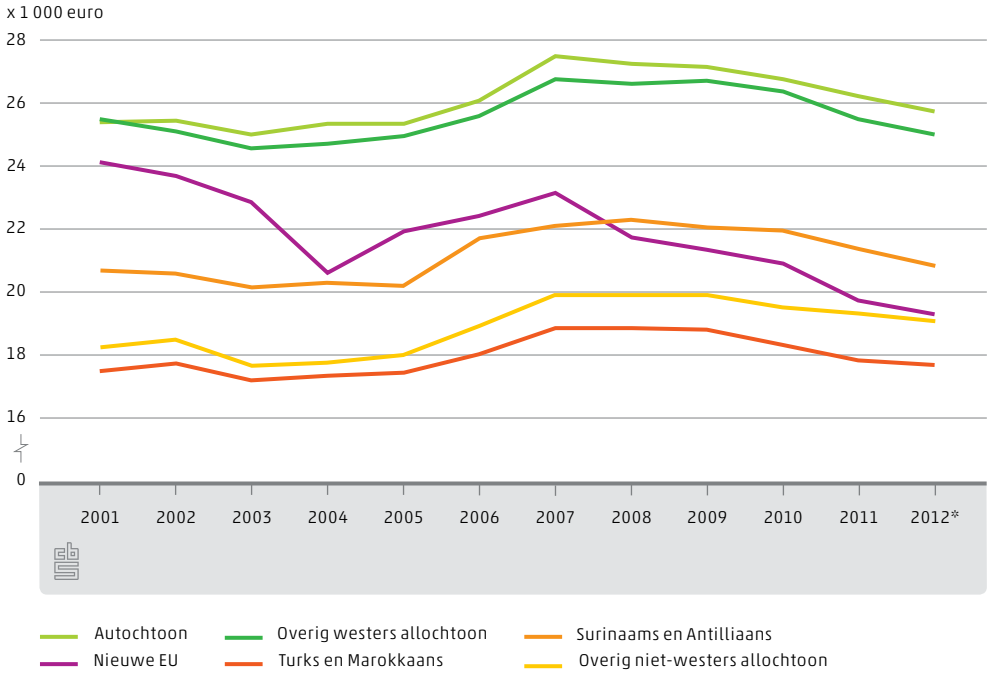

1.5.2 Gemiddeld inkomen van personen van 20 jaar en ouder, 2012*

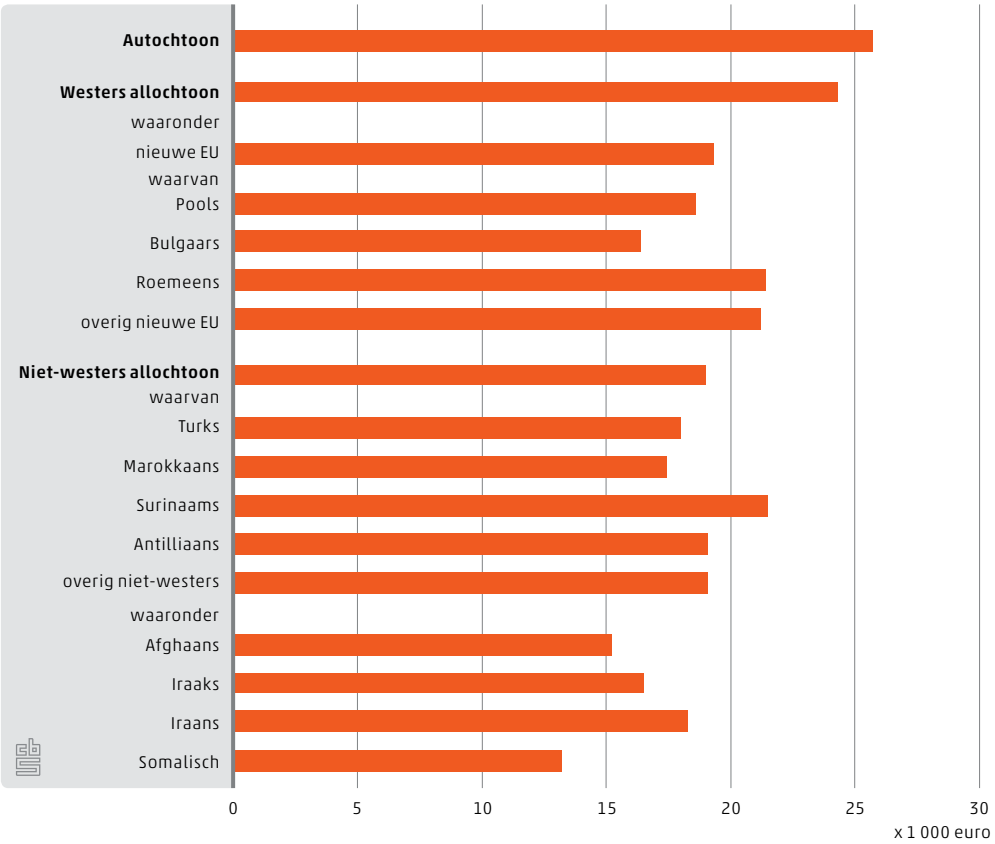

Niet-westerse tweede generatie heeft hoger inkomen dan eerste generatie

Het inkomen van de tweede generatie van de niet-westerse herkomstgroepen is, behalve bij de Surinaamse herkomstgroep, hoger dan dat van de eerste generatie. Dit geldt het sterkst voor de Antilliaanse en overig niet-westerse herkomstgroepen. Analoog aan de sterkere stijging van de werkloosheid en bijstandsafhankelijkheid in de niet-westerse tweede generatie, is hun inkomen de afgelopen jaren iets sterker afgenomen dan bij de eerste generatie (zie grafieken B1.5.1 en B1.5.2 in de internetbijlage).

1.5.3 Gemiddeld inkomen van personen naar leeftijd en generatie, 2012*

	Autochtoon	Westers allochtoon	Niet-westers allochtoon	waarvan				
				Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
	x 1 000 euro							
Totaal	25,7	24,3	19,0	18,0	17,4	21,5	19,1	19,1
Leeftijd								
20 tot 35 jaar	24,0	20,6	18,5	18,0	18,0	20,7	17,1	18,3
35 tot 50 jaar	26,2	25,0	19,3	18,2	17,2	21,7	21,0	19,8
50 tot 65 jaar	28,4	27,5	20,0	18,2	16,8	23,1	21,2	19,6
65 jaar of ouder	23,8	23,9	17,7	16,0	16,5	19,5	17,8	18,5
Generatie								
Eerste		22,9	18,6	17,8	16,7	21,6	17,8	18,5
Tweede		25,7	20,4	18,4	19,1	21,4	22,5	22,2

Bron: CBS.

Toegenomen economische zelfstandigheid binnen nieuwe EU-groepen

Economische zelfstandigheid geeft aan of met inkomsten uit arbeid in eigen onderhoud kan worden voorzien. Dat is volgens het (emancipatie)beleid het geval als het inkomen uit werk minimaal het bijstandsniveau bedraagt. Het is niet vreemd dat het aandeel economisch zelfstandigen onder niet-westerse allochtonen de afgelopen jaren gedaald is, want ook hun arbeidsparticipatie is afgenomen. De economische zelfstandigheid is sterker afgenomen binnen de niet-westerse tweede generatie dan binnen de eerste generatie. Onder autochtonen en westerse allochtonen hebben de mindere economische omstandigheden nauwelijks tot een daling van de economische zelfstandigheid geleid. Onder personen uit de nieuwe EU-landen is die sinds 2008 juist gestegen. Dit zal komen doordat de recentere immigranten uit met name Polen vaker werk hadden dan degenen die al langer in Nederland verbleven (zie paragraaf 1.3). Bovendien waren Poolse mannen in 2012 bijna even vaak economisch zelfstandig als autochtone mannen.

Surinaamse vrouwen relatief vaak economisch zelfstandig

Binnen de niet-westerse herkomstgroepen zijn personen van Surinaamse en Antilliaanse herkomst het vaakst economisch zelfstandig. Naar verhouding zijn veel vrouwen uit deze groepen economische zelfstandig. Surinaamse vrouwen zijn zelfs net zo vaak economisch zelfstandig als autochtone vrouwen en bijna even vaak als Surinaamse mannen. Afghaanse, Iraakse en Somalische vrouwen zijn het minst vaak economisch zelfstandig: van de Afghaanse en Iraakse vrouwen nog geen een op de zes, en van Somalische vrouwen nog geen een op de twaalf. Binnen de niet-westerse herkomstgroepen zijn ook Turkse en Marokkaanse vrouwen relatief weinig economisch zelfstandig. Zij zijn half zo vaak economisch zelfstandig als autochtone vrouwen. Dit is in lijn met hun lagere arbeidsparticipatie (zie tabel 1.3.2).

1.5.4 Aandeel economisch zelfstandigen, 20 tot 65 jaar

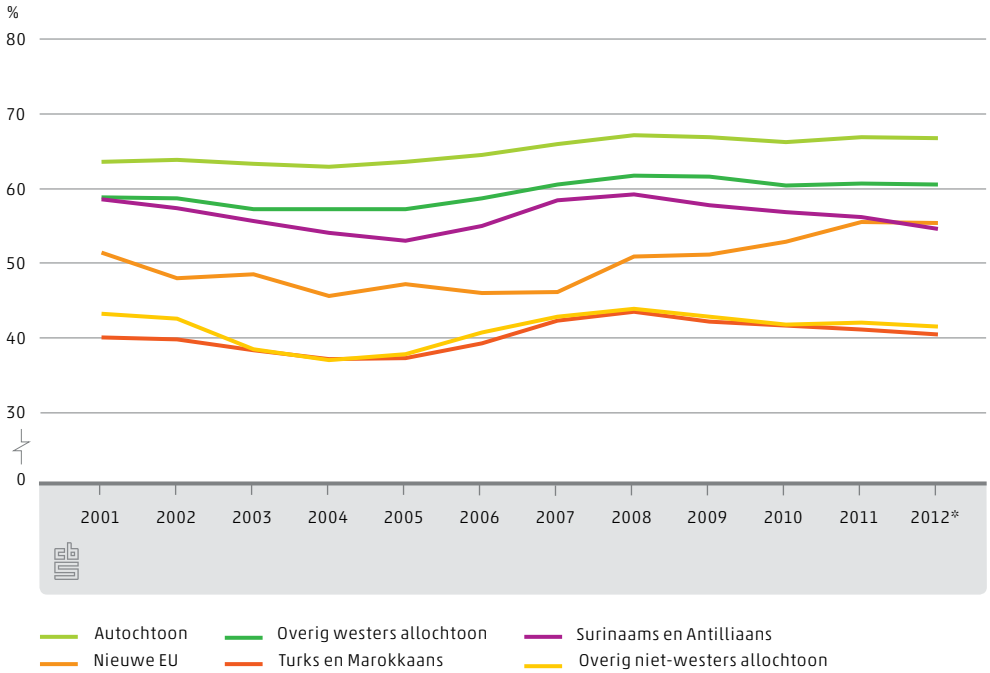

1.5.5 Aandeel economisch zelfstandigen naar geslacht, 20 tot 65 jaar, 2012*

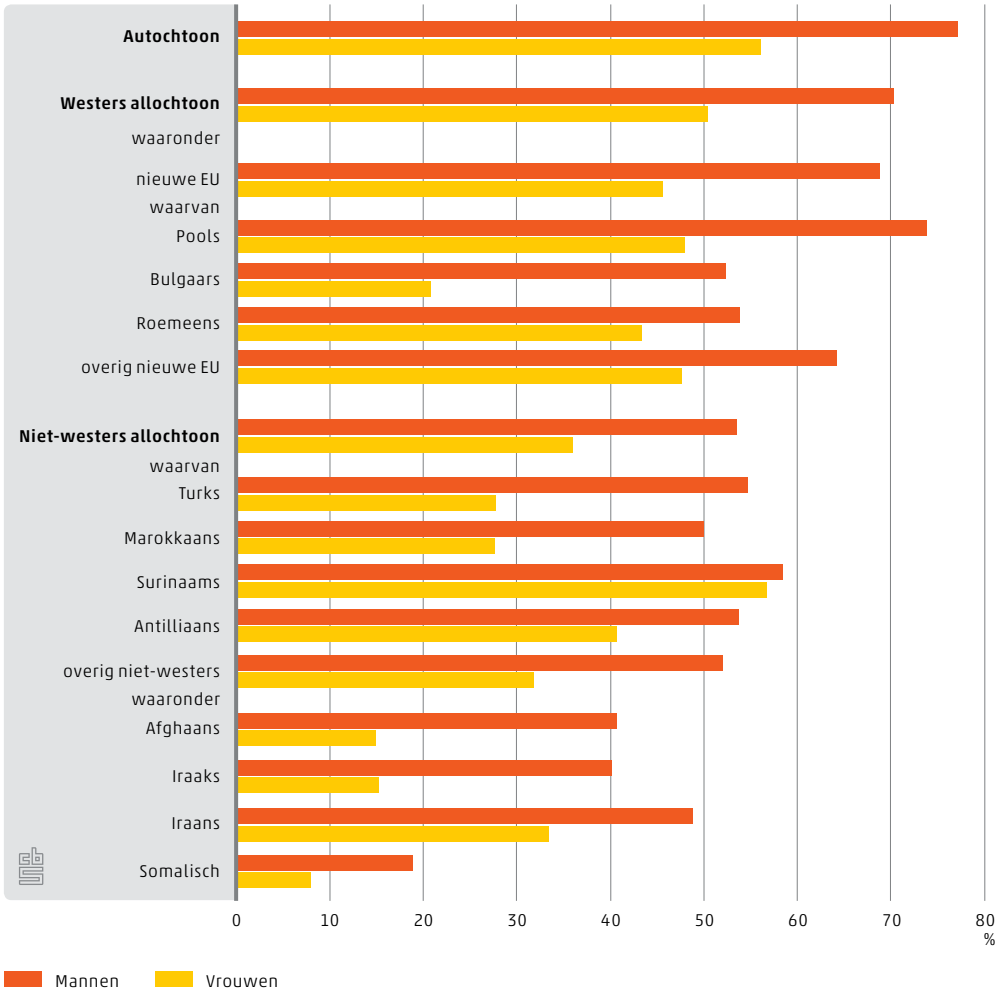

Grafieken in internetbijlage, inkomen

B1.5.1 Gemiddeld inkomen, personen van 20 jaar en ouder (in prijzen van 2012), eerste generatie, 2001–2012*

B1.5.2 Gemiddeld inkomen, personen van 20 jaar en ouder (in prijzen van 2012), tweede generatie, 2001–2012*

B1.5.3 Aandeel economisch zelfstandigen, 20 tot 65 jaar, eerste generatie, 2001–2012*

B1.5.4 Aandeel economisch zelfstandigen, 20 tot 65 jaar, tweede generatie, 2001–2012*

1.6 Criminaliteit

Integratie gaat samen met het conformeren aan voorgeschreven gedragsnormen. Crimineel gedrag wijkt af van deze gedragsnormen en werkt integratie dus niet in de hand. Deze paragraaf beschrijft de criminaliteit aan de hand van gegevens over aangehouden verdachten van misdrijven en jongeren die wegens het plegen van een misdrijf naar Halt[5] verwezen zijn.

Nieuwe EU-groep minder vaak verdachte dan niet-westerse allochtonen

Sinds 2007 daalt het aandeel verdachten van misdrijven onder niet-westerse allochtonen. Tot 2012 was de daling het sterkst voor de Somalische herkomstgroep. Maar als enige niet-westerse herkomstgroep was er onder Somaliërs in 2013 een toename van het aandeel verdachten tot 4,7 procent. Dit aandeel is hoger dan in de andere vluchtelingengroepen. Het aandeel verdachte autochtonen is vanaf 2007 ook afgenomen. Daardoor is het relatieve verschil in criminaliteit tussen autochtonen en de niet-westerse herkomstgroepen nauwelijks veranderd. Onder de herkomstgroepen van de nieuwe EU-landen is het aandeel verdachten tussen 2005 en 2012 ongeveer gelijk gebleven, en in de Bulgaarse groep zelfs gestegen. Het aandeel verdachten in deze groepen is echter wel kleiner dan in de niet-westerse herkomstgroepen.

[5] In de bijlage op internet is een beschrijving van Halt opgenomen.

1.6.1 Aandeel verdachten van misdrijven[1)]

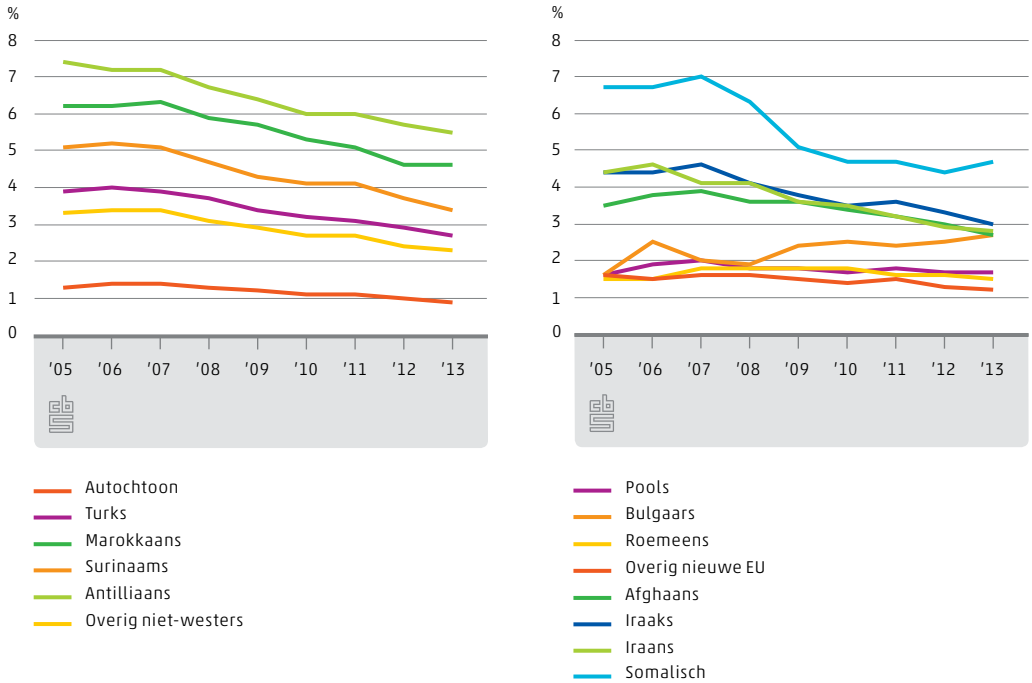

Bron: KLPD/HKS, Halt en CBS.
1) Alleen personen die stonden ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie.

Jongeren en jongvolwassenen zijn het vaakst verdachte

Het aandeel verdachten is het hoogst binnen de Marokkaanse en Antilliaanse herkomstgroepen. In 2013 was bijna een op de elf Antilliaanse mannen en een op de tien Marokkaanse jongvolwassenen verdachte van een misdrijf. Mannen zijn vaker verdachte dan vrouwen. Criminaliteit daalt op latere leeftijd. Onder Antillianen daalt het aandeel verdachten na hun vijfentwintigste echter minder hard dan bij de andere niet-westerse herkomstgroepen.

De niet-westerse tweede generatie kent, op Antillianen na, een hoger aandeel verdachten dan de eerste generatie. Dit heeft onder andere te maken met de gemiddeld jongere leeftijd van de tweede generatie. Jongeren vertonen vaker crimineel gedrag dan ouderen. In de leeftijd van 12 tot 25 jaar is er veel minder verschil in het aandeel verdachten van de eerste en tweede generatie. De eerste generatie jongeren en jongvolwassenen van Surinaamse, Marokkaanse en overig niet-westerse herkomst is dan net als de Antilliaanse eerste generatie vaker verdachte van een misdrijf dan de tweede generatie.

1.6.2 Aandeel verdachten van misdrijven naar achtergrondkenmerken, 2013*

	Autochtoon	Westers allochtoon	waaronder nieuwe EU	Niet-westers allochtoon	waarvan				
					Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
	%								
Totaal	0,9	1,2	1,7	3,2	2,7	4,6	3,4	5,5	2,3
Geslacht									
Man	1,4	1,8	2,8	5,3	4,5	7,6	5,7	8,6	3,7
Vrouw	0,4	0,6	0,9	1,2	0,7	1,5	1,4	2,4	0,9
Leeftijd									
12 tot 18 jaar	1,6	2,6	3,6	4,6	3,8	6,5	4,6	7,0	3,5
18 tot 25 jaar	2,0	2,3	2,1	5,7	4,6	9,8	5,8	7,5	3,9
25 tot 45 jaar	1,1	1,4	1,7	3,2	2,6	4,3	4,1	5,9	2,1
45 jaar en ouder	0,4	0,6	0,9	1,4	1,2	1,1	1,8	3,0	1,2
Generatie									
Eerste		1,1	1,7	2,5	1,7	2,6	2,6	5,8	2,0
Tweede		1,2	1,6	4,7	4,0	7,4	4,6	4,8	3,1

Bron: KLPD/HKS, Halt en CBS.

1.6.3 Aandeel verdachten van misdrijven naar generatie, 12 tot 25 jaar, 2013*

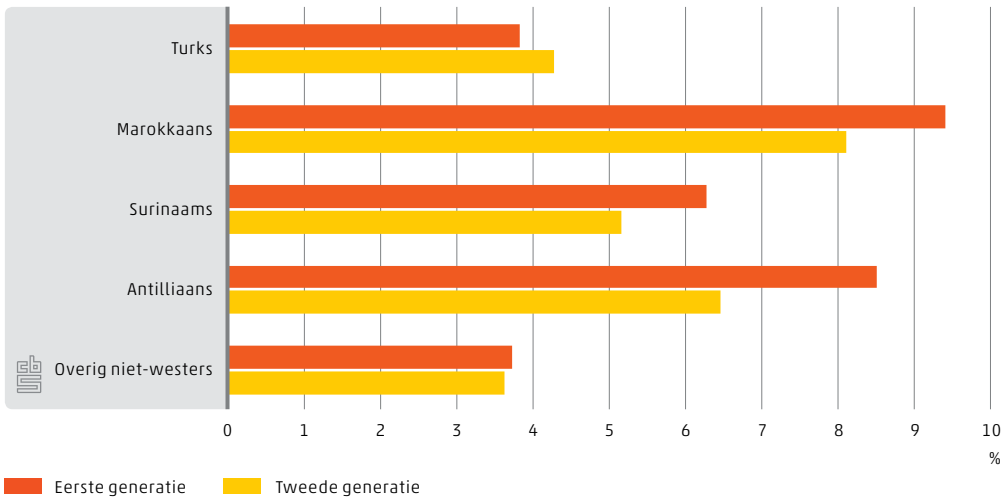

Bron: KLPD/HKS, Halt en CBS.

Marokkaanse verdachten vaakst opnieuw in de fout

Gemiddeld worden drie van de tien autochtone en vier van de tien niet-westers allochtone verdachten van 12 tot 18 jaar binnen drie jaar na hun eerste misdrijf opnieuw verdacht van een misdrijf (recidive). Onder de Marokkaanse tieners is dat zelfs bijna de helft. Van de 18- tot 25-jarige Marokkaanse verdachten gaat ruim een op de vier binnen drie jaar opnieuw in de fout; gemiddeld recidiveert in deze leeftijdsgroep ongeveer een op de vijf. Wel lijken degenen die in 2009 voor het eerst verdachte van een misdrijf waren minder vaak opnieuw de fout in te gaan dan degenen die in 2006 voor het eerst verdacht werden. Dit geldt het sterkst voor de Antilliaanse 12- tot 18-jarigen en de Surinaamse 18- tot 25-jarigen.

1.6.4 Recidive tot drie jaar na eerste misdrijf

	Aandeel recidivisten		**Gemiddeld aantal nieuwe processen-verbaal[1)]**	
	12 tot 18 jaar	18 tot 25 jaar	12 tot 18 jaar	18 tot 25 jaar
	%			
Eerste misdrijf in 2006; recidive t/m 2009				
Autochtoon	36	21	2,0	1,6
Westers allochtoon	40	20	2,0	1,6
Turks	40	22	2,1	1,7
Marokkaans	54	28	2,6	1,7
Surinaams	46	28	2,2	1,8
Antilliaans	53	24	2,4	1,8
Overig niet-westers allochtoon	41	22	2,4	1,8
Eerste misdrijf in 2009; recidive t/m 2012				
Autochtoon	30	17	1,8	1,5
Westers allochtoon	35	16	2,0	1,6
Turks	37	21	1,8	1,5
Marokkaans	47	27	2,4	1,8
Surinaams	40	21	2,2	1,5
Antilliaans	42	23	2,1	1,9
Overig niet-westers allochtoon	38	19	2,3	1,5

Bron: KLPD/HKS, Halt en CBS.

1) Per recidivist.

Literatuur

CBS (2014, 11 augustus). *Immigratie loopt op*. Persbericht. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Hartgers, M. (2012). Onderwijs. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en R. van der Bie (red.), *Jaarrapport Integratie 2012* (pp. 67–92). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Mars, G., Dankmeyer, B., en van der Vliet, R. (2012). Arbeidsmarkt. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en R. van der Bie (red.), *Jaarrapport Integratie 2012* (pp. 93–120). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Ooijevaar, J., Sluiter, N., en Verschuren, S. (2013, december). Immigranten en werknemers uit de Europese Unie in Nederland. *Bevolkingstrends*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Riele, S. te, Huijnk W., en Schmeets, H. (2012). Sociaal-culturele oriëntatie en participatie. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en R. van der Bie (red.), *Jaarrapport Integratie 2012* (pp. 151–169). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

2.

Voortijdig schoolverlaters na zes jaar

Auteurs
Marijke Hartgers
Gregory Besjes

Dit hoofdstuk vergelijkt voortijdig schoolverlaters uit het voortgezet onderwijs (vo) en middelbaar beroepsonderwijs (mbo) met jongeren uit het mbo die wel met een startkwalificatie het onderwijs verlieten. Zes jaar na schoolverlaten is gekeken hoe deze groepen het doen op het gebied van opleiding, arbeid, inkomen, uitkering en criminaliteit, en of jongeren afkomstig uit de verschillende herkomstgroepen hierin verschillen.

2.1 Achtergronden en onderzoekspopulatie

Eerder onderzoek heeft laten zien dat jongeren die zonder voldoende kennis en vaardigheden van school gaan minder gemakkelijk slagen op de arbeidsmarkt (zie bijvoorbeeld Meng, Verhagen en Huijgen, 2014). Het vinden van een baan met voldoende toekomstperspectief is voor deze jongeren moeilijker dan voor jongeren die wel voldoende toegerust de arbeidsmarkt op gaan. De overheid heeft bepaald dat een diploma van havo of vwo, of mbo-niveau 2 of hoger, minimaal vereist is als voorbereiding op de arbeidsmarkt. Met zo'n diploma is een zogenaamde 'startkwalificatie voor de arbeidsmarkt' behaald. Jongeren die zonder startkwalificatie van school gaan, worden 'voortijdig schoolverlaters' (vsv'ers) genoemd.

Het aandeel jongeren dat zonder startkwalificatie het onderwijs verlaat, als percentage van het totaal aantal jongeren in het vo en mbo, is de afgelopen jaren flink gedaald. Het terugdringen van deze 'nieuwe aanwas' voortijdig schoolverlaters is onderwerp van beleid. De overheid heeft tal van maatregelen genomen om het aantal nieuwe voortijdig schoolverlaters te doen afnemen (OCW, 2014a). In 'Aanval op schooluitval 2008–2012' werden scholen aangemoedigd om schooluitval te verlagen en daarbij de regionale samenwerking te verbeteren. Scholen en gemeenten werkten samen in de aanpak met prestatieafspraken, sturen op cijfers en een actief verzuimbeleid (OCW, 2014b, 2014c). Een voorbeeld is het vm2-experiment waarbij getracht wordt leerlingen 'binnenboord' te houden en zonder van school te hoeven wisselen vanuit de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo een mbo2-diploma te laten halen.

Jongeren van niet-westerse herkomst, en dan vooral de jongens, hebben een grotere kans voortijdig schoolverlater te worden dan autochtone jongeren. Voor

een groot deel hangt dit samen met de lagere sociale klasse waartoe de gezinnen van deze jongeren vaak behoren (Traag, 2012; Jol, Mars en van der Mooren, 2012). Bij alle herkomstgroepen stromen jongens vaker zonder startkwalificatie uit dan meisjes. De voortijdige schooluitval vanuit het mbo is hoger dan vanuit het vo en binnen het mbo daalt het aandeel schoolverlaters zonder startkwalificatie naarmate het niveau hoger is (Hartgers, Merens en Mars, 2012; Hartgers, 2012; Hartgers en Merens, 2014). Een deel van de leerlingen die in een bepaald jaar voortijdig van school gaat, gaat later toch weer naar school en een deel van deze groep haalt daarna alsnog een startkwalificatie (Pijpers, 2011).

Het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt onderzocht in het Jaarrapport Integratie 2013 de arbeidsmarkpositie van ongediplomeerde voortijdig schoolverlaters anderhalf jaar na het verlaten van het onderwijs (Meng, Verhagen en Huijgen, 2014). Dit hoofdstuk bekijkt welke effecten voortijdig schoolverlaten (vsv) heeft op de langere termijn, en of en hoe dit verschilt per herkomstgroepering.

Onderzoekspopulatie

Dit hoofdstuk vergelijkt de situatie van autochtone en niet-westerse jongeren zes jaar nadat zij in 2006 met of zonder startkwalificatie het onderwijs verlieten. Dat gebeurt aan de hand van enkele kenmerken van deze jongeren op het gebied van opleiding, arbeid, uitkering, inkomen en criminaliteit eind september 2012. Bij de vergelijking gaat het om jongeren die op het moment van schoolverlaten nog geen 23 jaar waren en die gedurende de hele periode van onderzoek in de Gemeentelijke Basisadministratie stonden ingeschreven en dus (officieel) in Nederland woonden. Bij de niet-westerse herkomstgroepen zijn naast de tweede generatie ook jongeren van de eerste generatie die maximaal vier jaar waren bij hun immigratie in Nederland meegenomen. Zij konden net als de tweede generatie van jongs af aan in Nederland naar school. Van alle niet-westerse jongeren in dit onderzoek is 13 procent van de eerste generatie.

De onderzoekspopulatie is verdeeld in vijf groepen schoolverlaters, waarvan drie zonder en twee met startkwalificatie. Tabel 2.1.1 geeft deze groepen weer met de aantallen schoolverlaters per herkomstgroep. Jongeren die het onderwijs verlieten vanuit het vmbo of het laagste niveau van het mbo zijn per definitie voortijdig schoolverlater, ook al behaalden zij een diploma op dit niveau. Daarnaast zijn ook jongeren die zonder diploma het tweede, derde of vierde niveau van het mbo verlieten voortijdig schoolverlater.

2.1.1 Grootte van de onderzoekspopulatie naar groepen schoolverlaters

		waarvan					
	Totaal	autochtoon	Turks	Marokkaans	Surinaams	Antilliaans	overig niet-westers
Vsv							
Totaal	38 194	31 645	1 781	1 482	1 715	510	1 061
waarvan							
vanuit vo	11 727	10 060	402	304	408	162	391
vanuit mbo1–3	19 990	16 214	1 125	914	1 001	278	458
vanuit mbo4	6 477	5 371	254	264	306	70	212
Niet vsv							
Totaal	41 270	38 456	706	589	775	234	510
waarvan							
vanuit mbo2–3	23 555	22 066	430	261	418	129	251
vanuit mbo4	17 715	16 390	276	328	357	105	259

Bron: CBS.

2.2 Onderwijs

Niet-westerse vsv'ers vaker dan autochtonen weer naar school

Een deel van de jongeren die voortijdig van school gaan, gaat later toch weer naar school. Hierbij haalt een deel alsnog een startkwalificatie. Zes jaar nadat zij in 2006 zonder startkwalificatie van school gingen heeft ongeveer een op de tien toch nog een startkwalificatie bemachtigd. Dit aandeel is onder autochtonen iets groter dan in de niet-westerse herkomstgroep. Dubbel zo veel vsv'ers hadden na zes jaar weliswaar nog geen startkwalificatie, maar zaten wel weer op school. In deze groep zitten relatief meer niet-westerse allochtonen dan autochtonen. Per saldo is zes jaar na het voortijdig schoolverlaten nog ongeveer twee derde van de jongeren voortijdig schoolverlater. Zij hebben nog steeds geen diploma op ten minste het niveau van mbo2 en volgen ook geen onderwijs. Turkse en Marokkaanse vsv'ers haalden het minst vaak alsnog een startkwalificatie en overig niet-westerse, Antilliaanse en Surinaamse vsv'ers zaten het vaakst na zes jaar toch weer op school.

2.2.1 Onderwijsstatus zes jaar na vsv naar geslacht

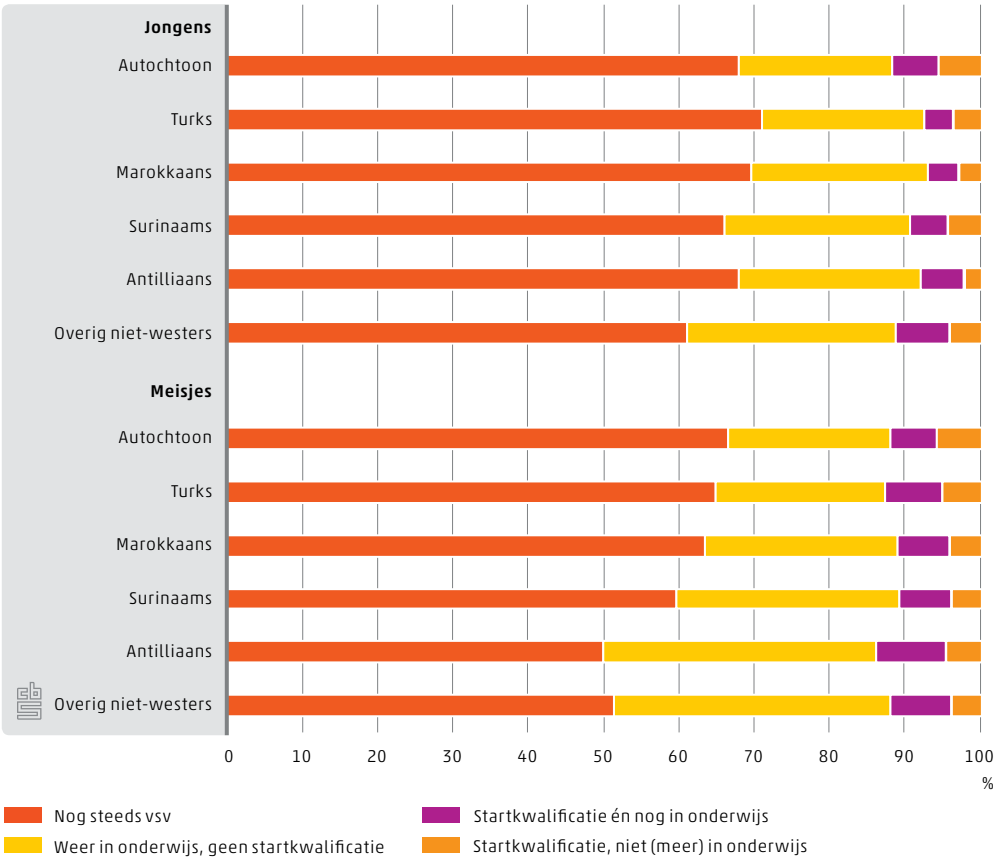

Verschillen tussen niet-westers allochtone jongens en meisjes worden groter

Jongens gaan vaker zonder startkwalificatie van school dan meisjes. Zes jaar later blijken de verschillen tussen niet-westerse jongens en meisjes zelfs nog groter te zijn geworden, terwijl de onderwijsstatus van autochtone jongens en meisjes dan vrijwel gelijk is. Van de autochtone vsv'ers is twee derde dat na zes jaar nog steeds, heeft een op de tien inmiddels een startkwalificatie behaald en gaat een op de vijf weer naar school, waar ze wellicht toch nog een startkwalificatie halen. Van de niet-westerse vsv'ers uit 2006 had gemiddeld 70 procent van de jongens en 60 procent van de meisjes zes jaar later nog steeds geen startkwalificatie, terwijl ze ook geen onderwijs volgden. In elke onderscheiden herkomstgroep is er verschil tussen het aandeel vsv'ers bij jongens en meisjes. Het verschil is vooral groot binnen de Antilliaanse en overig niet-westerse herkomstgroepen. De meisjes uit deze groepen zitten veel vaker dan de jongens, maar ook veel vaker dan de vsv'ers

uit de overige onderscheiden groepen, weer op school. Overigens volgen onder de vsv'ers niet-westerse meisjes vaker dan de jongens en vaker dan autochtone meisjes zes jaar na het verlaten van het onderwijs weer een opleiding. Dit geldt binnen alle onderscheiden niet-westerse herkomstgroepen.

2.2.2 Onderwijsstatus zes jaar na vsv naar onderwijsniveau en geslacht

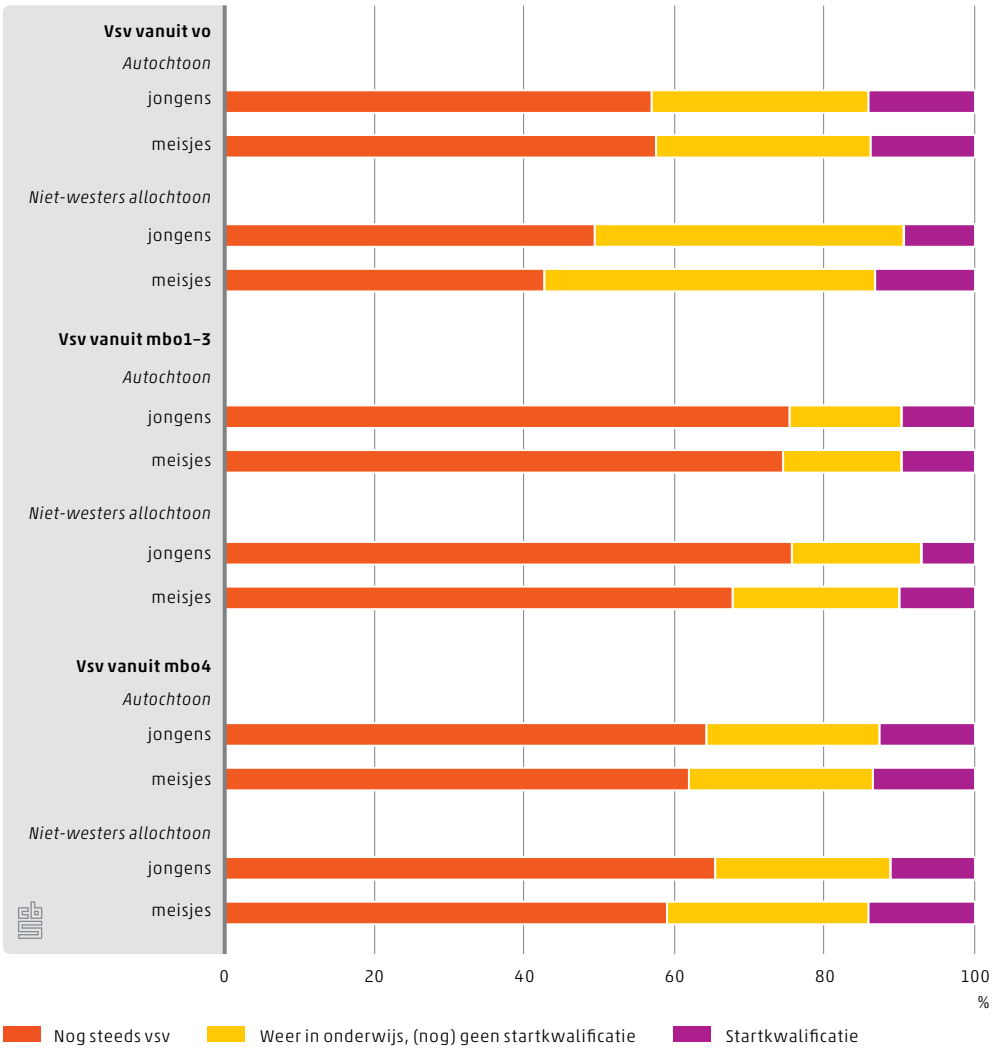

Niet-westerse meisjes na vsv uit vo vaker weer naar school

De onderwijsstatus van jongeren zes jaar nadat ze voortijdig het onderwijs verlieten verschilt per niveau van uitstroom. Vsv'ers die vanuit mbo-niveau 1 tot 3 uitstroomden zijn vaker nog steeds vsv'er dan voortijdig uitstromers uit

vo en mbo4. Ze hebben iets minder vaak alsnog een startkwalificatie behaald en volgen minder vaak weer onderwijs. De vsv'ers vanuit het vo zijn het minst vaak nog steeds vsv'er; ze volgen veel vaker weer onderwijs. Het is wel de kwetsbaarste groep vsv'ers, waar het beleid veel aandacht aan geeft. Jongeren die zonder diploma of met alleen een diploma van het vmbo het voortgezet onderwijs verlaten, lopen het grootste risico te weinig bagage te hebben voor een succesvolle arbeidsloopbaan.

Van de voortijdige uitstromers uit het vo staan de niet-westerse jongeren er zes jaar later beter voor dan de autochtonen. Deze autochtone vsv'ers hebben zes jaar later weliswaar iets vaker alsnog een startkwalificatie behaald, maar zij volgen veel minder vaak weer een opleiding. Daarmee zijn zij vaker dan de niet-westerse jongeren nog steeds vsv'er. Vooral niet-westerse meisjes waren na zes jaar weer in de schoolbanken te vinden. 43 procent van de niet-westerse meisjes is zes jaar na vertrek uit het vo nog steeds vsv'er. Van de niet-westerse jongens is dat 50 procent en van autochtone jongens en meisjes bijna 60 procent.

2.3 Arbeid

Schoolverlaters met startkwalificatie hebben een veel grotere kans om zes jaar na schoolverlaten betaald werk (als werknemer of zelfstandige) te hebben dan zij die voortijdig het onderwijs verlieten. Het alsnog behalen van een startkwalificatie vergroot de kans op een baan aanmerkelijk. Toch blijven ook deze voormalig vsv'ers achter bij de groep die in 2006 al met een startkwalificatie van school ging.

Behalen startkwalificatie vooral voor werk niet-westerse allochtonen van belang

Autochtone jongeren hebben zes jaar na het verlaten van het onderwijs vaker werk dan elk van de andere onderscheiden herkomstgroepen, zowel degenen zonder als degenen met startkwalificatie. Zonder startkwalificatie zijn de verschillen over het algemeen groter. Voor niet-westerse jongeren loont het dus nog meer om een startkwalificatie te behalen dan voor autochtone jongeren. De toegevoegde waarde van een startkwalificatie is vooral groot voor Marokkaanse en Antilliaanse jongens en Surinaamse en Antilliaanse meisjes. Bij hen bedraagt het verschil in aandeel met betaald werk meer dan 30 procentpunten.

2.3.1 Aandeel personen met werk zes jaar na schoolverlaten[1] naar startkwalificatie en geslacht, 2012

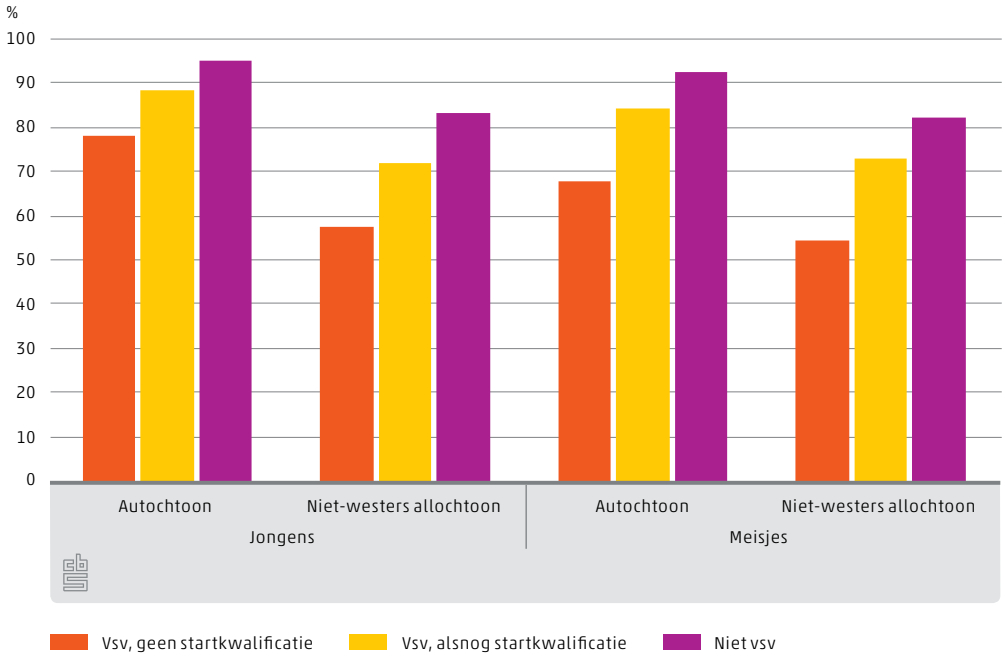

[1] Exclusief personen die in 2012 onderwijs volgden.

Marokkaanse vsv-jongens hebben minst vaak een betaalde baan

Jongens zijn zes jaar na schoolverlaten vaker werkzaam dan meisjes, met uitzondering van de Marokkaanse jongens. Het aandeel Marokkaanse jongens dat werk heeft, is lager dan het aandeel werkende jongens binnen de andere herkomstgroepen. Dit geldt het sterkst voor de groep die in 2012 nog steeds geen startkwalificatie had behaald. In de groep zonder startkwalificatie zijn de verschillen tussen jongens en meisjes het grootst, en bij autochtonen groter dan bij niet-westerse allochtonen.

Vooral meisjes hebben met diploma vaker werk

Het aandeel jongeren met werk zes jaar na schoolverlaten neemt toe met het onderwijsniveau op het moment van schoolverlaten. Voor elke herkomstgroep geldt dat uitstroom zonder startkwalificatie vanuit het vo de laagste kansen op werk geeft en uitstroom met diploma uit mbo4 de hoogste. Binnen het mbo lijkt het alleen voor autochtone jongens om aan werk te kunnen komen niet veel uit te maken of zij al dan niet een startkwalificatie hebben. Autochtone meisjes en niet-westerse jongeren hebben op mbo2–3 of mbo4 niveau met een diploma wel vaker werk. Vooral bij uitstroom uit mbo1–3 maakt het hebben van een startkwalificatie veel uit.

2.3.2 Aandeel personen met werk zes jaar na schoolverlaten[1] naar herkomst en geslacht, 2012

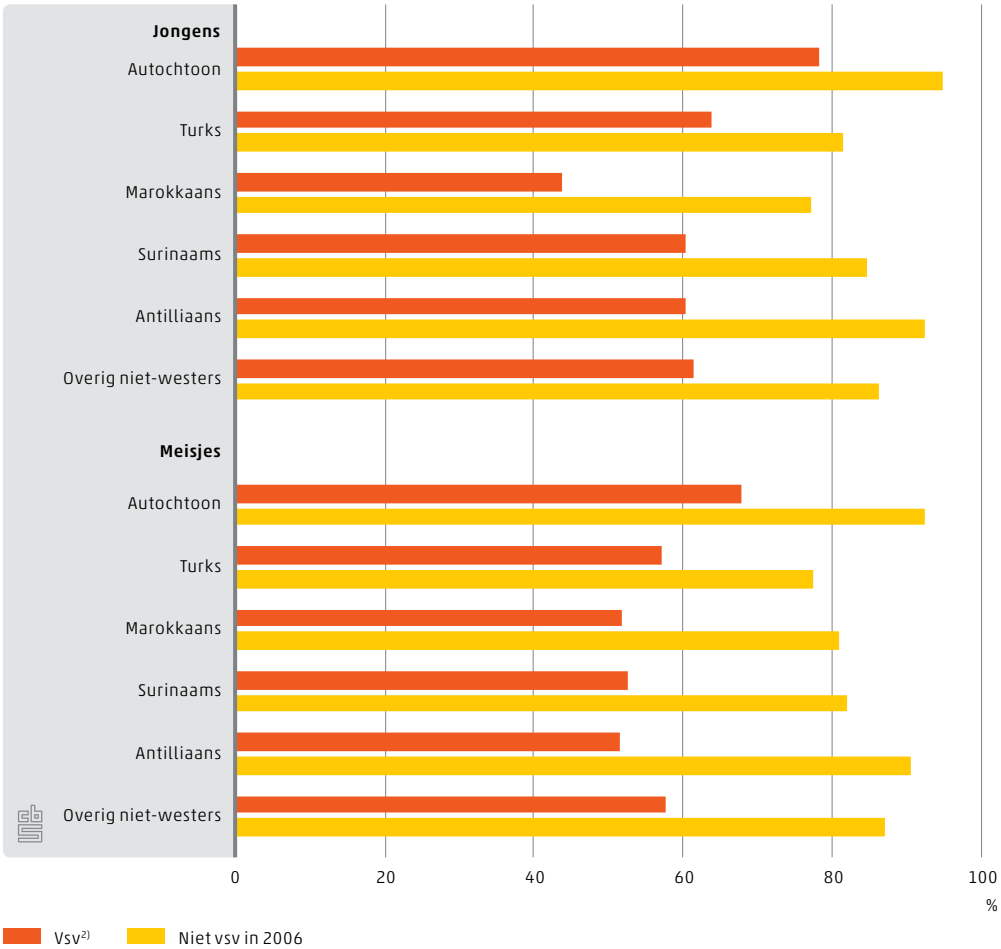

[1] Exclusief personen die in 2012 onderwijs volgden.
[2] Exclusief de vsv'ers die alsnog een startkwalificatie hebben behaald.

2.3.3 Aandeel personen met werk zes jaar na schoolverlaten[1] naar onderwijsniveau, 2012

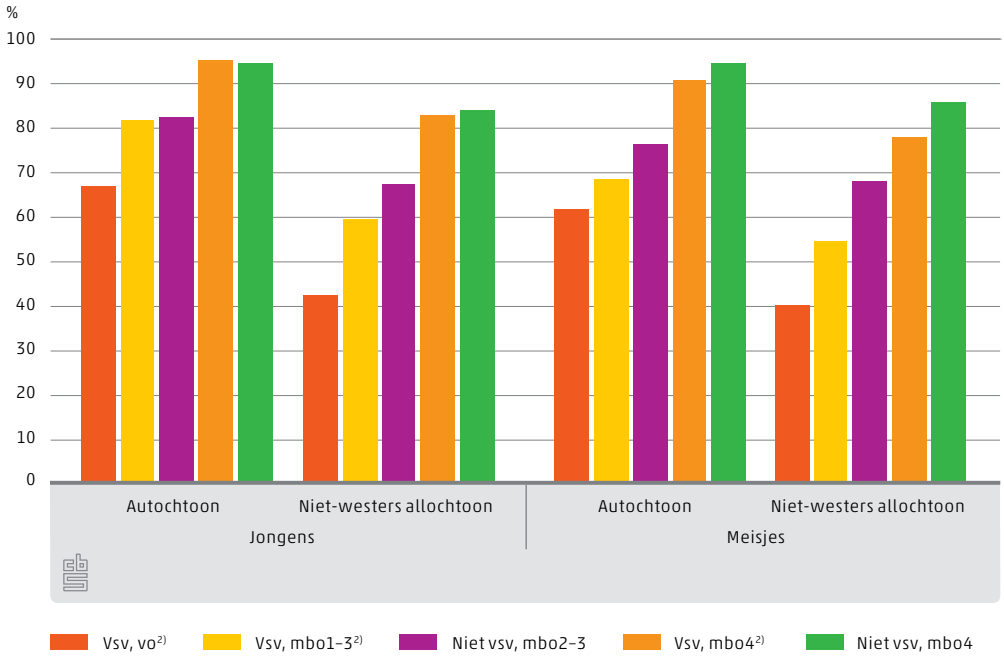

[1] Exclusief personen die in 2012 onderwijs volgden.
[2] Exclusief de vsv'ers die alsnog een startkwalificatie hebben behaald.

2.4 Inkomsten uit arbeid

Uit de vorige paragraaf bleek dat het hebben van een startkwalificatie de kans op werk vergroot. Dit geldt vooral voor niet-westerse jongeren. Maar het hebben van werk zegt niet alles. Ook wat voor baan men krijgt is van belang. Daarom is gekeken naar het fiscaal jaarloon van jongeren zes jaar nadat ze van school gingen. Dat gebeurt alleen voor de jongeren die in 2012 een baan hadden en niet naar school gingen. Hierdoor worden de inkomsten uit de (kleine) bijbaantjes van scholieren en studenten niet meegenomen.

Startkwalificatie 'loont'

Het blijkt dat het behalen van een startkwalificatie letterlijk 'loont'. Jongeren met startkwalificatie verdienen meer dan jongeren zonder startkwalificatie. Ook vsv'ers die later alsnog een startkwalificatie behaalden verdienen meer dan degenen die nog steeds geen startkwalificatie hebben. Bovendien wordt het loon hoger naarmate het onderwijsniveau toeneemt. Een hoger jaarloon hoeft overigens niet

altijd voort te komen uit een hoger uurloon. Verschillen in jaarloon zijn voor een deel terug te voeren op een verschil in arbeidsuren.

Grootste verschillen in loon bij vsv vanuit vo

Niet-westerse (al dan niet voortijdig) schoolverlaters vanuit vo en mbo hebben ongeacht hun onderwijsniveau gemiddeld lagere lonen dan autochtonen.
Na schoolverlaten uit het vo is dit verschil het grootst. Autochtonen die in 2006 vanuit het vo zonder startkwalificatie het onderwijs verlieten verdienden in 2012 een kwart meer dan de niet-westerse jongeren met dezelfde status. Dit verschil blijft ongeveer gelijk voor diegenen die later alsnog een startkwalificatie haalden. Met het toenemen van het onderwijsniveau nemen de verschillen in loon af.
Bij mbo4-ers met een startkwalificatie was het jaarloon in de niet-westerse groep gemiddeld nog maar 5 procent lager dan bij de autochtonen. Bij uitstroom zonder startkwalificatie uit mbo4 zijn de verschillen maar iets groter. Niet-westerse schoolverlaters hebben voor de hoogte van hun jaarloon dus nog meer dan autochtonen baat bij een hoger opleidingsniveau.

2.4.1 Gemiddeld jaarloon zes jaar na schoolverlaten[1)] naar onderwijsniveau, 2012

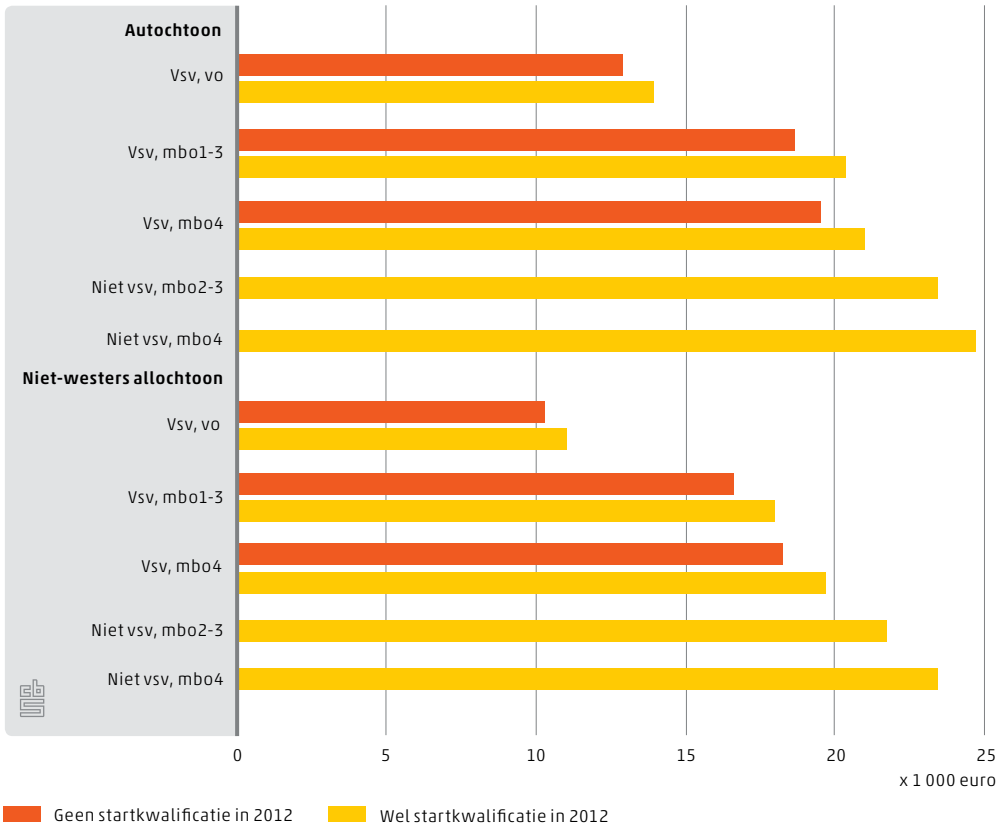

1) Exclusief personen die in 2012 geen baan hadden of onderwijs volgden.

Autochtone jongens hebben de hoogste lonen

Het fiscaal jaarloon van meisjes is over het algemeen lager dan dat van jongens. De verschillen zijn onder de niet-westerse schoolverlaters echter kleiner dan onder de autochtone schoolverlaters. Dat geldt voor alle onderscheiden groepen schoolverlaters. Autochtone jongens hebben de hoogste lonen binnen elke onderwijsniveau van schoolverlaten, al dan niet met startkwalificatie. De gemiddelde jaarlonen van niet-westers allochtone meisjes zijn vrijwel gelijk aan die van autochtone meisjes, die van niet-westerse jongens liggen daar gemiddeld boven.

2.4.2 Gemiddeld jaarloon zes jaar na schoolverlaten[1] naar onderwijsniveau en geslacht, 2012

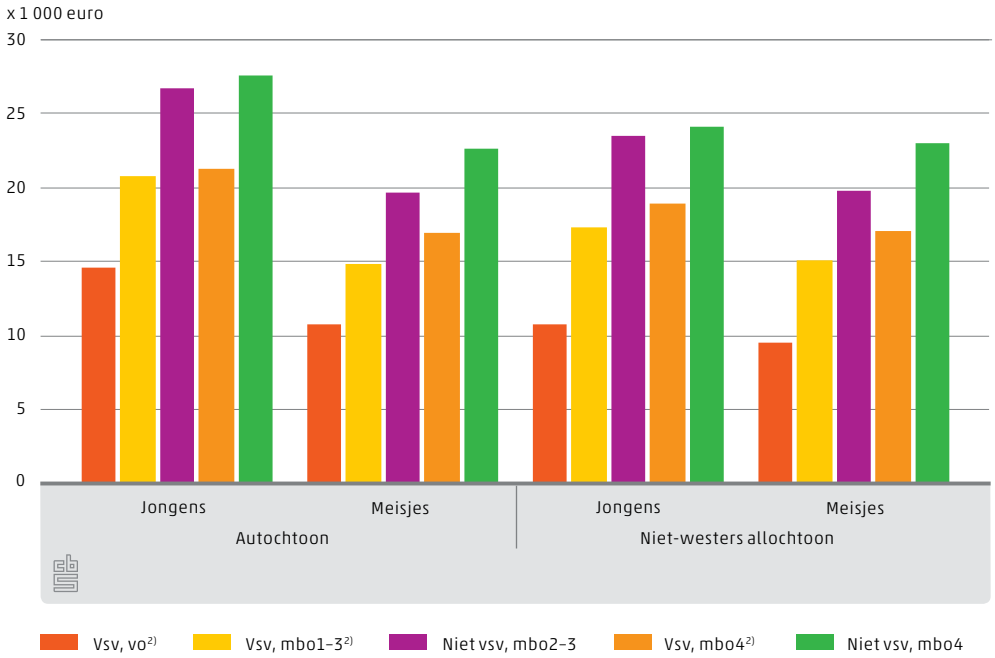

[1] Exclusief personen die in 2012 onderwijs volgden.
[2] Exclusief de vsv'ers die alsnog een startkwalificatie hebben behaald.

2.5 Uitkering

Niet-westerse meisjes zonder startkwalificatie hebben vaakst een uitkering

Voortijdig schoolverlaters uit 2006 die zes jaar later nog steeds geen start-kwalificatie hebben en ook niet naar school gaan, hebben veel vaker een sociale uitkering dan jongeren die destijds wel met een startkwalificatie van school gingen. Zowel van de niet-westerse als de autochtone mannelijke vsv'ers had een op de zeven een uitkering. De meisjes die in 2006 voortijdig het onderwijs verlieten, hebben zes jaar later vaker een uitkering dan de jongens. Ongeveer een op de vijf autochtone en een op de vier niet-westerse meisjes had een uitkering. Overigens hebben zowel niet-westerse jongens als meisjes ook zes jaar na het behalen van een startkwalificatie vaker een uitkering dan autochtone jongeren met een startkwalificatie. Het aandeel met een uitkering is vooral bij meisjes wel een stuk lager dan bij de vsv'ers.

2.5.1 Aandeel personen met een uitkering zes jaar na schoolverlaten[1] naar al dan niet vsv, 2012

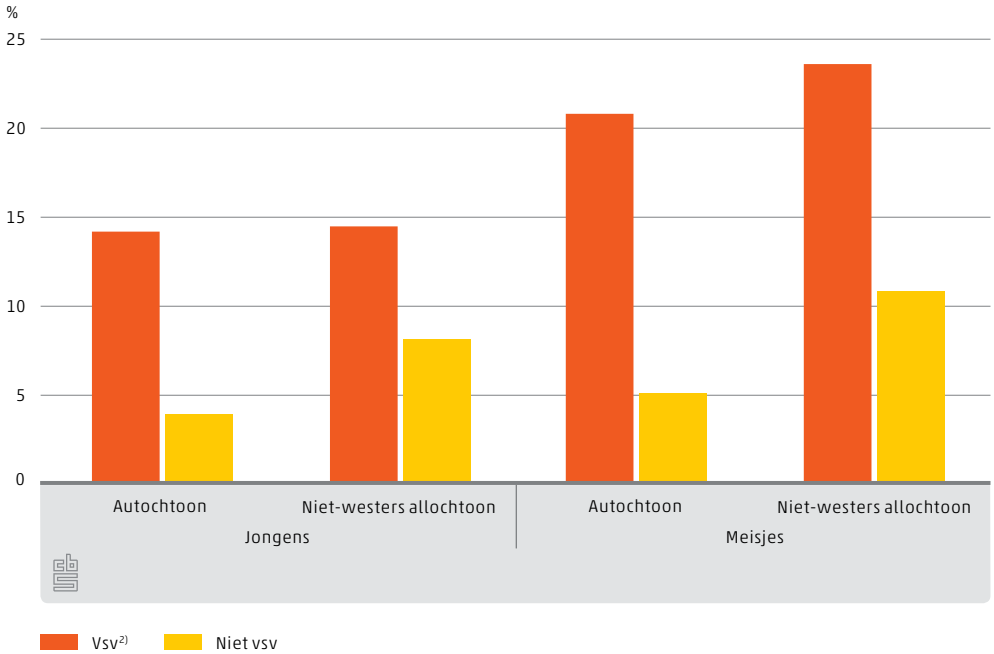

[1] Exclusief personen die in 2012 onderwijs volgden.
[2] Exclusief de vsv'ers die alsnog een startkwalificatie hebben behaald.

Vsv'ers van Turkse herkomst hebben niet vaak een uitkering

Onder niet-westerse (al dan niet voortijdig) schoolverlaters is het aandeel uitkeringsontvangers groter dan onder autochtone schoolverlaters. Uitzondering zijn de jongens en meisjes van Turkse herkomst zonder startkwalificatie. Van alle vsv'ers die ook in 2012 nog geen startkwalificatie wisten te behalen hebben zij het minst vaak een uitkering. Bij de Turkse jongeren maakt het voor het hebben van een uitkering ook het minst uit of ze wel of geen startkwalificatie hebben behaald: het aandeel met uitkering verschilt maar 2 procentpunten. Gemiddeld in de niet-westerse herkomstgroep is dat verschil 8 procentpunten en bij autochtonen 13 procentpunten. De verschillen in aandeel met een uitkering tussen de herkomstgroepen zijn bij de meisjes veel groter dan bij de jongens. Meisjes zonder startkwalificatie van Surinaamse en Antilliaanse herkomst hebben verreweg de grootste kans om zes jaar na schoolverlaten een uitkering te hebben. Wellicht speelt hier mee dat jongvolwassen Surinaamse en Antilliaanse vrouwen relatief vaak alleenstaande moeder zijn (zie hoofdstuk 3).

2.5.2 Aandeel personen met een uitkering zes jaar na vsv[1] naar geslacht, 2012

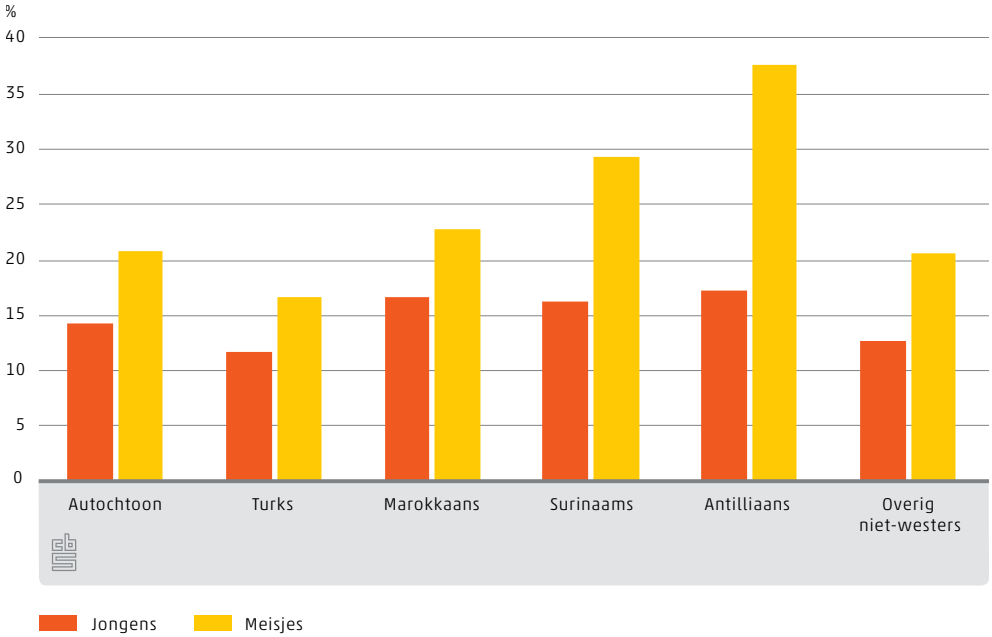

[1] Exclusief personen die alsnog een startkwalificatie hebben behaald of in 2012 onderwijs volgden.

Aandeel vsv'ers met een uitkering het grootst vanuit mbo1-3

Naar onderwijsniveau en het al dan niet hebben van een startkwalificatie verschilt het aandeel schoolverlaters dat zes jaar later een uitkering ontvangt sterk: van 3 procent van de autochtone jongens met startkwalificatie uit mbo4, tot bijna 50 procent van de Antilliaanse meisjes zonder startkwalificatie uit mbo1–3. Het aandeel uitkeringsontvangers in de groep vsv'ers die het onderwijs vanuit mbo1–3 verliet is hoog, vooral bij de meisjes. Onder de niet-westerse meisjes hebben zij twee keer zo vaak een uitkering als degenen die wel een diploma in mbo2–3 haalden. De laatsten hadden zelfs minder vaak een uitkering dan autochtone meisjes met een mbo2–3-diploma.

2.5.3 Aandeel personen met een uitkering zes jaar na schoolverlaten[1] naar onderwijsniveau en geslacht, 2012

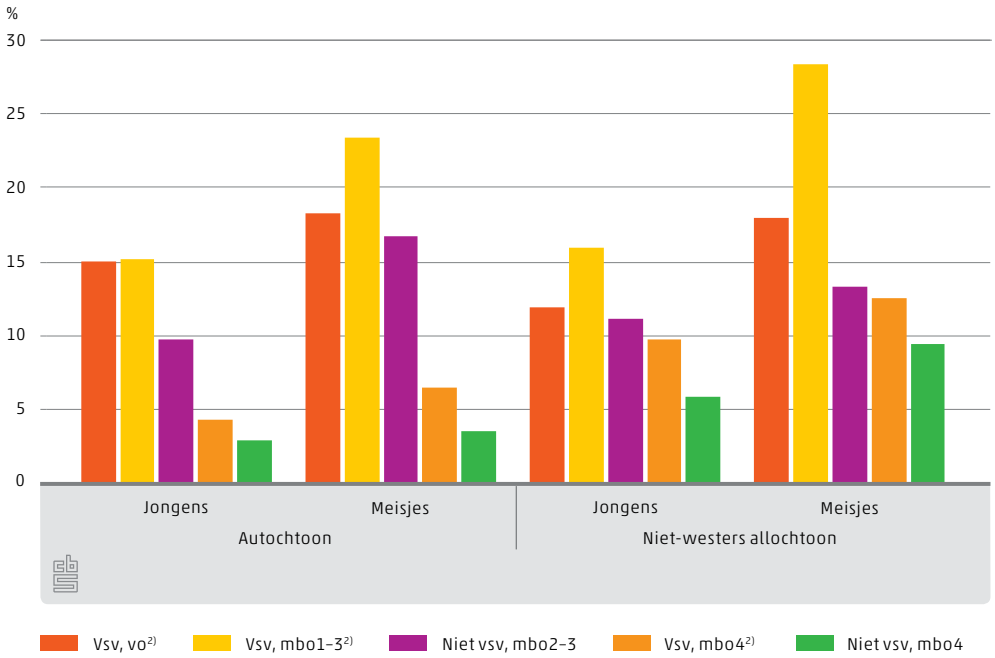

1) Exclusief personen die in 2012 onderwijs volgden.
2) Exclusief de vsv'ers die alsnog een startkwalificatie hebben behaald.

2.6 Criminaliteit

Eerder onderzoek laat zien dat jongeren zonder startkwalificatie zes keer vaker in aanraking komen met justitie dan jongeren met een startkwalificatie (Traag en Marie, 2011). Hier wordt echter geen onderscheid gemaakt naar de verschillen in onderwijsniveau en herkomst van de jongeren. Deze paragraaf maakt dit onderscheid wel voor de groep schoolverlaters uit 2006. Daarbij wordt gekeken of zij drie tot zes jaar na schoolverlaten als verdachte van een misdrijf met justitie in aanraking zijn geweest en of degenen zonder een startkwalificatie hierin verschillen van degenen met een startkwalificatie.

2.6.1 Aandeel verdachten van misdrijven zes jaar na schoolverlaten[1)] naar geslacht, 2012

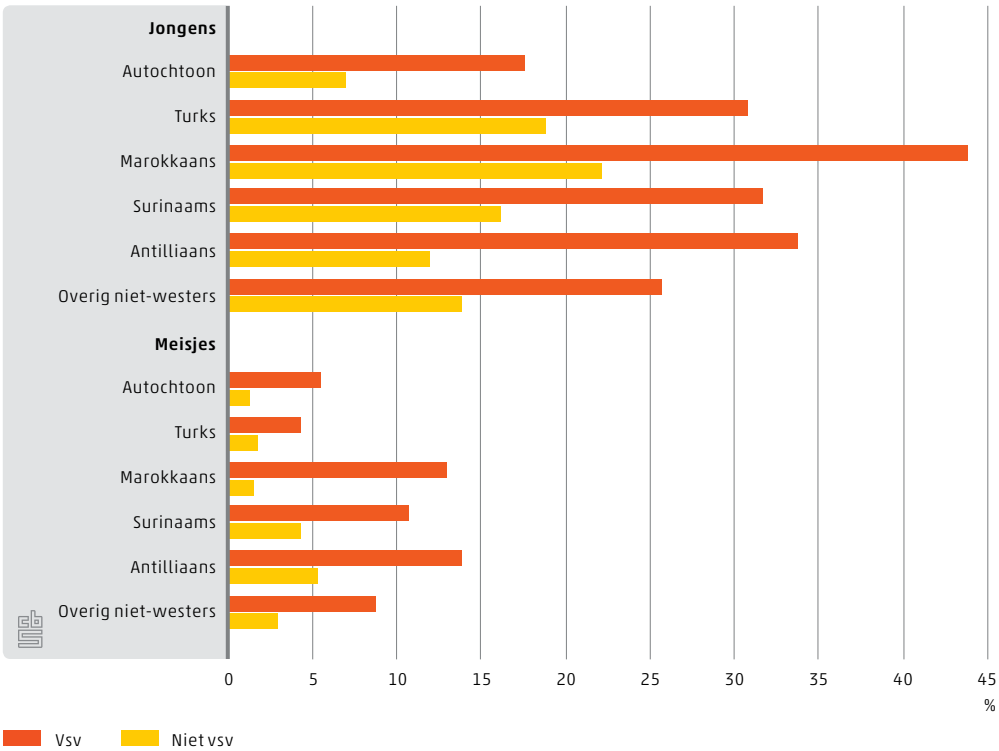

Bron: KLPD/HKS, Halt en CBS.
1) Aandeel personen dat tussen 3 en 6 jaar na (al dan niet voortijdig) schoolverlaten verdachte is geweest van een misdrijf.

Met startkwalificatie veel minder vaak verdachte van misdrijf
Het hebben van een startkwalificatie verkleint bij alle herkomstgroepen de kans op criminaliteit. Bij verreweg de meeste groepen worden jongeren met een startkwalificatie na zes jaar half zo vaak verdacht van een misdrijf als wanneer zij voortijdig schoolverlater zijn. Bij de jongens is dit verschil het grootst bij de Antilliaanse jongeren, bij de vrouwen onder de Marokkaanse herkomstgroep. Bij de Marokkaanse meisjes met een startkwalificatie is de kans om verdacht te worden van een misdrijf nog maar een tiende van die kans in de groep zonder start-kwalificatie. Meisjes van Marokkaanse of Turkse herkomst met een startkwalificatie zijn nauwelijks vaker verdachte dan autochtone meisjes met een startkwalificatie, terwijl Marokkaanse jongens juist het vaakst verdachte zijn van een misdrijf.

Hoewel er een sterke samenhang is tussen het niveau van de gevolgde opleiding en crimineel gedrag heeft het bezit van een startkwalificatie de grootste invloed op de kans om verdacht te worden van een misdrijf. Zo zijn voortijdige schoolverlaters vanuit mbo4 vaker verdacht dan jongeren met een afgeronde opleiding op mbo2–3 niveau. De positieve invloed van een startkwalificatie of een hogere opleiding is voor alle herkomstgroepen vergelijkbaar. Jongeren die met een startkwalificatie zijn uitgestroomd uit mbo4 worden bijna vijf keer minder vaak verdacht van een misdrijf dan de voortijdig schoolverlaters van het voortgezet onderwijs.

2.6.2 Aandeel verdachten van misdrijven zes jaar na schoolverlaten[1] naar onderwijsniveau, 2012

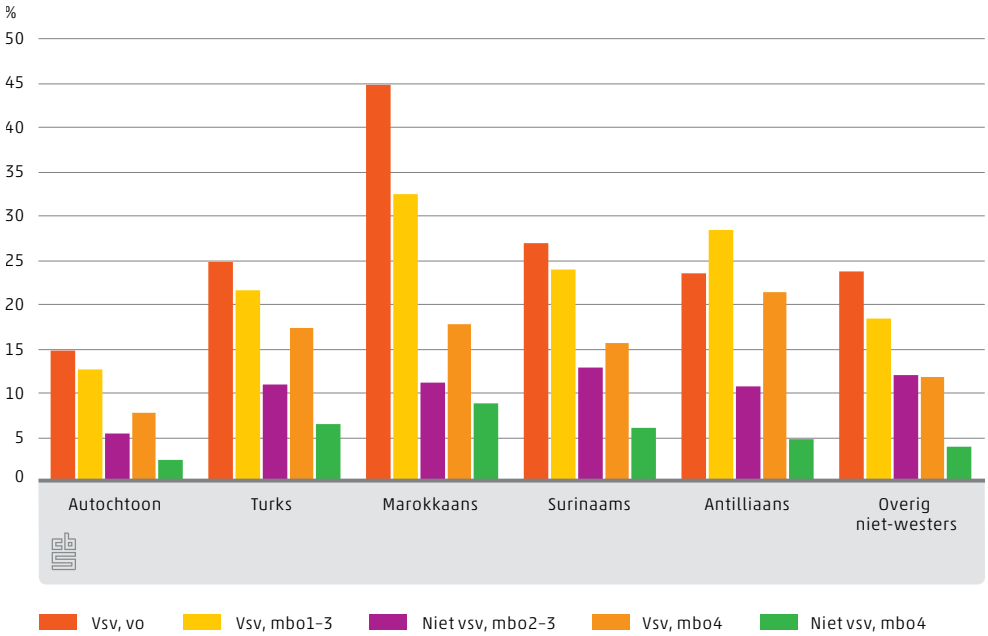

Bron: KLPD/HKS, Halt en CBS.
[1] Aandeel personen dat tussen 3 en 6 jaar na (al dan niet voortijdig) schoolverlaten verdachte is geweest van een misdrijf.

Ook met vertraagde startkwalificatie minder vaak verdacht

Er is een sterk verband tussen voortijdig schoolverlaten en crimineel gedrag. Deze samenhang wordt nog verder benadrukt bij het maken van een onderscheid tussen vsv'ers die na zes jaar alsnog een startkwalificatie hebben behaald en degenen die nog steeds geen startkwalificatie hebben. De kans om verdacht te worden van een misdrijf blijkt voor de meeste herkomstgroepen bijna te worden gehalveerd als men alsnog een startkwalificatie heeft behaald. Het verschil is het grootst onder de Marokkaanse en Antilliaanse vsv'ers. De groep die later alsnog een startkwalificatie behaalde wordt nog wel vaker verdacht van een misdrijf dan de groep die meteen met een startkwalificatie van school ging.

2.6.3 Aandeel verdachten van misdrijven zes jaar na vsv[1], 2012

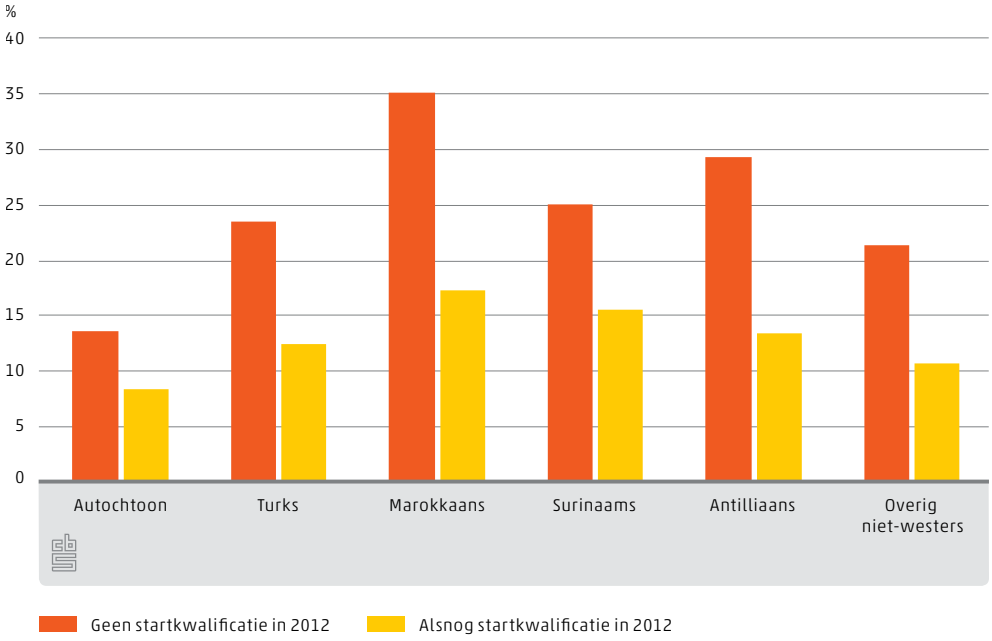

Bron: KLPD/HKS, Halt en CBS.
[1] Aandeel personen dat tussen 3 en 6 jaar na (al dan niet voortijdig) schoolverlaten verdachte is geweest van een misdrijf.

2.7 Conclusie

Voortijdig schoolverlaten komt vaker voor onder niet-westerse jongeren dan onder autochtonen. Vooral niet-westerse jongens stromen relatief vaak zonder

startkwalificatie uit het onderwijs. Voortijdig schoolverlaters van niet-westerse herkomst gaan daarentegen vaker dan autochtonen op een later tijdstip toch weer naar school (zie ook Meng, Verhagen en Huijgen, 2014). Dat geldt vooral na schoolverlaten vanuit het vo. Zes jaar nadat ze voortijdig van school gingen, hebben zij echter niet vaker dan autochtonen alsnog een startkwalificatie behaald. Het verschil in het wel of niet behalen van een startkwalificatie tussen niet-westers allochtone jongens en meisjes wordt na het oorspronkelijk voortijdig schoolverlaten nog groter. De meisjes stroomden in eerste instantie al minder vaak voortijdig uit het onderwijs, maar van de meisjes die dit deden ging ook nog eens een groter deel dan bij de jongens later toch weer naar school. Daarbij haalden ze vaker alsnog een startkwalificatie.

Het hebben van een startkwalificatie hangt voor jongeren samen met een grotere kans op werk, een hoger loon, een kleinere kans op een uitkering en een kleinere kans op criminaliteit zes jaar na het verlaten van het onderwijs. Dit geldt het sterkst voor degenen die van school gingen met een startkwalificatie, maar in mindere mate ook voor oorspronkelijk voortijdig schoolverlaters die later alsnog een startkwalificatie behaalden. Voor niet-westerse jongeren is het niet hebben van een startkwalificatie nadeliger voor de kans op werk en de hoogte van het loon dan voor autochtone jongeren. Voor een hoger loon hebben niet-westerse jongeren meer baat bij een hoger opleidingsniveau dan bij een startkwalificatie, veel meer nog dan autochtonen. Aan de andere kant is de invloed van een start-kwalificatie op het hebben van een uitkering bij autochtonen groter, vooral bij autochtone meisjes. De kans verdacht te worden van een misdrijf wordt kleiner met een hoger onderwijsniveau, maar de invloed van een startkwalificatie is nog groter.

Niet-westerse jongeren die vanuit het vo zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten en niet later alsnog een startkwalificatie halen, lijken de boot te missen. Ze hebben veel minder vaak werk en als ze een baan hebben een veel lager loon dan autochtonen en niet-westerse jongeren die op een hoger niveau het onderwijs verlieten. Ze zijn ook vaker verdacht van een misdrijf. Van de vsv'ers vanuit het vo gingen de niet-westerse jongeren wel vaker weer naar school dan de autochtone vsv'ers.

Bij de voortijdig schoolverlaters uit mbo1–3 valt op dat zij vaker na zes jaar nog steeds geen startkwalificatie hebben behaald dan de vsv'ers vanuit vo en mbo4. Schoolverlaten met of zonder startkwalificatie uit mbo1–3 maakt voor autochtone jongens niet veel verschil in de kans op werk, voor autochtone meisjes en niet-westerse jongeren juist wel. Ook het aandeel met een uitkering is voor autochtone meisjes en niet-westerse jongeren zonder startkwalificatie vanuit mbo1–3 relatief groot.

Tussen de diverse niet-westerse herkomstgroepen waren in de onderzochte populatie van schoolverlaters wel verschillen. Zo gingen Antilliaanse en overige niet-westerse meisjes na voortijdig schoolverlaten het vaakst opnieuw naar school. Bij Antilliaanse en Marokkaanse jongens en Surinaamse en Antilliaanse meisjes had een startkwalificatie de grootste invloed op de kans op werk. Relatief weinig Turkse jongeren hadden zes jaar na schoolverlaten een uitkering, en het wel of niet hebben van een startkwalificatie had bij hen ook weinig effect op het hebben van een uitkering. Surinaamse en Antilliaanse meisjes zonder startkwalificatie hebben juist het vaakst een uitkering. Vooral Marokkaanse meisjes waren veel minder vaak verdachte van een misdrijf als zij met in plaats van zonder een startkwalificatie van school waren gegaan.

Ondanks de genoemde variatie tussen herkomstgroepen is de conclusie dat het behalen van een startkwalificatie van grote invloed is op de latere kansen op de arbeidsmarkt. Dit geldt voor niet-westerse jongeren zelfs sterker dan voor autochtonen. Bovendien neemt met een startkwalificatie ook de kans op criminaliteit sterk af. Het behalen van een startkwalificatie is daarmee van groot belang voor integratie in de samenleving.

Literatuur

Hartgers, M., Merens, A., en Mars, G. (2012). Jongeren. In: A. Merens, M. Hartgers en M. van den Brakel (red.), *Emancipatiemonitor 2012* (pp. 25–50). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.

Hartgers, M. (2012). Onderwijs. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en R. van der Bie (red.), *Jaarrapport Integratie 2012* (pp. 67–92). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Hartgers, M., en Merens, A. (2014) Onderwijs. In: *Emancipatiemonitor 2014* (nog te verschijnen). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek.

Jol, C., Mars G., en van der Mooren, F. (2012). Niet behalen startkwalificatie hangt samen met gezinssituatie. *Sociaaleconomische Trends*, 1e kwartaal. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Meng, C., Verhagen, A. en Huijgen, T. (2014). Van opleiding naar arbeidsmarkt. In: W. Huijnk, M. Gijsberts en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport Integratie 2013; Participatie van migranten op de arbeidsmarkt* (p. 109–143). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

OCW (2014a). *Kerncijfers 2009–2013; Onderwijs, Cultuur en Wetenschap* (p. 28). Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

OCW (2014b, 15 januari). *Nieuwe cijfers over terugdringen voortijdig schoolverlaten.* Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

OCW (2014c, maart). *Nieuwe voortijdig schoolverlaters. Convenantjaar 2012–2013. Voorlopige cijfers.* Bijlage VSV-brief 2014. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Pijpers, F. (2011). Voortijdig schoolverlaters; wie keren er terug in onderwijs? *Sociaaleconomische trends*, 2e kwartaal. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Traag, T. en Marie, O. (2011). Voortijdig schoolverlaten, werkloosheid en delinquentie: cumulatie van risicogedrag onder jongeren in Nederland. *Sociaal-economische trends*, 4e kwartaal. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Traag, T. (2012). *Early school-leaving in the Netherland. A multidisciplinare study of risk and protective factors explaining early school-leaving*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

3. Levensloop van jongvolwassen vrouwen

Auteurs
Tom Kleinepier[1)]
Helga de Valk[1)2)]

[1)] Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut/KNAW/Rijksuniversiteit Groningen.
[2)] Interface Demography, Vrije Universiteit Brussel.

Dit hoofdstuk volgt de levensloopgebeurtenissen van een groep jongvolwassen vrouwen. Het kijkt daarbij naar verschillen in de levensloop tussen niet-westerse vrouwen van de tweede generatie en autochtone vrouwen, en die tussen vrouwen uit de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen onderling. Het gaat hierbij niet alleen om levensloopgebeurtenissen in de privésfeer, maar ook om de samenhang met gebeurtenissen in de arbeidscarrière.

3.1 Levensloopanalyse

Tijdens de jongvolwassenheid worden mensen geconfronteerd met veel verschillende levensloopgebeurtenissen in een relatief korte periode. Deze gebeurtenissen kunnen plaatsvinden in verschillende levensdomeinen. Zo moeten er belangrijke keuzes gemaakt worden ten aanzien van de verdere schoolloopbaan en arbeidsmarktcarrière, maar zijn er ook vaak veel ontwikkelingen in het privéleven van jongvolwassenen. De transities die een individu doorloopt in het maatschappelijk verkeer, zoals in de sfeer van opleiding en arbeid, heten in dit hoofdstuk de arbeidscarrière. Veranderingen binnen gezin en huishoudenssamenstelling heten hier de levensloop in de privésfeer. Beslissingen in de arbeidscarrière zijn sterk afhankelijk van keuzes in de privésfeer en andersom (Koelet, de Valk, Glorieux, Laurijssen en Willaert, 2014; Liefbroer en Dykstra, 2000). De keuze om te gaan studeren gaat bijvoorbeeld vaak samen met het verlaten van het ouderlijk huis. Veel vrouwen gaan in deeltijd werken als zij kinderen krijgen of stoppen zelfs (deels tijdelijk) met werken (van der Vliet, Gijsberts en Dagevos, 2013). De beslissingen die jongvolwassenen nemen zijn erg bepalend voor hun toekomstige mogelijkheden en levenspatronen. De jongvolwassenheid is daarom een cruciale fase in de levensloop.

In het afgelopen decennium heeft een aanzienlijk deel van de tweede generatie van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen in Nederland de leeftijd van jongvolwassenheid bereikt. Het is dus pas recentelijk mogelijk om te bestuderen wat voor keuzes deze jongeren maken tijdens deze fase in hun leven. Vaak wordt verondersteld dat zij, net als hun ouders van de eerste generatie, traditioneler zijn dan autochtonen op het gebied van relaties en gezinsvorming (de Valk, 2006). In dit hoofdstuk staat daarom de vraag centraal in hoeverre de tweede generatie van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse, en Antilliaanse herkomst andere keuzes maakt tijdens de jongvolwassenheid dan autochtonen. De focus in dit hoofdstuk ligt op de levensloop binnen de privésfeer en de samenhang met keuzes in de arbeidscarrière. Omdat de relatie tussen deze twee levensdomeinen veel

sterker is voor vrouwen dan voor mannen, onder andere vanwege zwangerschap en traditionele rolpatronen, richt dit hoofdstuk zich op de levensloop van jongvolwassen vrouwen.

Uit eerder onderzoek is bekend dat er belangrijke verschillen zijn tussen de niet-westerse tweede generatie en autochtonen in zowel de privésfeer als de arbeidscarrière. Deze studies laten vooral verschillen zien met betrekking tot afzonderlijke transities, zoals het behalen van een diploma, het vinden van een baan, uit huis gaan, samenwonen, kinderen krijgen, enzovoort (bijvoorbeeld van de Werfhorst en van Tubergen, 2007; Garssen en Nicolaas, 2008; Zorlu en Mulder, 2011; Loozen, de Valk en Wobma, 2012; Kleinepier en de Valk, 2014). Levensloopgebeurtenissen zijn echter sterk van elkaar afhankelijk: eerdere gebeurtenissen beïnvloeden in sterke mate de verdere levensloop (de Jong Gierveld, Liefbroer en Dourleijn, 2001; Kalmijn, 2002). Om een duidelijk beeld te krijgen van de ontwikkeling van de levenslopen van jongvolwassenen richt de (sequentie)analyse[1)] in dit hoofdstuk zich op complete levenslooptrajecten in plaats van op een bepaalde transitie. Hierbij is een groep jongvolwassen vrouwen gevolgd van hun zestiende in 1999 tot hun dertigste in 2013. Dit hoofdstuk brengt de levensloopgebeurtenissen binnen de privésfeer en de arbeidscarrière in kaart en vergelijkt de levenslopen van jongvolwassen vrouwen uit verschillende herkomstgroepen.

3.2 Levensloopgebeurtenissen in de privésfeer

In de privésfeer onderscheidt dit hoofdstuk acht huishoudensposities waarin een persoon zich kan bevinden in de leeftijd van 16 tot 30 jaar. Allereerst kan men in het ouderlijk huis wonen, al dan niet met overige familieleden. Daarnaast zijn er drie situaties zonder kinderen: alleen wonen, ongehuwd samenwonen en gehuwd samenwonen. Wanneer iemand ten minste één kind heeft, dan zijn er opnieuw drie mogelijkheden: alleen wonen met kind(eren), ongehuwd samenwonen met kind(eren), en gehuwd samenwonen met kind(eren). Ook kan iemand samenwonen met andere mensen dan ouders of een partner, zoals met een broer of zus of met vrienden; dit is een 'gedeeld huishouden'. Omdat dit relatief weinig

1) Zie de internetbijlage voor een beschrijving van de onderzoeksmethode.

voorkomt, is hierin geen verder onderscheid gemaakt naar huishoudens met of zonder kinderen. Figuur 3.2.1 geeft voor de vrouwen die 16 jaar waren in 1999 per herkomstgroep een overzicht van de verdeling over deze acht posities op elke leeftijd (van 16 tot en met 30 jaar).

3.2.1 Huishoudenspositie naar leeftijd, onderzoeksgroep jongvolwassen vrouwen, 1999-2013

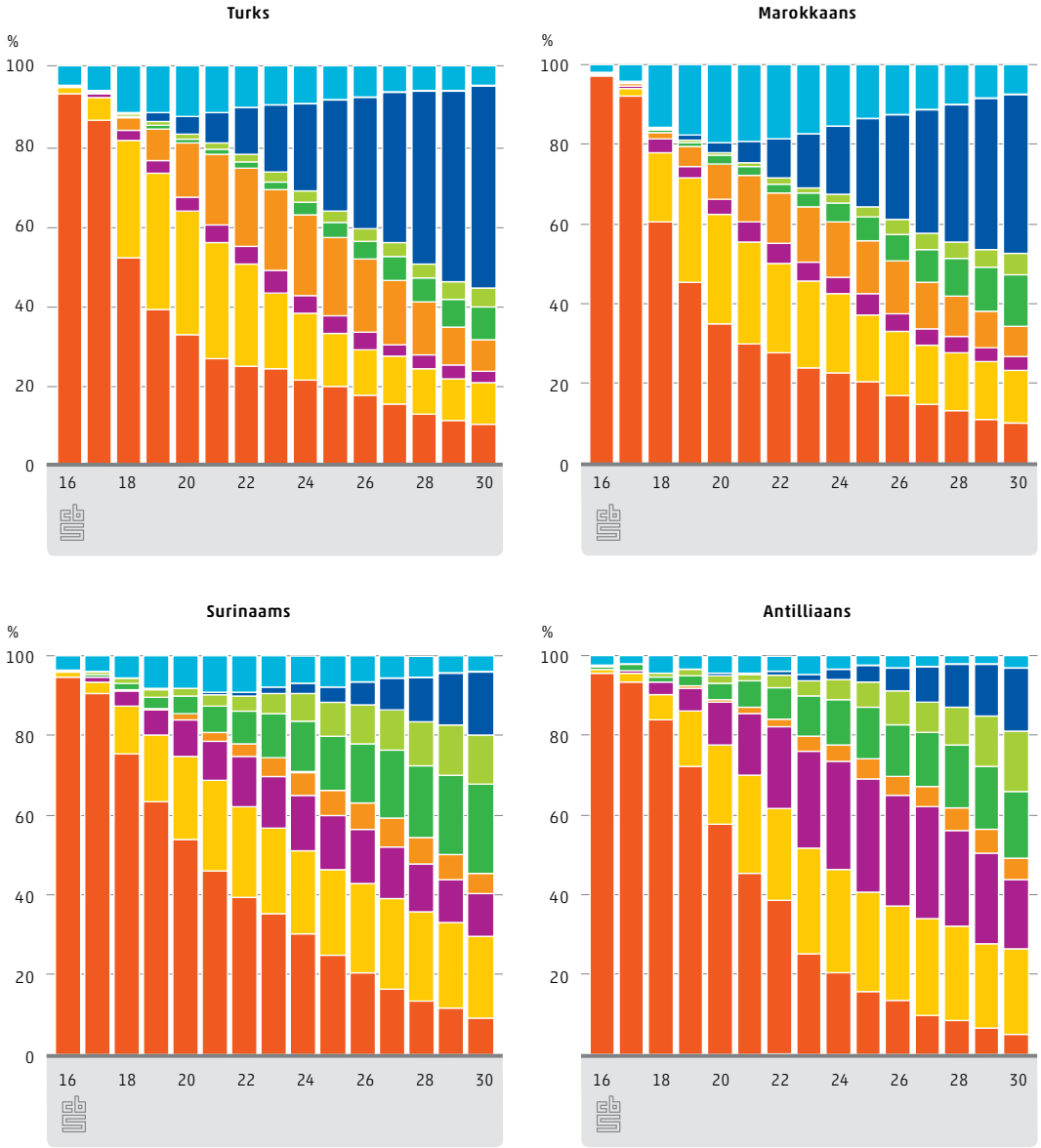

3.2.1 Huishoudenspositie naar leeftijd, onderzoeksgroep jongvolwassen vrouwen, 1999-2013 (slot)

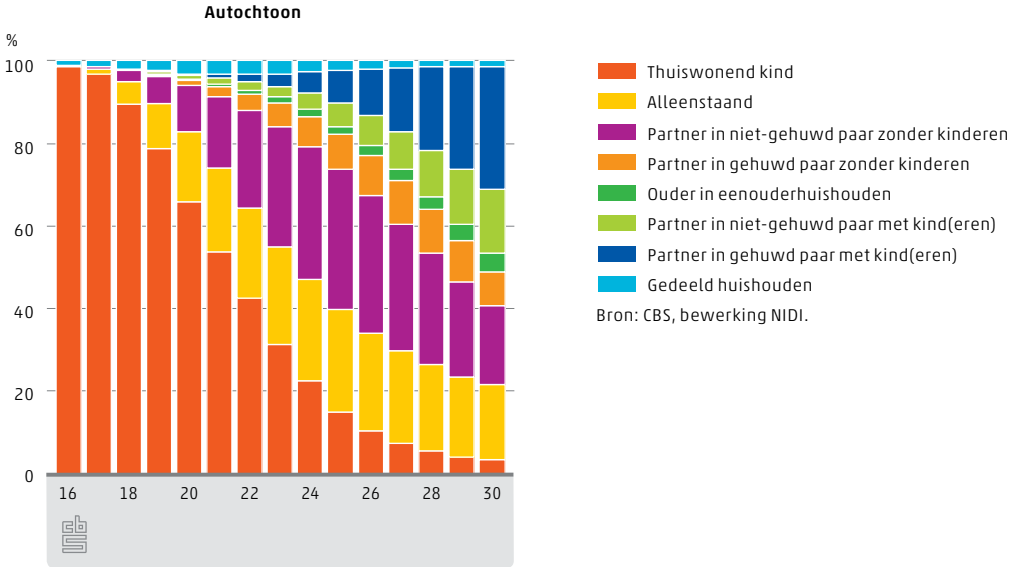

Bron: CBS, bewerking NIDI.

Weinig ongehuwde samenwoners onder Turkse en Marokkaanse vrouwen

Bijna iedereen woonde op zestienjarige leeftijd nog in het ouderlijk huis. Bij de Turkse en Marokkaanse vrouwen nam het aandeel dat bij hun ouders woonde snel af vanaf achttien jaar. Bij de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie en autochtonen ging dit veel gelijkmatiger (zie ook Zorlu en Mulder, 2011). Op achttienjarige leeftijd woonde ongeveer 50 procent van de Turkse en 60 procent van de Marokkaanse vrouwen nog bij hun ouders, tegen 90 procent van de autochtone vrouwen. Surinaamse en Antilliaanse vrouwen namen wat dit betreft een middenpositie in met respectievelijk 75 en 84 procent.

Ongehuwd samenwonen is ongebruikelijk onder de Turkse en Marokkaanse tweede generatie, samenwoners zijn bijna altijd getrouwd. Ongehuwd samenwonen is juist dominant bij de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie en bij autochtonen. In een situatie met kinderen is het bij autochtonen echter wel gebruikelijker om getrouwd te zijn. Op dertigjarige leeftijd was ongeveer 30 procent van de autochtone vrouwen getrouwd en had een kind, en woonde 12 procent met een kind ongehuwd samen. Surinaamse en Antilliaanse tweede-generatievrouwen met kinderen waren op die leeftijd ongeveer even vaak gehuwd als ongehuwd.

Alleenstaand moederschap komt aanzienlijk vaker voor bij de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie dan bij de overige herkomstgroepen. Alleenstaande moeders zijn een typisch kenmerk van het zogenoemde Caribische familiesysteem (Shaw, 2003). Maar ook Turkse en Marokkaanse vrouwen waren op dertigjarige leeftijd vaker alleenstaande moeder dan autochtone vrouwen. Tweedegeneratievrouwen krijgen gemiddeld op jongere leeftijd kinderen dan autochtone vrouwen. Vooral Turkse vrouwen maakten de transitie naar ouderschap op relatief jonge leeftijd. Op vijfentwintigjarige leeftijd had bijna 35 procent van de Turkse en 15 procent van de autochtone vrouwen een kind.

3.3 Levenslooptrajecten in de privésfeer

De verdeling naar huishoudenspositie per leeftijd geeft al een duidelijk beeld van de verschillen tussen de herkomstgroepen, maar zegt nog niet zoveel over het soort traject dat de jongvolwassen vrouwen doorliepen. Om hier meer inzicht in te krijgen is een typering van levenslooptrajecten gemaakt. Hierbij zijn vrouwen gegroepeerd die een vergelijkbare opeenvolging van levensloopgebeurtenissen in de privésfeer hadden. Op deze manier kunnen de levenslopen van de jongvolwassenen in zes clusters worden ingedeeld. De vrouwen in ieder van deze clusters lijken wat betreft hun levenslopen min of meer op elkaar. De clusters laten zich typeren als: uitstellers, alleenstaanden, alleenstaande moeders, ongehuwde samenwoners, voorhuwelijkse samenwoners en vroege gezinsvormers.

Onder de *uitstellers* vallen vrouwen die relatief laat het ouderlijk huis hebben verlaten of op hun dertigste nog bij hun ouders wonen. Daarnaast bestaat een kwart uit zogenaamde boemerangkinderen. Dit zijn jongeren die nadat ze uit huis zijn gegaan weer bij hun ouders gingen wonen (zie Wobma en de Graaf, 2010). Vrouwen uit het cluster *alleenstaanden* verlieten het ouderlijk huis relatief vroeg en woonden daarna een lange periode alleen. Het cluster *alleenstaande moeders* bevat vooral alleenstaande moeders die op jonge leeftijd het ouderlijk huis verlieten. Sommige vrouwen woonden eerst nog ongehuwd samen, maar slechts voor een korte periode. Verder omvat dit cluster ook vrouwen die in een gedeeld huishouden woonden.

De andere drie clusters typeren een levensloop waarin vrouwen een relatief lange periode samenwonen met een partner. De *ongehuwde samenwoners* kenden een lange periode van ongehuwd samenwonen. Ongeveer de helft van deze vrouwen had op haar dertigste nog geen kind. De *voorhuwelijkse samenwoners* hebben ongehuwd samengewoond, maar zijn voor hun dertigste getrouwd. Acht op de tien vrouwen in dit cluster waren op hun dertigste moeder. Het lijkt erop dat deze vrouwen bewust eerst trouwden alvorens ze kinderen kregen. Ten slotte is er het cluster *vroege gezinsvormers*. Deze vrouwen trouwden op jonge leeftijd zonder daarvoor een periode ongehuwd samengewoond te hebben. Vervolgens werd kort na het huwelijk het eerste kind geboren. Een aantal vrouwen in dit cluster trouwde niet direct vanuit het ouderlijk huis, maar woonde voor het huwelijk nog een korte periode alleen.

3.3.1 Verdeling over de privésfeer-clusters naar herkomstgroep

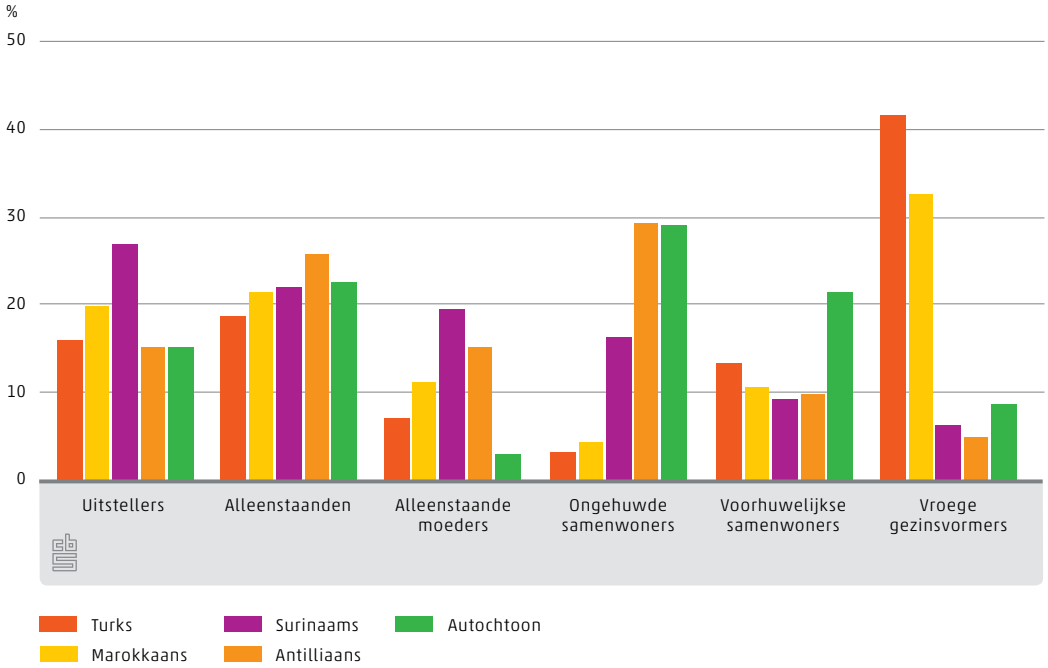

Bron: CBS, bewerking NIDI.

Turkse en Marokkaanse vrouwen overwegend vroege gezinsvormers

Het cluster *uitstellers* komt vaker voor onder Marokkaanse en Surinaamse vrouwen dan bij de overige herkomstgroepen. Dit komt deels omdat tweede-generatieallochtonen vaker dan autochtonen terugkeren naar het ouderlijk

huis (boemerangkinderen). Bij het cluster *alleenstaanden* zijn er slechts kleine verschillen tussen de herkomstgroepen. Alleen Turkse vrouwen doorliepen minder vaak dit traject dan autochtone vrouwen. Het cluster *alleenstaande moeders* komt duidelijk vaker voor onder de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie dan onder de overige herkomstgroepen.

Turkse en Marokkaanse vrouwen volgden nauwelijks het traject *ongehuwde samenwoners*, voor Antilliaanse en autochtone vrouwen was dit juist het meest gebruikelijke. Surinaamse vrouwen nemen hier een middenpositie in. Het cluster *voorhuwelijkse samenwoners* komt bij autochtonen meer voor dan bij de tweede generatie. Het cluster *vroege gezinsvormers* komt onder Turkse en Marokkaanse vrouwen het meest voor. Geen enkel ander type traject is zo dominant bij een bepaalde herkomstgroep. Vooral bij Turkse vrouwen is er dus een groot aandeel vrouwen met een min of meer vergelijkbare levensloop tijdens de jongvolwassenheid.

Verschillen in levensloop bij een of twee in het buitenland geboren ouders

Binnen de tweede generatie kunnen grote verschillen bestaan tussen personen van wie één dan wel beide ouders in het buitenland zijn geboren (zie bijvoorbeeld Kooiman, Ooijevaar en van der Vliet, 2012). Dit geldt ook voor de levensloop van jongvolwassen vrouwen in de privésfeer. De tweede generatie met één buitenlandse ouder lijkt meer op autochtonen dan die met twee buitenlandse ouders. Bij Turkse en Marokkaanse vrouwen zijn er grote verschillen wat betreft het cluster *ongehuwde samenwoners* en het cluster *vroege gezinsvormers*. Turkse en Marokkaanse vrouwen met twee buitenlandse ouders volgden nauwelijks het traject van ongehuwde samenwoners, terwijl bijna een op de vijf met één buitenlandse ouder in dit cluster viel. Bij de vroege gezinsvormers is het beeld omgekeerd: Turkse en Marokkaanse vrouwen met twee buitenlandse ouders volgden veel vaker dit type traject dan degenen met één in het buitenland geboren ouder.

Bij de Surinaamse en Antilliaanse vrouwen is er een groot verschil wat betreft het cluster *alleenstaande moeders* en het cluster *ongehuwde samenwoners*. Dit laatste traject is veel gebruikelijker bij degenen met één buitenlandse ouder. Vooral bij Antilliaanse vrouwen is er een groot verschil wat betreft alleenstaand moederschap: 31 procent van de vrouwen met twee in het buitenland geboren ouders volgde dit type traject, tegen slechts 7 procent met één buitenlandse ouder.

3.4 Levensloopgebeurtenissen in de arbeidscarrière

Naast de levensloopgebeurtenissen in de privésfeer staan die van de arbeidscarrière. Gegevens over de arbeidscarrière waren beschikbaar tot 2011, zodat deze twee jaar korter gevolgd kan worden dan de privéloopbaan. In de arbeidscarrière van de vrouwen zijn vijf posities te onderscheiden: volgen van een opleiding, werken in voltijd, werken in deeltijd, geen werk hebben met een uitkering, en geen werk hebben zonder uitkering. Deze situaties zijn gebaseerd op het zwaartepunt in de arbeidscarrière. Iemand die een kleine bijbaan heeft maar maandelijks meer inkomen ontvangt uit een uitkering, wordt geclassificeerd als *geen werk met een uitkering*. Het onderscheid tussen voltijdwerk en deeltijdwerk is gemaakt met behulp van een zogenoemde deeltijdfactor. Iemand die in een jaar minder dan 80 procent van de voltijdsuren heeft gewerkt, telt als deeltijdwerker. Figuur 3.4.1 geeft voor de vrouwen die 16 jaar waren in 1999 per herkomstgroep een overzicht van de verdeling over de verschillende arbeidscarrièreposities op elke leeftijd (van 16 tot en met 28 jaar).

3.4.1 Arbeidscarrièreposities naar leeftijd, onderzoeksgroep jongvolwassen vrouwen, 1999-2011

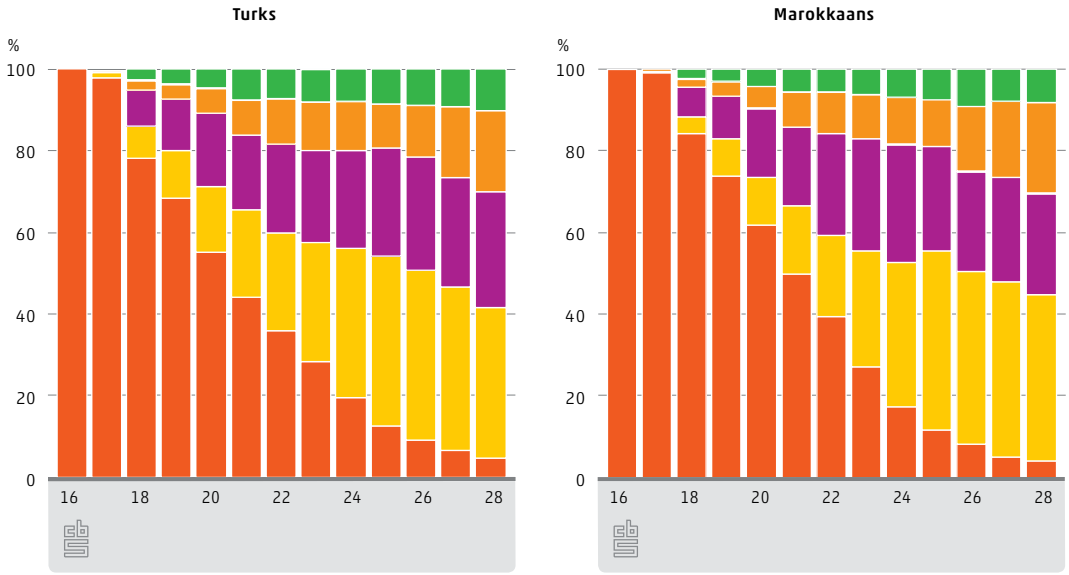

3.4.1 Arbeidscarrièreposities naar leeftijd, onderzoeksgroep jongvolwassen vrouwen, 1999-2011 (slot)

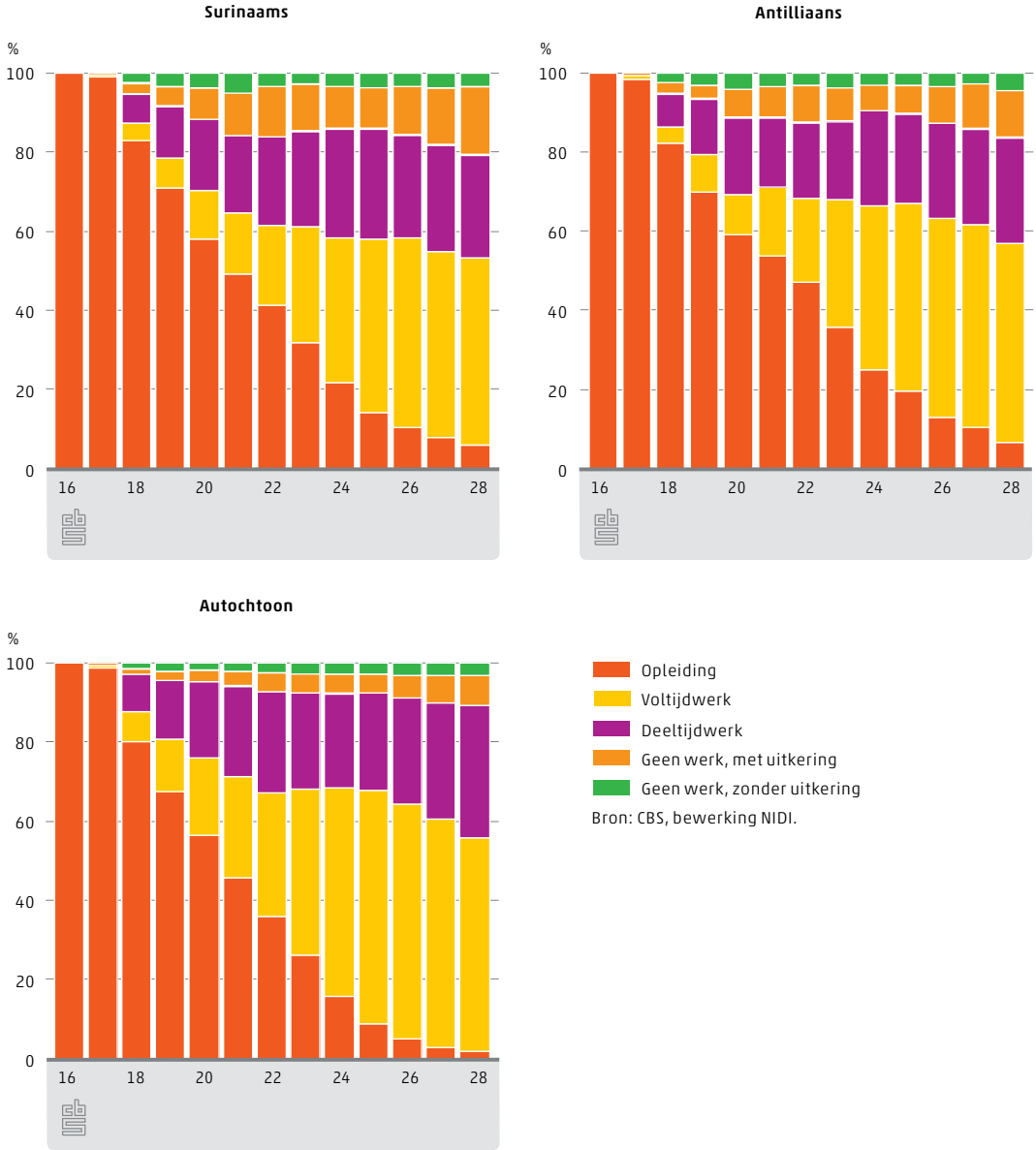

Bron: CBS, bewerking NIDI.

Autochtone jongvolwassen vrouwen werken vaker voltijds dan de tweede generatie

Op zestienjarige leeftijd volgden vrijwel alle vrouwen nog onderwijs, ze zijn dan ook nog leerplichtig. Tweedegeneratieallochtonen verlieten het onderwijs later dan autochtonen. Met name Antilliaanse vrouwen bleven tot op late leeftijd een opleiding volgen. Op tweeëntwintigjarige leeftijd volgde nog bijna de helft van de Antilliaanse vrouwen een opleiding, tegen 36 procent van de autochtone vrouwen. Autochtonen werken vaker voltijds dan de tweede generatie. Op achtentwintigjarige leeftijd werkte 54 procent van de autochtone en 37 procent van de Turkse vrouwen voltijds. De verschillen bij deeltijdwerk zijn daarentegen erg klein. Turkse en Marokkaanse vrouwen hebben het vaakst geen werk. Op 28-jarige leeftijd was ongeveer een op de drie Turkse en Marokkaanse vrouwen niet actief op de arbeidsmarkt, terwijl dit bij autochtonen ongeveer een op de tien was.

3.5 Levenslooptrajecten in de arbeidscarrière

Net als bij de levensloop in de privésfeer zijn de arbeidscarrières van de jongvolwassen vrouwen ingedeeld in trajecten. Er zijn vier clusters van vrouwen die een min of meer vergelijkbare schoolloopbaan en arbeidsmarktcarrière doorliepen. Deze clusters zijn: *voltijders*, *deeltijders*, *studenten*, en *inactieven*. Het cluster *voltijders* bevat vrouwen die op relatief jonge leeftijd klaar waren met hun opleiding en vervolgens voltijds gingen werken. Een aanzienlijk aandeel van de vrouwen in dit cluster werkte vaak eerst nog wel een tot twee jaar in deeltijd. Personen in het cluster *deeltijders* volgden iets langer een opleiding en kwamen daarna in deeltijdbanen terecht. Het cluster *studenten* bevat vrouwen die op relatief late leeftijd hun opleiding beëindigden, waarna ze meestal gingen werken, vooral in voltijdbanen. Het cluster *inactieven* bevat vrouwen die relatief vroeg het onderwijs hebben verlaten (mogelijk voortijdig schoolverlaters) en vervolgens niet actief op de arbeidsmarkt zijn. De grote meerderheid van deze vrouwen heeft een uitkering.

3.5.1 Verdeling over de arbeidscarrière-clusters naar herkomstgroep

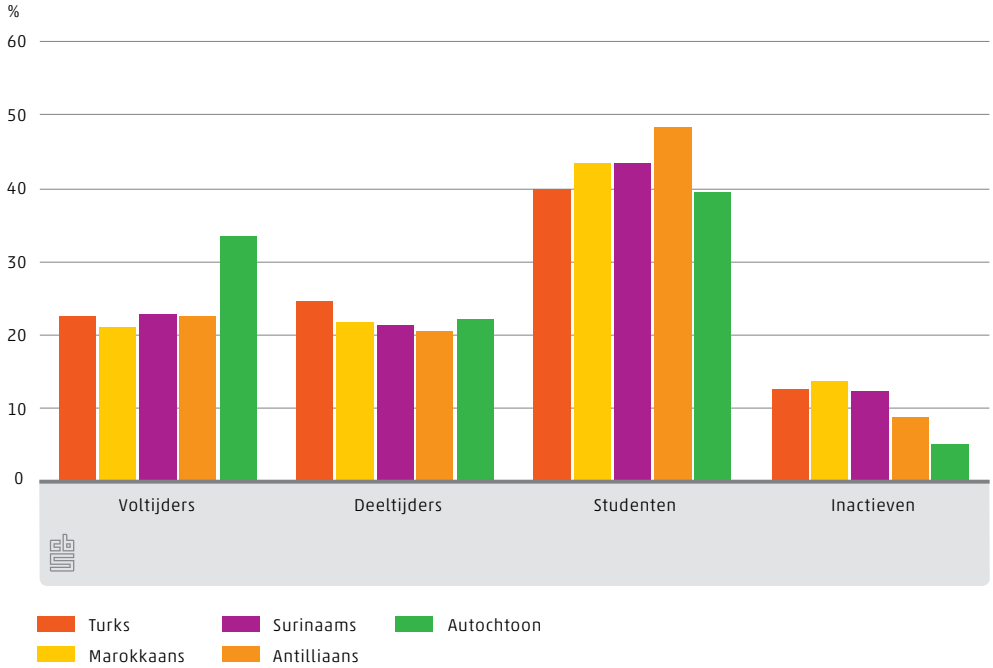

Bron: CBS, bewerking NIDI.

Vrouwen van de tweede generatie vaker inactief dan autochtone vrouwen

Zoals verwacht vanuit de beschrijvende analyse, komt het cluster *voltijders* veel vaker voor bij autochtone vrouwen dan bij de tweede generatie. Ongeveer een op de drie autochtone vrouwen volgde een voltijderstraject, tegen iets meer dan een op de vijf van de tweede generatie. Binnen de tweede generatie zijn er nauwelijks verschillen tussen de herkomstgroepen. Bij het cluster *deeltijders* zijn er slechts kleine verschillen tussen de herkomstgroepen. Alleen Turkse vrouwen wijken af van autochtone vrouwen: zij werkten gemiddeld iets vaker in deeltijd.

Het cluster *studenten* wordt gekenmerkt door de relatief hoge leeftijd waarop de vrouwen het onderwijs verlieten. De tweede generatie doorliep vaker het studententraject dan autochtonen, al zijn de verschillen niet erg groot. Alleen bij Antilliaanse vrouwen kwam dit type traject substantieel vaker voor, met bijna de helft van de vrouwen. Bij autochtone vrouwen was dat 39 procent. Het feit dat de tweede generatie gemiddeld wat langer naar school gaat is gevolg van het feit dat zij vaker vertraging oplopen in hun schoolcarrière dan autochtonen. Zij blijven vaker zitten en volgen vaker de lange weg van het 'stapelen' van opleidingen in het onderwijs (Hartgers, 2012; de Valk en Crul, 2008). Binnen het cluster *inactieven*

heeft de tweede generatie vaker een relatief lange periode geen werk dan autochtonen. Het verschil tussen Marokkaanse en autochtone vrouwen is hier het grootst.

Vrouwen met één in het buitenland geboren ouder werken vaker
Ook voor de arbeidscarrière zijn de resultaten verder uitgesplitst naar het aantal in het buitenland geboren ouders. Het cluster *voltijders* wordt vaker gevolgd door tweedegeneratievrouwen met één buitenlandse ouder dan door degenen met twee in het buitenland geboren ouders. Dit verschil is vooral groot voor de Antilliaanse tweede generatie. Ook het cluster *deeltijders* komt meer voor bij de tweede generatie met één buitenlandse ouder, behalve bij Antilliaanse vrouwen. In die groep volgden juist degenen met twee buitenlandse ouders vaker het traject *deeltijd*.

Antilliaanse vrouwen wijken ook af voor wat betreft het cluster *studenten*. Terwijl de Turkse, Marokkaanse, en Surinaamse vrouwen met twee buitenlandse ouders vaker dit type traject volgden, was dit bij de Antilliaanse tweede generatie juist andersom. Tot slot zijn er weinig verschillen binnen de tweede generatie wat betreft het cluster *inactieven*. Opnieuw is er binnen de Antilliaanse tweede generatie het grootste verschil: Antilliaanse vrouwen met twee buitenlandse ouders waren vaker voor een relatief langere periode niet actief op de arbeidsmarkt dan Antilliaanse vrouwen met één in het buitenland geboren ouder.

3.6 Relatie tussen levenslopen in de privésfeer en arbeidscarrière

De tot nu toe gepresenteerde resultaten laten zien dat er verschillende types trajecten zijn in de privésfeer en arbeidscarrière van jongvolwassenen. Deze paragraaf richt zich op de samenhang tussen deze twee levensdomeinen. Er is sprake van wederzijdse beïnvloeding: een gebeurtenis in de privésfeer kan een aanleiding zijn voor een gebeurtenis in de arbeidscarrière en andersom. Er is daarom sprake van een relatie tussen de twee levensdomeinen en niet van een effect van het ene domein op het andere. Eerder onderzoek naar de Turkse tweede generatie toont wel aan dat de schoolloopbaan en arbeidscarrière meestal worden aangepast aan het gezinsleven, voornamelijk onder vrouwen (Windzio, 2011).

3.6.1 Verdeling over de arbeidscarrière-clusters, naar cluster in de privésfeer

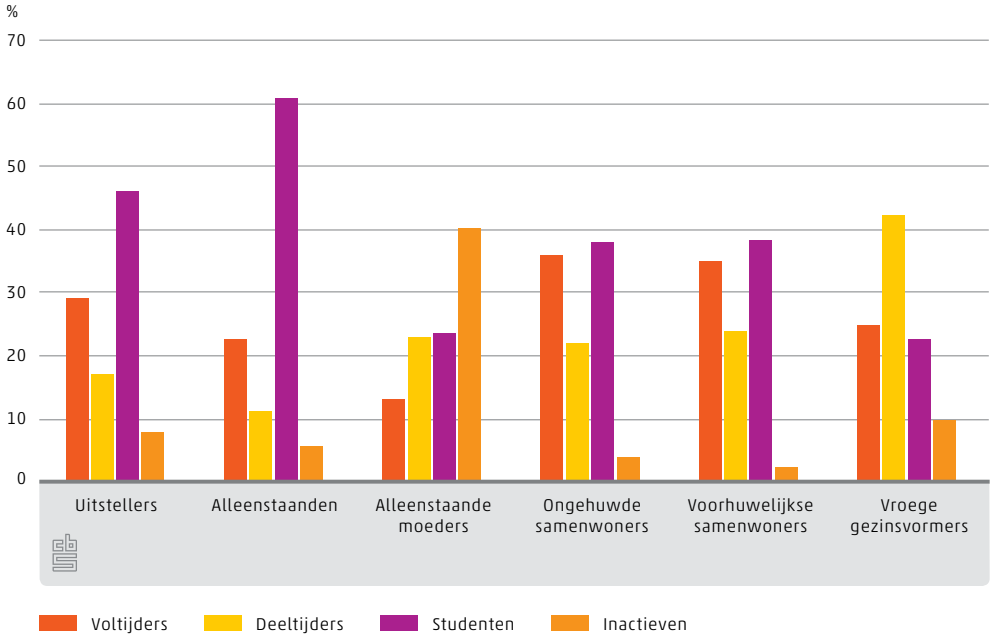

Bron: CBS, bewerking NIDI.

Alleenstaande moeders het langst zonder werk

Het cluster *voltijders* werd het vaakst gevolgd door vrouwen die wat betreft hun privéloopbaan in het cluster *ongehuwde samenwoners* en *voorhuwelijkse samenwoners* vielen, met respectievelijk 36 en 35 procent. *Alleenstaande moeders* zaten het minst vaak in het cluster *voltijders*: slechts 13 procent van hen werkte voor een relatief lange periode in voltijd. Ongeveer een kwart van de *vroege gezinsvormers* doorliep een voltijderstraject in hun arbeidscarrière. Dit is opvallend, omdat deze vrouwen relatief jong kinderen kregen.

Het cluster *deeltijders* komt met 42 procent het meest voor onder de *vroege gezinsvormers*, en het minst onder *alleenstaanden* en *uitstellers*. Deze resultaten zijn in lijn met het bekende patroon dat deeltijdwerk vaak voorkomt onder vrouwen met kinderen (zie ook van der Vliet et al., 2013).

Het cluster *studenten* komt het meest voor bij vrouwen zonder kinderen. Vrouwen die een relatief lange periode alleen woonden (het cluster *alleenstaanden*) doorliepen met 60 procent vaak het studietraject. Ook binnen het cluster *uitstellers* was deze arbeidscarrière populair (46 procent). Gezinstrajecten waarbij men op relatief jonge leeftijd kinderen krijgt (*alleenstaande moeders* en *vroege gezinsvormers*) gaan

het minst vaak samen met het studententraject. Toch volgde nog bijna een kwart van de alleenstaande moeders en vroege gezinsvormers dit traject.

De clusters zijn een verzameling van vergelijkbare trajecten, maar er is wel diversiteit binnen de clusters. Zo omvat het cluster *alleenstaande moeders* ook trajecten waarin men in een gedeeld huishouden woonde, en omvat het cluster *vroege gezinsvormers* vrouwen die niet direct vanuit het ouderlijk huis trouwden maar eerst een korte periode alleen woonden. Het zijn juist deze trajecten die vaak samengaan met het studententraject.

Het cluster *inactieven* komt vooral vaak voor bij alleenstaande moeders. Iets meer dan 40 procent van de alleenstaande moeders had een relatief lange periode tijdens de jongvolwassenheid geen werk. Onder de vrouwen die de overige familietrajecten doorliepen komt het cluster *inactieven* niet vaak voor.

Er is dus een duidelijke samenhang te zien tussen de privéloopbaan van de jongvolwassen vrouwen aan de ene kant en hun arbeidscarrière aan de andere kant. Eerder onderzoek heeft ook al aangetoond dat er een sterk verband is tussen de twee levensdomeinen (Liefbroer en Dykstra, 2000; van der Vliet et al., 2013; Koelet et al., 2014). Deze relatie kan tussen herkomstgroepen echter verschillen. Hebben Antilliaanse alleenstaande moeders vaker geen werk dan autochtone alleenstaande moeders? Volgen autochtone alleenstaande vrouwen vaker het studententraject dan alleenstaande Turkse vrouwen? Om dit soort vragen te beantwoorden zijn bovenstaande analyses ook apart per herkomstgroep uitgevoerd. De relatie tussen de privéloopbaan en de arbeidscarrière van de vrouwen blijkt bij alle herkomstgroepen vrijwel gelijk te zijn. Alleenstaand moederschap heeft bij alle herkomstgroepen ongeveer dezelfde invloed op de arbeidscarrière. Alleen binnen het cluster *vroege gezinsvormers* is er een aantal verschillen tussen de herkomstgroepen. Figuur 3.6.2 geeft daarom per herkomstgroep de verdeling over de vier typen arbeidscarrière voor de vroege gezinsvormers. Omdat er hierin vrijwel geen verschillen waren tussen Turkse en Marokkaanse vrouwen en ook niet tussen Surinaamse en Antilliaanse vrouwen, zijn deze samen gegroepeerd.

3.6.2 Verdeling over de arbeidscarrière-clusters, vroege gezinsvormers

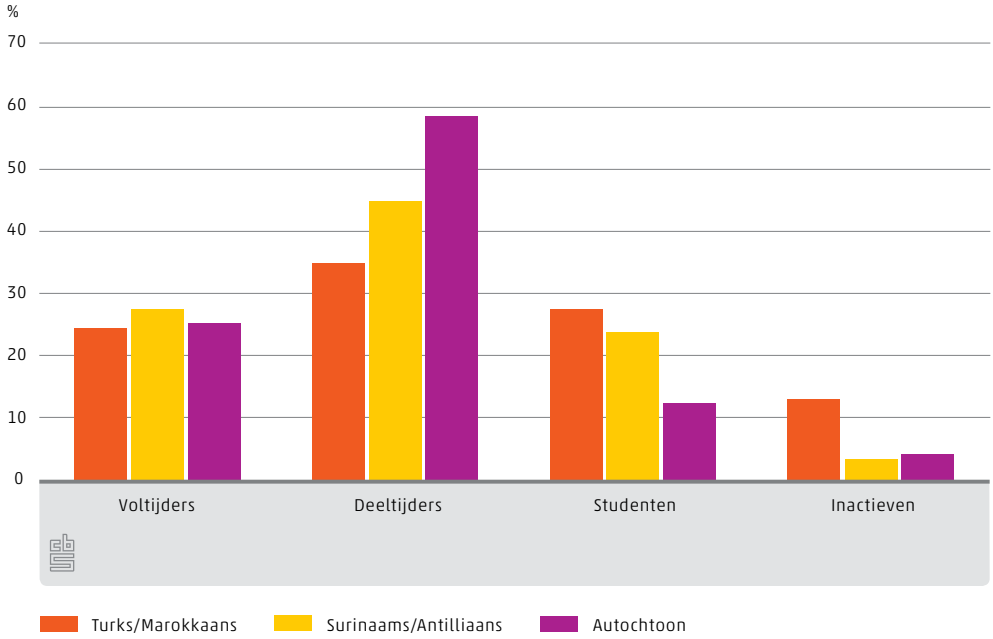

Bron: CBS, bewerking NIDI.

Autochtonen combineren gezin het vaakst met werk

Het aandeel vrouwen onder de *vroege gezinsvormers* dat een voltijderstraject volgde is onder alle herkomstgroepen nagenoeg gelijk (ongeveer een kwart). Het grote verschil tussen de herkomstgroepen zit voornamelijk bij het aandeel dat een deeltijderstraject volgde. Waar ongeveer 35 procent van de Turkse en Marokkaanse vrouwen hun gezinsleven combineerde met deeltijdwerk, was dit onder autochtone vrouwen bijna 60 procent. Surinaamse en Antilliaanse vrouwen nemen een tussenpositie in. Daarnaast volgde een groter aandeel tweedegeneratievrouwen het studententraject dan het geval is voor autochtonen. Deze resultaten suggereren dat de tweede generatie vaker kort na het beëindigen van de opleiding al trouwt en kinderen krijgt dan autochtonen.

Turkse en Marokkaanse vrouwen in het cluster *vroege gezinsvormers* volgen vaker een inactieve arbeidscarrière dan Surinaamse, Antilliaanse en autochtone vrouwen. Deze resultaten stemmen overeen met eerder onderzoek, dat aantoont dat Turkse en Marokkaanse vrouwen vaker stoppen met werken na het krijgen van kinderen, terwijl met name autochtone vrouwen dan kiezen voor een deeltijdbaan (zie ook van der Vliet et al., 2013).

3.7 Conclusie

Op het gebied van de privéloopbaan van de jongvolwassen vrouwen zijn er grote verschillen tussen de herkomstgroepen. Turkse en Marokkaanse tweede-generatievrouwen doorliepen vaak een traject van vroege gezinsvorming: ze trouwden op jonge leeftijd, zonder daarvoor ongehuwd samengewoond te hebben, en kort daarna volgde de geboorte van het eerste kind. Dit type traject was onder autochtone vrouwen erg ongebruikelijk: als autochtonen trouwen doen ze dit over het algemeen op latere leeftijd, en gaat er meestal een periode van ongehuwd samenwonen aan vooraf. De meerderheid van de autochtone vrouwen trouwde voor het krijgen van een kind. Van de Surinaamse en Antilliaanse vrouwen met kinderen was de meerderheid juist niet getrouwd en veel van hen hadden zelfs geen partner. De vroege gezinsvorming onder de Turkse en Marokkaanse tweede generatie en het relatief hoge aandeel alleenstaande moeders onder de Surinaamse en Antilliaanse tweede generatie komt sterk overeen met de culturele patronen uit het land van herkomst van hun ouders (Nauck, 2002; Shaw, 2003). Ouders lijken dus een belangrijke invloed te hebben op het gedrag van hun kinderen. Dit vermoeden wordt ook bevestigd door de bevinding dat de tweede generatie met één buitenlandse ouder veel meer lijkt op autochtonen dan de tweede generatie met twee in het buitenland geboren ouders (zie ook Kooiman et al., 2012).

Op het gebied van de arbeidscarrières van de jongvolwassen vrouwen bleek dat autochtone vrouwen vaker een relatief lange periode in voltijd werkten dan vrouwen van de tweede generatie. Het werken in deeltijd komt onder alle herkomstgroepen ongeveer even vaak voor. Hierbij moet wel gezegd worden dat de arbeidscarrière van vrouwen tot 28-jarige leeftijd gevolgd werd. Op deze leeftijd hadden tweedegeneratieallochtonen al vaker kinderen dan autochtonen. Op latere leeftijd zouden autochtone vrouwen waarschijnlijk wat vaker in deeltijd en minder vaak in voltijd aan het werk zijn, omdat ook zij dan de transitie naar ouderschap hebben gemaakt. Vrouwen van de tweede generatie beëindigden gemiddeld iets later hun opleiding dan autochtone vrouwen. Dit is waarschijnlijk het gevolg van het feit dat de tweede generatie vaker vertraging oploopt in het onderwijs door zittenblijven en het stapelen van opleidingen (de Valk en Crul, 2008). Tot slot bleek dat vrouwen van de tweede generatie vaker dan autochtone vrouwen een arbeidscarrière volgden die gekenmerkt werd door langere periodes zonder (betaald) werk.

Tussen de privéloopbaan en de arbeidscarrière van de jongvolwassen vrouwen bestaat een sterk verband. Een lange periode van voltijd werken ging vaak samen met een traject in de privésfeer waarbij vrouwen pas tegen hun dertigste kinderen kregen, of nog geen moeder waren. Vroege gezinsvormers gingen vaak in deeltijd werken na de geboorte van het eerste kind. Dit betekent dat deze vrouwen maar een korte arbeidscarrière hebben opgebouwd en op jonge leeftijd al vaak (gedeeltelijk) financieel afhankelijk zijn van hun partner. Dit is bij Turkse en Marokkaanse vrouwen nog sterker het geval: zij zijn vaak helemaal niet meer actief op de arbeidsmarkt na de geboorte van het eerste kind (zie ook van der Vliet et al., 2013). Ook veel alleenstaande moeders bevinden zich in een precaire situatie: zij kregen op relatief jonge leeftijd kinderen, en lijken dan ook hun opleiding te stoppen. Vervolgens zijn zij vaak niet actief op de arbeidsmarkt en ontvangen een uitkering. Deze bevindingen duiden eens te meer aan dat jongvolwassenheid een cruciale periode in de levensloop is, waarin beslissingen worden genomen die een sterke invloed hebben op de rest van het leven.

Grafieken en tabellen in internetbijlage, levensloopanalyse

B3.1 Typologie van levenslooptrajecten naar leeftijd, privésfeer
B3.2 Verdeling over de privésfeer-clusters naar aantal ouders geboren in het buitenland
B3.3 Typologie van levenslooptrajecten naar leeftijd, arbeidscarrière
B3.4 Verdeling over de arbeidscarrière-clusters naar aantal ouders geboren in het buitenland

Literatuur

Garssen, J., en Nicolaas, H. (2008). Fertility of Turkish and Moroccan women in the Netherlands: Adjustment to native level within one generation. *Demographic Research*, 19:1249–1280.

Hartgers, M. (2012). Onderwijs. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en R. van der Bie (red.), *Jaarrapport Integratie 2012* (pp. 67–92). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Jong Gierveld, J. de, Liefbroer, A.C., en Dourleijn, E. (2001). Je bent jong en je wilt wat ... Patronen van uit huis gaan in 16 Europese landen en in de USA. *Bevolking en Gezin*, *30*, 77–100.

Kalmijn, M. (2002). Sociologische analyses van levensloopeffecten: Een overzicht van economische, sociale en culturele gevolgen. *Bevolking en gezin*, *31*, 3–46.

Kleinepier, T., en de Valk, H.A.G. (2014). *Leaving home among migrant-descent and Dutch young adults: parent-child and peer relations.* NIDI Working Paper no. 2014/5. Den Haag: Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut.

Koelet, S., de Valk, H.A.G., Glorieux, I., Laurijssen, I., en Willaert, D. (2014). Gezinsverplichtingen in de vroege arbeidsloopbaan. Werk- en gezinstrajecten van jongvolwassenen in Vlaanderen. Sociologos. Tijdschrift voor sociologie, *35*, 33–58.

Kooiman, N., Ooijevaar, J., en van der Vliet, R. (2012). Diversiteit binnen generaties. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en R. van der Bie (red.), *Jaarrapport Integratie 2012* (pp. 217–232). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Liefbroer, A.C., en Dykstra, P.A. (2000). *Levenslopen in verandering. Een studie naar ontwikkelingen in de levenslopen van Nederlanders geboren tussen 1900 en 1970*, WRR serie Voorstudies en achtergronden V 107. Den Haag: Sdu Uitgevers.

Loozen, S., de Valk, H.A.G., en Wobma, E. (2012). Demografie. In: M. Gijsberts, W. Huijnk en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport integratie 2011* (pp. 33–55). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Nauck, B. (2002). Families in Turkey. In: R. Nave-Herz (red.) *Family change and intergenerational relations in different cultures* (pp. 11–48). Würzburg: Ergon Verlag.

Shaw, A. (2003). Immigrant families in the U K. In: J. Scott, J. Treas en M. Richards (red.), *The Blackwell companion to the sociology of families* (pp. 270–286). Oxford: Blackwell publishing.

Valk, H.A.G. de (2006). Op weg naar volwassenheid: niet-westerse allochtone en autochtone jongeren vergeleken. *Demos: bulletin over bevolking en samenleving*, *22*, 73–76.

Valk, H.A.G. de, en Crul, M. (2008). Education. In: M. Crul en E.L. Heering (red.), *The position of the Turkish and Moroccan second generation in Amsterdam and Rotterdam: the TIES study in the Netherlands* (pp. 63–85). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Vliet, R. van der, Gijsberts, M., en Dagevos, J. (2013). Veranderingen in de gezinssituatie en de arbeidsmarktpositie van vrouwen. In: W. Huijnk, M. Gijsberts en J. Dagevos (red), *Jaarrapport Integratie 2013* (pp. 144–166). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Werfhorst, H. van de, en van Tubergen, F. (2007). Ethnicity, schooling, and merit in the Netherlands. *Ethnicities*, *7*, 416–444.

Windzio, M. (2011). Linked Life-Events. Leaving Parental Home in Turkish Immigrant and Native Families in Germany. In: M. Wingens, M. Windzio, H.A.G. de Valk en C. Aybek (red.), *A life-course perspective on migration and integration* (pp. 197–209). Hamburg: Springer Publishers.

Wobma, E., en de Graaf, A. (2010). Boemerangkinderen: weer terug naar het ouderlijk huis. *Bevolkingstrends*, *58*, 13–18.

Zorlu, A., en Mulder, C. H. (2011). Ethnic differences in leaving home: timing and pathways. *Demography*, *48*, 49–72.

4. Woonsituatie van niet-westerse tweede generatie

Auteurs
Jeroen Ooijevaar
Han Nicolaas
Rik van der Vliet

Veranderingen in de woonsituatie van niet-westerse allochtonen zijn een indicator voor integratie. Dit hoofdstuk vergelijkt binnen de tweede generatie van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen de woonsituatie van thuiswonende kinderen met die van dertigers met een eigen huishouden.

4.1 Inleiding

Integratie van niet-westerse allochtonen vindt plaats op allerlei terreinen. Naast onder andere onderwijsprestaties, arbeidsdeelname en andere vormen van participatie in de samenleving is ook de woonsituatie een indicator van integratie. De vier grootste niet-westerse herkomstgroepen in Nederland hebben een karakteristieke woongeschiedenis. Turkse en Marokkaanse gastarbeiders en hun uit Turkije en Marokko overgekomen gezinnen kwamen vooral in de oude stadswijken terecht. In de jaren tachtig zorgden stadsvernieuwingsprojecten ervoor dat deze groepen vaak in sociale huurwoningen werden gehuisvest. Ook Surinamers en Antillianen woonden vaak in sociale huurwoningen. Vanwege het 'opvangbeleid voor overzeese rijksgenoten' hadden zij recht op deze relatief comfortabele en betaalbare huisvesting (Kullberg, 2011).

In de jaren zeventig van de vorige eeuw werd onder deze woonomstandigheden de eerste grote groep tweedegeneratieallochtonen geboren. Zij zijn inmiddels tussen de dertig en veertig jaar oud, hebben het onderwijs al een tijdje achter de rug en hebben een eigen bestaan opgebouwd. Zij wonen meestal zelfstandig, vaak ook al met kinderen. Hiertegenover staat een grote groep tweedegeneratiekinderen die nog thuis woont. Zij zijn geboren bij latere gezinsuitbreiding van gastarbeidersgezinnen of geboren uit ouders die pas later met een andere achtergrond naar Nederland zijn gekomen.

In eerder onderzoek naar de woonsituatie lag de nadruk op verschillen tussen autochtonen en allochtonen en tussen de eerste en de tweede generatie (Kullberg en Nicolaas, 2009; Kullberg, Vervoort en Dagevos, 2009). Dit hoofdstuk heeft een andere invalshoek gekozen en onderzoekt verschillen *binnen* de tweede generatie. Het gaat na in hoeverre er sprake is van integratie op de woningmarkt door de woonsituatie van 5- tot 15-jarige thuiswonende tweedegeneratieallochtonen te vergelijken met die van 30- tot 40-jarige tweedegeneratieallochtonen die zelfstandig wonen. De dertigers hebben in tegenstelling tot de thuiswonende kinderen zelf hun woonkeuze kunnen maken en de verschillen in de woonsituatie tussen de twee groepen geven daarmee een indicatie voor de wooncarrière van de

tweede generatie. Ondanks het feit dat woongegevens ontbreken om een groep door de tijd te volgen, ontstaat zo toch een beeld van de wooncarrière van de tweede generatie.

Om de vergelijking zo zuiver mogelijk te houden gaat het in de onderzoeks-populatie van dit hoofdstuk alleen om tweedegeneratieallochtonen binnen de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen van wie beide ouders in het buitenland zijn geboren. Tabel 4.1.1 geeft hun aantallen. In de rest van dit hoofdstuk zullen de 5- tot 15-jarige thuiswonende tweedegeneratieallochtonen verkort aangeduid worden als 'thuiswonend(en)' en de zelfstandig wonende 30- tot 40-jarige tweedegeneratieallochtonen als '(met) eigen huishouden'. Het gaat om hun woonsituatie op 1 januari 2013.

In de volgende paragrafen komen vier woonkenmerken aan bod: wonen in eigen woning of (sociale) huurwoning, wonen in een appartement, oppervlakte van de woning en wonen in buurten met een hoger of lager aandeel niet-westerse inwoners. Daarbij wordt rekening gehouden met kenmerken als huishoudens-samenstelling en inkomen. Voor het perspectief wordt de woonsituatie van de tweede generatie af en toe vergeleken met die van 30- tot 40-jarige autochtonen met een eigen huishouden.

4.1.1 Aantal personen in de onderzoekspopulatie, 2013

	Thuiswonend	Eigen huishouden
	x 1 000	
Turks	42,5	21,0
Marokkaans	60,1	13,1
Surinaams	22,6	16,3
Antilliaans	8,8	2,1

Bron: CBS.

4.2 Wonen in een eigen woning of (sociale) huurwoning

Sociaaleconomische integratie hangt nauw samen met inkomen, dat op zijn beurt weer samenhangt met huisvesting. Globaal genomen duidt het wonen in een koopwoning op een stabiele en toereikende financiële situatie. Het wonen in een

huurwoning wijst dan juist op een meer onzekere inkomenssituatie, waarbij lagere inkomens vooral afhankelijk zijn van sociale huurwoningen. Verschillen in het soort woning waarin thuiswonende tweedegeneratieallochtonen en degenen met een eigen huishouden wonen, kan daarmee een indicatie zijn dat sociaaleconomische integratie doorwerkt op de woningmarkt.

4.2.1 Wonen in (sociale) huurwoning of koopwoning, 2013

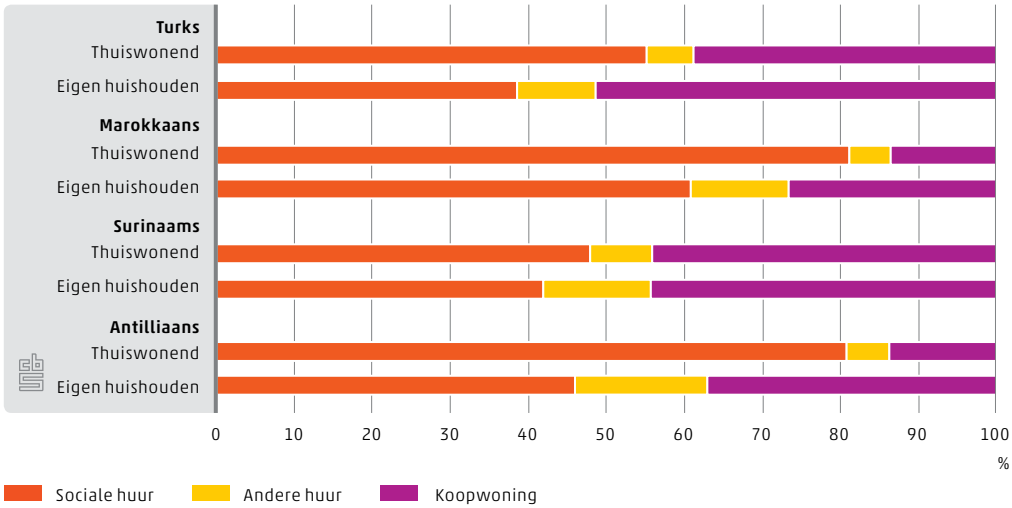

Tweede generatie met eigen huishouden vaker in koopwoning

De tweede generatie met een eigen huishouden woont gemiddeld vaker in een koopwoning en minder vaak in een sociale huurwoning[1)] dan de thuiswonenden. Dit geldt het sterkst voor de Antilliaanse herkomstgroep: degenen met een eigen huishouden wonen bijna drie keer zo vaak in een koopwoning als de thuiswonenden en nog maar half zo vaak in een sociale huurwoning. Binnen de Surinaamse tweede generatie is er geen verschil wat betreft het wonen in een koopwoning. De Turkse tweede generatie woont relatief vaak in een koopwoning, zelfs meer dan de helft van degenen met een eigen huishouden heeft een eigen woning. Dat aandeel is nog wel lager dan bij de autochtone dertigers, van wie bijna driekwart een koopwoning heeft. De Marokkaanse tweede generatie woont

[1)] Bij sociale huurwoningen gaat het in dit hoofdstuk om alle woningen van woningcorporaties (ongeacht de hoogte van de huur). Dit wijkt af van de door de overheid gehanteerde definitie van een sociale huurwoning die gebaseerd is op een maximale huurhoogte (681 euro in 2013; Rijksoverheid, 2014). Aan deze definitie voldeed in 2012 ongeveer 94 procent van de corporatiewoningen. Maar ook 69 procent van de huurwoningen buiten de corporaties viel in 2012 binnen de definitie van de overheid (BZK, 2013a). De huurwoningen van andere eigenaren dan woningcorporaties zijn in dit hoofdstuk echter buiten beschouwing gelaten als het om sociale huurwoningen gaat.

minder vaak in een koopwoning dan de andere drie groepen. Dat bleek ook uit eerder onderzoek (Kullberg, Vervoort en Dagevos, 2009).
Dat degenen met een eigen huishouden minder vaak in een sociale huurwoning wonen, wijst er op dat zij in een betere financiële situatie verkeren dan de huishoudens van de thuiswonende kinderen. Daarnaast kan niet uitgesloten worden dat ook een afnemend aanbod aan en beperktere toegang tot sociale huurwoningen hier een rol spelen (NOS, 2012). In 2011 heeft de overheid bijvoorbeeld een maximum jaarinkomen ingesteld om voor een sociale huurwoning in aanmerking te komen.

Het is mogelijk om met een laag inkomen een goedkope woning te kopen, maar met een hoog inkomen is het minder eenvoudig om een sociale huurwoning te huren. Het al dan niet wonen in een sociale huurwoning lijkt dan ook meer verband te houden met een wooncarrière. Deze paragraaf gaat hier dan ook verder op in.

4.2.2 Wonen in een sociale huurwoning naar soort huishouden, 2013

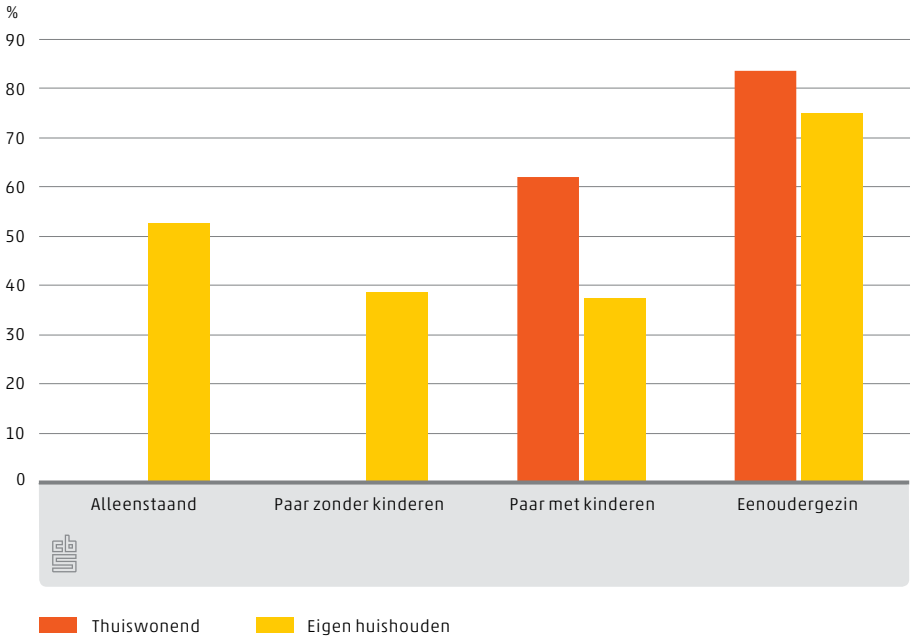

Eenoudergezinnen vaak in sociale huurwoning

Er is een duidelijke samenhang tussen het soort huishouden en het wonen in een sociale huurwoning. Paren wonen minder vaak in een sociale huurwoning dan alleenstaanden of eenoudergezinnen. Eenoudergezinnen wonen juist het vaakst in

een sociale huurwoning. Bij een vergelijkbaar soort huishouden woont de tweede generatie met een eigen huishouden minder vaak in een sociale huurwoning dan thuiswonenden. Dit geldt vooral als zij een partner hebben. Alleen binnen de Surinaamse tweede generatie wonen beide groepen bij een vergelijkbaar soort huishouden ongeveer even vaak in een sociale huurwoning. Wel wonen Surinaamse thuiswonenden veel minder vaak in een sociale huurwoning dan Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse thuiswonenden.

Lagere inkomens met eigen huishouden minder vaak in sociale huurwoning

Het inkomen speelt een belangrijke rol bij het soort woning dat een huishouden kan betrekken. Figuur 4.2.3 laat voor de thuiswonende tweede generatie en degenen met een eigen huishouden het aandeel zien dat in een sociale huurwoning woont, per klasse van het besteedbare inkomen van het huishouden. Zoals verwacht neemt het aandeel personen dat in een sociale huurwoning woont af als het inkomen van het huishouden hoger wordt. Binnen alle inkomensgroepen bewonen tweedegeneratieallochtonen met een eigen huishouden echter minder vaak een sociale huurwoning dan de thuiswonende kinderen. Het verschil wordt dus niet geheel verklaard doordat de tweede generatie met een eigen huishouden een betere financiële situatie heeft. Ook als het inkomen minder is, wonen zij minder vaak in een sociale huurwoning dan de thuiswonende kinderen. Dit betekent dat zij in hun woonkeuze meer op autochtonen zijn gaan lijken, die met een zelfde inkomen van het huishouden nog minder vaak in een sociale huurwoning wonen. Ook kan meespelen dat de huishoudens van de zelfstandig wonende tweede generatie zich gemiddeld minder lang op de woningmarkt bevinden dan de huishoudens van de thuiswonenden. Wellicht wonen zij minder vaak in een sociale huurwoning door een afgenomen aanbod aan en beperktere toegang tot dit soort woningen (NOS, 2012).

Het verschil in het aandeel met een sociale huurwoning is het grootst binnen de Antilliaanse tweede generatie. Binnen de Surinaamse tweede generatie is het een stuk kleiner dan bij de andere herkomstgroepen.

4.2.3 Wonen in een sociale huurwoning naar inkomen[1], 2013

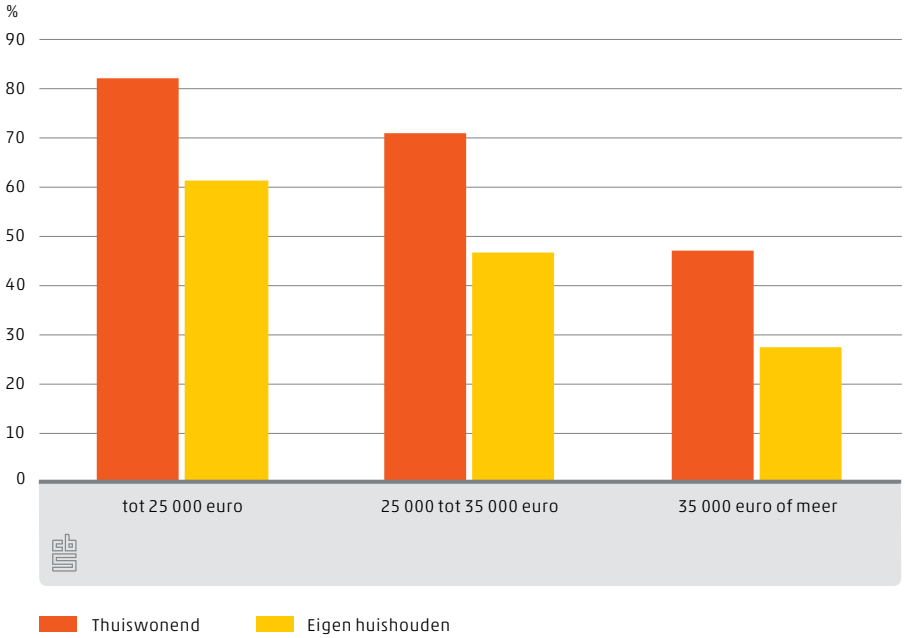

[1] Besteedbaar inkomen in 2012 van het huishouden van de niet-westerse tweedegeneratieallochtonen.

4.3 Wonen in een appartement of eengezinswoning

Deze paragraaf maakt onderscheid tussen een- en meergezinswoningen. Een meergezinswoning is een woning in een gebouw met meerdere woningen, zoals galerij- en portiekflats, maar ook (kleinere) appartementencomplexen. In deze paragraaf worden de meergezinswoningen verder aangeduid als appartementen.

Tweede generatie met eigen huishouden woont vaker in een appartement

De Marokkaanse, Antilliaanse en vooral Surinaamse tweede generatie met een eigen huishouden woont vaker in een appartement dan de thuiswonenden. Bij de Turkse tweede generatie is er weinig verschil. De tweede generatie van alle vier niet-westerse herkomstgroepen woont twee tot drie keer zo vaak in een

appartement als autochtone dertigers, die vaker in een eengezinswoning wonen. Hier zal meespelen dat autochtonen veel vaker in minder stedelijke gebieden wonen (Nicolaas, Loozen en Annema, 2012), waar het aanbod van appartementen kleiner is.

4.3.1 Wonen in een appartement, 2013

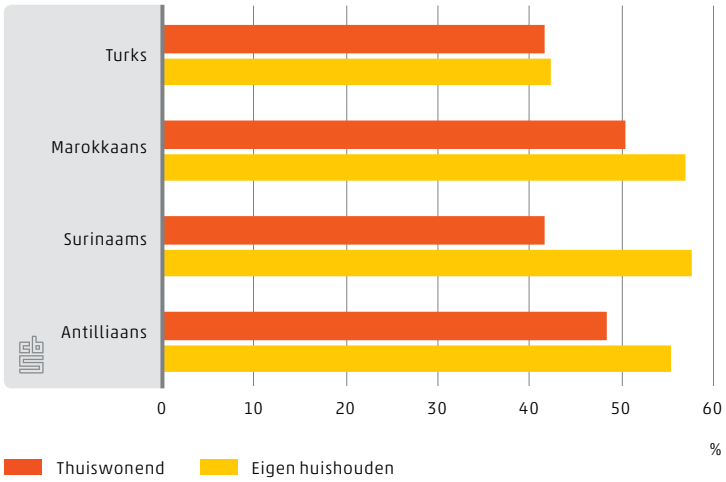

Dat de tweede generatie met een eigen huishouden vaker in een appartement woont, komt voor een belangrijk deel omdat zij, in tegenstelling tot de thuiswonenden, deels alleenstaand zijn of een kinderloos paar vormen. Deze huishoudens wonen in het algemeen relatief vaak in een appartement. Maar ook wanneer het vergelijkbare huishoudens met kinderen betreft, woont de tweede generatie met een eigen huishouden vaker in een appartement dan de tweede generatie die nog thuis woont. Dit geldt niet alleen als zij in huurwoning wonen, maar ook als het om een koopwoning gaat. Wel wonen degenen die in een sociale huurwoning wonen veel vaker in een appartement dan degenen die in een koophuis wonen.

De Turkse tweede generatie vormt een uitzondering op het algemene beeld dat degenen met een eigen huishouden vaker in een appartement wonen dan de thuiswonenden. Dit gaat daar alleen op voor de kleine groep eenoudergezinnen in een koopwoning; bij de andere Turkse huishoudens is er nauwelijks verschil.

4.3.2 Wonen in een appartement naar soort huishouden, 2013

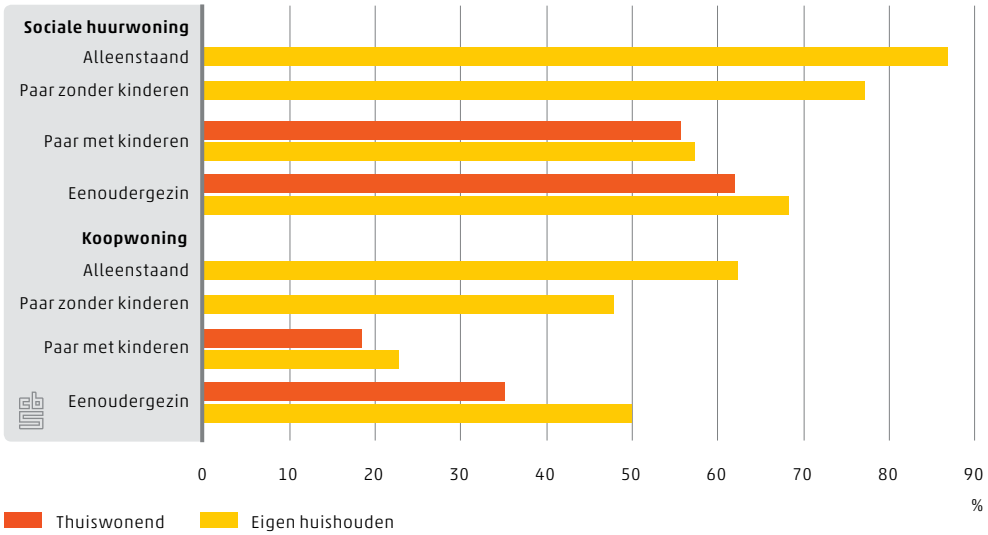

Duurdere appartementen voor tweede generatie met eigen huishouden
Appartementen zijn heel divers. Dat de tweede generatie met een eigen huishouden vaker dan thuiswonenden in een appartement woont, hoeft dus geen afbreuk te doen aan de wooncarrière van deze groep. Daarom is ook gekeken naar de waarde van de woningen. Bij sociale huurwoningen is er weinig verschil tussen de waarde van appartementen of eengezinswoningen van thuiswonenden en degenen met een eigen huishouden. Het aanbod van sociale huurwoningen is waarschijnlijk vrij homogeen wat de waarde van de woningen betreft. Bij koopwoningen is dat anders. Voor een goede vergelijking van de waarde van koopwoningen wordt alleen naar huishoudens met kinderen gekeken. De tweedegeneratie met een eigen huishouden met kind(eren) woont gemiddeld in een wat duurdere woning dan degenen die nog thuis wonen. Dit verschil is het grootst bij koopappartementen, en vooral binnen de Antilliaanse tweede generatie. De koopappartementen van de Antilliaanse tweede generatie met eigen huishouden met kind(eren) waren begin 2013 gemiddeld 30 procent duurder dan die van de thuiswonenden. De Antillianen met een eigen huishouden wonen ook in duurdere appartementen dan de andere herkomstgroepen.

Eengezinswoningen zijn gemiddeld duurder dan appartementen. De eengezinswoningen van de Marokkaanse en Antilliaanse tweede generatie met een eigen huishouden met kind(eren) zijn gemiddeld ruim 10 procent meer waard dan die van de ouders van de Marokkaanse en Antilliaanse thuiswonenden. Bij de Turkse en Surinaamse tweede generatie is hierin weinig verschil.

Het bovenstaande beeld wordt vooral bepaald door de gezinnen die bestaan uit een paar met kind(eren), omdat er veel minder eenoudergezinnen zijn. Behalve binnen de Antilliaanse herkomstgroep wonen juist de thuiswonenden in eenoudergezinnen in wat duurdere huizen dan de alleenstaande ouders met een eigen huishouden.

4.3.3 Gemiddelde WOZ-waarde van koopwoningen van huishoudens met kind(eren), 2013

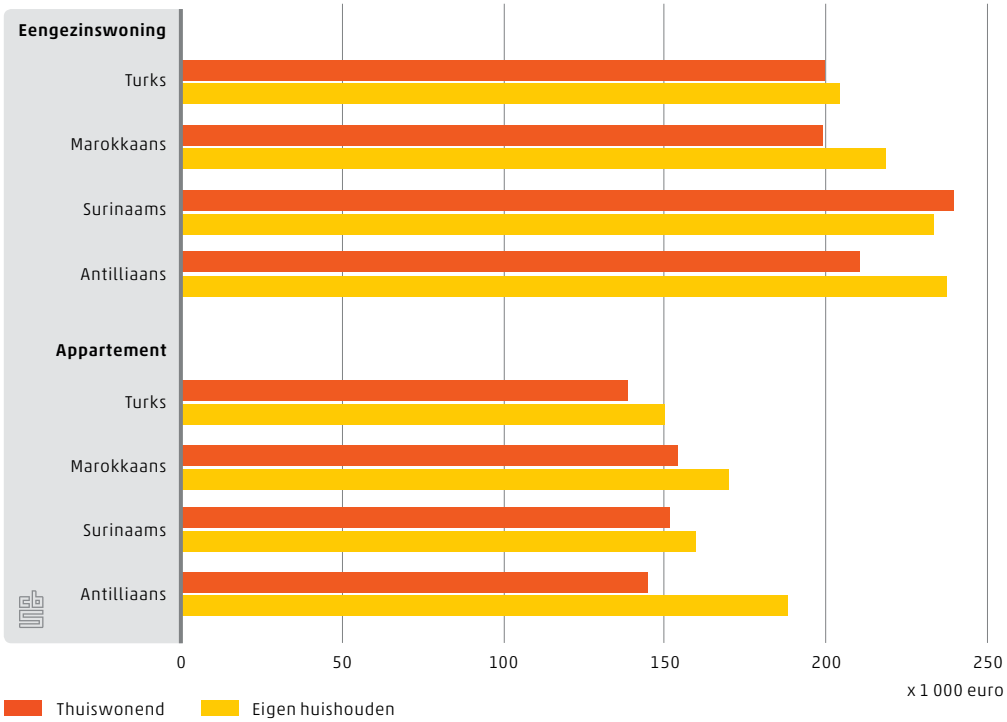

Tweedegeneratieallochtonen met een eigen huishouden wonen minder vaak in een sociale huurwoning en vaker in een koopwoning dan degenen die nog thuis wonen. Maar dit betekent niet dat zij ook vaker in een eengezinswoning wonen. Zowel de huur- als de koopwoningen waarin zij wonen zijn, behalve bij de Turkse tweede generatie, vaker appartementen dan bij de thuiswonenden, ook bij een vergelijkbaar soort huishouden. Wel zijn deze meer waard dan de appartementen waar de thuiswonenden in wonen. In dit opzicht lijkt er toch sprake van een opgaande wooncarrière. Dit geldt het sterkst voor de Antilliaanse tweede generatie.

4.4 Oppervlakte woning

Uit WoonOnderzoek Nederland 2012 blijkt dat niet-westerse allochtonen aanzienlijk vaker in woningen met weinig, en minder vaak in een woning met ten minste vijf kamers wonen dan autochtonen (BZK, 2013b). Het aantal kamers hangt nauw samen met het aantal vierkante meters. Deze paragraaf richt zich op de vloeroppervlakte als kwaliteitsaspect van de woning van de niet-westerse tweede generatie.

In de Marokkaanse en Surinaamse herkomstgroep hebben degenen met een eigen huishouden over het algemeen iets minder ruimte tot hun beschikking dan de thuiswonenden. Bij de Turkse en Antilliaanse tweede generatie is de oppervlakte bij thuis- en zelfstandig wonenden nagenoeg gelijk.

4.4.1 Mediane woonoppervlakte, 2013

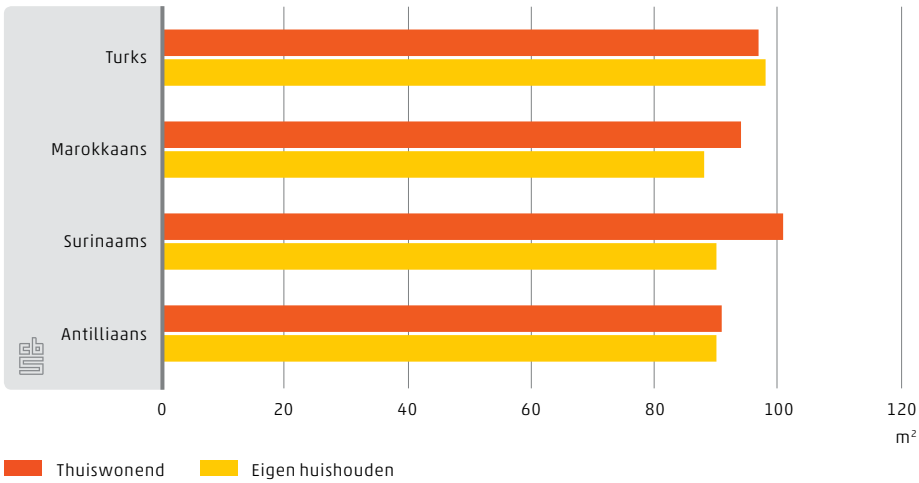

Meer woonoppervlakte per persoon voor eigen huishoudens

De huishoudensgrootte bepaalt de woonruimte per persoon in een woning. Daarom splitst figuur 4.4.2 het aantal vierkante meters uit naar het aantal personen in het huishouden. In alle huishoudens van twee of meer personen is de vloeroppervlakte dan iets groter bij degenen met een eigen huishouden dan bij thuiswonenden. Alleen bij huishoudens met vier of meer personen hebben binnen de Surinaamse tweede generatie thuiswonenden en degenen met een eigen huishouden evenveel ruimte. Hun woningen zijn met een mediane oppervlakte van ongeveer 110 vierkante meter ook het grootst. Alleen de woningen van de

Antilliaanse tweede generatie met een eigen huishouden met minimaal vier personen zijn ook zo ruim. Van de vier niet-westerse herkomstgroepen is onder de Antilliaanse tweede generatie het verschil in woonoppervlakte per persoon tussen thuiswonenden en degenen met een eigen huishouden het grootst.

4.4.2 Mediane woonoppervlakte naar aantal personen in huishouden, 2013

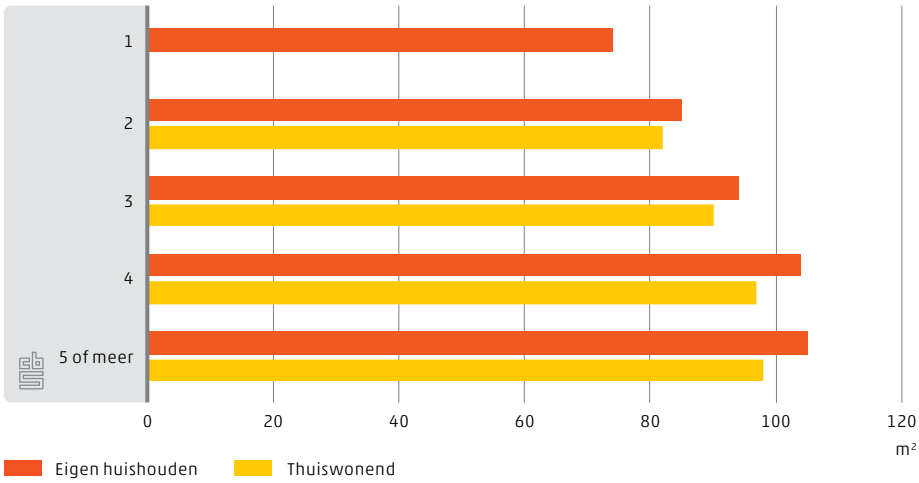

Appartementen even ruim voor thuiswonenden en eigen huishoudens
Het is de vraag of het ruimer wonen van degenen met een eigen huishouden zowel geldt voor eengezinswoningen als voor appartementen. Bij de vergelijking van alleen de huishoudens met kinderen blijkt het ruimer wonen wel op te gaan voor degenen met een eigen huishouden in eengezinswoningen, maar niet voor degenen in een appartement. Voor de laatsten is er weinig verschil in woonoppervlakte met de tweede generatie die nog thuis woont, ongeacht het aantal personen in het huishouden.

Tweedegeneratieallochtonen met een eigen huishouden wonen bij een gelijk aantal personen in het huishouden wat ruimer dan degenen die nog thuis wonen. Dit geldt het sterkst voor de Antilliaanse tweede generatie. De grotere vloeroppervlakte manifesteert zich vooral bij eengezinswoningen. Appartementen zijn bij de thuiswonenden en degenen met een eigen huishouden ongeveer even groot.

4.4.3 Mediane woonoppervlakte van huishoudens met kind(eren), 2013

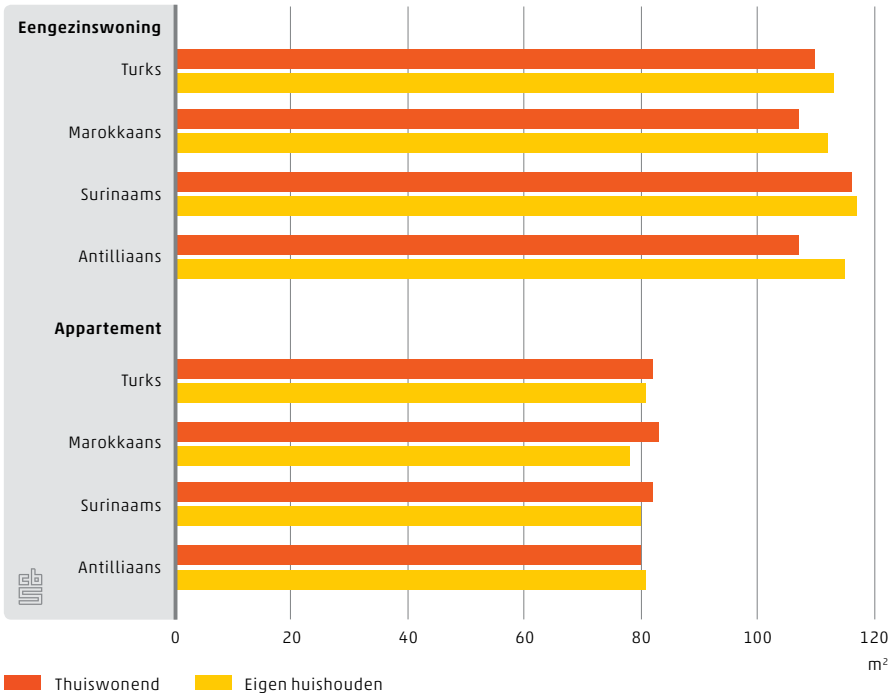

4.5 Aandeel niet-westerse allochtonen in woonbuurt

Uit eerder onderzoek blijkt dat de sociale stijging van niet-westerse allochtonen groter is als ze in een buurt wonen met een laag aandeel niet-westerse allochtonen (Das, 2010). Deze paragraaf gaat na of de tweede generatie met een eigen huishouden in buurten met een lager aandeel niet-westerse allochtonen woont dan degenen die nog thuis wonen. Dat zou een indicatie kunnen zijn voor een verband tussen wooncarrière en sociale stijging.

Tweede generatie met eigen huishouden heeft gemiddeld minder niet-westerse buurtgenoten dan thuiswonenden

Terwijl autochtonen vooral in buurten wonen met een laag aandeel niet-westerse allochtonen, geldt dit nauwelijks voor de niet-westerse tweedegeneratie-

allochtonen. Zij wonen vooral in buurten waarin minstens een kwart van de bevolking van niet-westerse herkomst is.

De tweede generatie met een eigen huishouden woont gemiddeld echter wel minder vaak in dergelijke wijken dan degenen die nog thuis wonen. Zij wonen vooral vaker in meer gemengde wijken met 5 tot 15 procent niet-westerse allochtonen. Maar zij wonen ook anderhalf tot twee keer zo vaak als de thuiswonenden in buurten met weinig niet-westerse allochtonen. De verschillen gelden voor alle vier de herkomstgroepen en zijn het grootst binnen de Antilliaanse tweede generatie.

4.5.1 Aandeel niet-westerse allochtonen in de woonbuurt, 2013

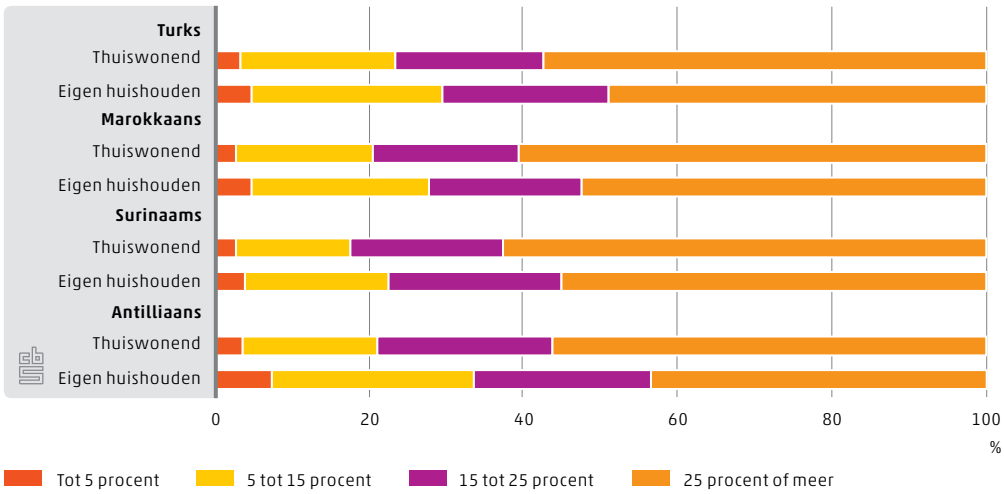

De sociaaleconomische status van buurten met meer dan 25 procent niet-westerse inwoners is lager dan die van buurten met een kleiner aandeel niet-westerse allochtonen (Das, 2010). Bovendien zijn de ontmoetingskansen met autochtonen hier het kleinst. In deze buurten is het aandeel niet-westerse allochtonen meer dan twee keer zo groot als gemiddeld in Nederland (bijna 12 procent). Deze paragraaf gaat verder in op het al dan niet wonen in deze buurten, die hier verder worden aangeduid als *meer geconcentreerde buurten*. Uit figuur 4.5.1 blijkt al dat de tweede generatie met een eigen huishouden minder in deze buurten woont dan de thuiswonenden.

Eenoudergezinnen vaakst in meer geconcentreerde buurt

Eenoudergezinnen binnen de niet-westerse tweede generatie wonen het vaakst in meer geconcentreerde buurten. Maar ook hier komt dit minder vaak voor bij

personen met een eigen huishouden dan bij de tweede generatie die als kind in een eenoudergezin woont. Tweedegeneratieallochtonen met een partner (al dan niet met kinderen) wonen het minst vaak in een meer geconcentreerde buurt. Gemiddeld woont de helft van deze huishoudens daar. Bij de Antilliaanse paren met een eigen huishouden is dat aandeel lager, ongeveer een derde.

4.5.2 Wonen in meer geconcentreerde buurten[1)] naar soort huishouden, 2013

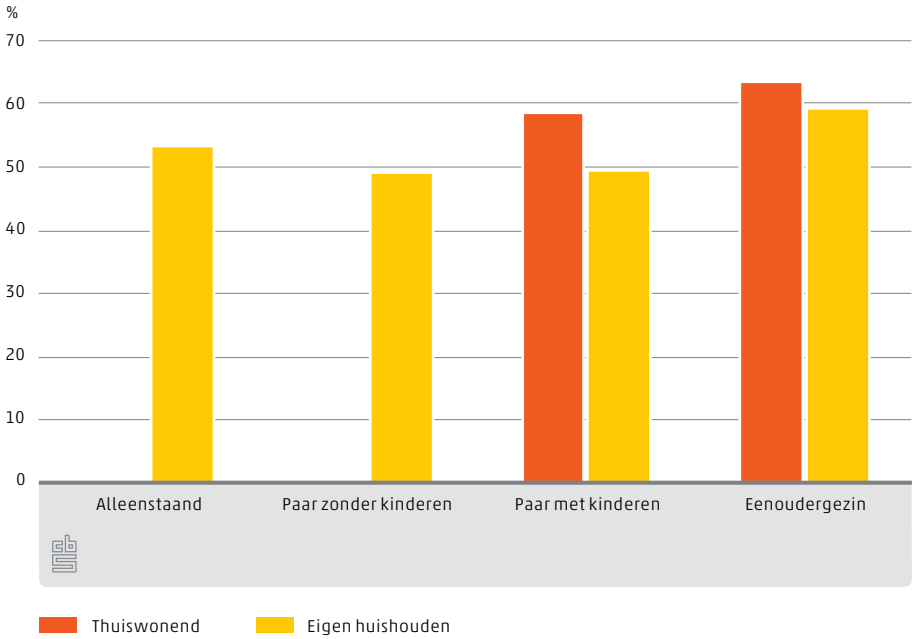

1) Buurten met meer dan 25 procent niet-westers allochtone inwoners.

Vaker koopwoning in minder geconcentreerde buurten

In paragraaf 4.2 bleek dat tweedegeneratieallochtonen met een eigen huishouden minder vaak in een sociale huurwoning wonen dan degenen die nog thuis wonen. Dit geldt ook voor paren met kind(eren) binnen meer geconcentreerde buurten. Wel wonen dit soort huishoudens in de meer geconcentreerde buurten vaker in een sociale huurwoning dan daarbuiten. Dit geldt voor zowel degenen met een eigen huishouden als voor de thuiswonenden, en voor alle vier niet-westerse herkomstgroepen. Buiten de meer geconcentreerde buurten wonen zij vaker in een koopwoning. Tweedegeneratieallochtonen in een eenoudergezin wonen zowel binnen als buiten de meer geconcentreerde buurten ongeveer even vaak in een sociale huurwoning.

4.5.3 Wonen in een sociale huurwoning naar aandeel niet-westerse allochtonen in de buurt, 2013

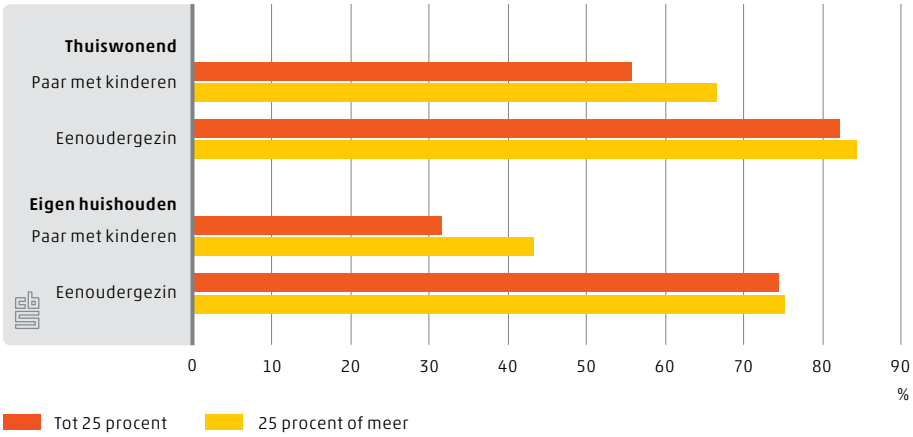

Lagere inkomens binnen meer geconcentreerde buurten

Buiten de meer geconcentreerde buurten woont de tweede generatie minder vaak in een sociale huurwoning en vaker in een koopwoning. Hier speelt het inkomen van het huishouden een belangrijke rol in. Het aandeel hogere inkomens ligt buiten de meer geconcentreerde buurten hoger dan daarbinnen. Dit geldt zowel voor de huishoudens van thuiswonenden als voor de tweede generatie met een eigen huishouden. Wel hebben laatstgenoemde huishoudens zowel binnen als buiten de meer geconcentreerde buurten vaker een hoger inkomen dan de huishoudens van thuiswonenden.

Tweedegeneratieallochtonen met een eigen huishouden wonen vaker in buurten met minder niet-westerse buurtgenoten dan de thuiswonenden. Dit geldt het sterkst voor de Antilliaanse tweede generatie. Een verklaring hiervoor is dat de tweede generatie met een eigen huishouden gemiddeld meer te besteden heeft en daardoor duurdere woningen kan huren of kopen. Dan kan woningaanbod een reden zijn dat zij naar andere buurten verhuizen. Dit wijst in elk geval wel op een stijgende wooncarrière van de tweede generatie. Het gaan wonen in buurten met lagere aandelen niet-westers allochtone inwoners verhoogt ook de kans op contact met autochtonen, wat de integratie van de niet-westerse en autochtone bevolkingsgroepen kan bevorderen. Ook van de Turkse, Marokkaanse, en Surinaamse tweede generatie met een eigen huishouden woont nog wel ongeveer de helft in meer geconcentreerde buurten. Van de Antilliaanse tweede generatie met een eigen huishouden is dit ongeveer een derde. Maar ook binnen deze buurten zijn degenen met een eigen huishouden minder vaak afhankelijk van een sociale huurwoning en wonen ze vaker in een koopwoning dan de thuiswonende tweede generatie.

4.5.4 Aandeel niet-westerse allochtonen in de woonbuurt naar inkomen[1], 2013

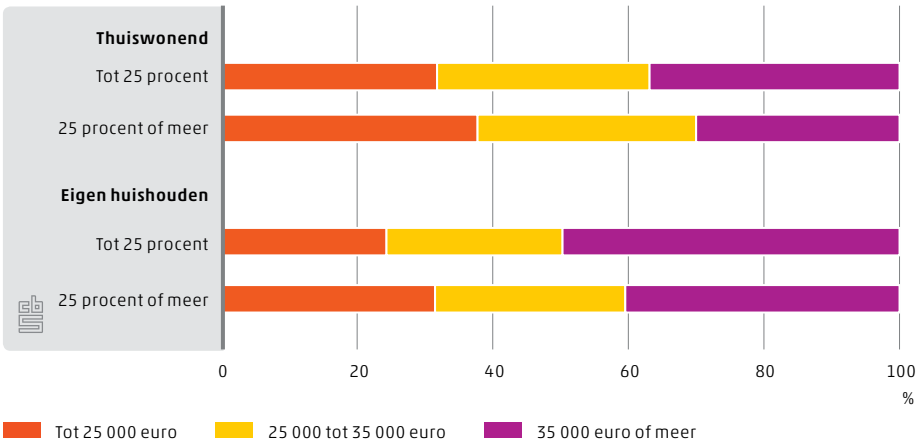

[1] Besteedbaar inkomen in 2012 van het huishouden van de niet-westerse tweedegeneratieallochtonen.

4.6 Conclusie

Tweedegeneratieallochtonen met een eigen huishouden hebben over het algemeen een betere woonsituatie dan de nog thuiswonende tweede generatie. Zij wonen vaker in koopwoningen en minder vaak in sociale huurwoningen. Dat geldt ongeacht het inkomen van hun huishoudens, en zowel als zij in buurten met veel andere niet-westerse allochtonen wonen of juist niet. Hoe hoger het inkomen van het huishouden is, hoe minder vaak de tweede generatie in een sociale huurwoning woont. Degenen met een eigen huishouden kennen wel gemiddeld hogere inkomens in het huishouden en wonen vaker buiten de meer geconcentreerde buurten dan de thuiswonenden. Ze wonen, met uitzondering van de Turkse tweede generatie, vaker dan de thuiswonenden in een appartement dan in een eengezinswoning. De appartementen van de tweede generatie met een eigen huishouden zijn gemiddeld wel duurder dan de appartementen van de huishoudens van de thuiswonende tweede generatie. Dit wijst, samen met het vaker wonen in een koophuis en in minder geconcentreerde buurten, op een voortgaande integratie voor wat betreft de woonsituatie. Vergeleken met autochtonen woont ook de tweede generatie met een eigen huishouden, mede door een zwakkere sociaaleconomische positie, echter nog altijd veel vaker in een sociale huurwoning in buurten met een relatief hoog aandeel niet-westers

allochtone inwoners. In eerder onderzoek is al gewezen op de nog steeds ongunstige woonsituatie ten opzichte van autochtonen (Kullberg, Vervoort en Dagevos, 2009).

Het hierboven geschetste algemene beeld van de niet-westerse tweede generatie geldt niet voor alle herkomstgroepen even sterk. Zo wonen de Surinaamse thuiswonenden en degenen met een eigen huishouden bij een vergelijkbaar soort huishouden ongeveer even vaak in een sociale huurwoning. Wel wonen Surinaamse thuiswonenden veel minder vaak in een sociale huurwoning dan Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse thuiswonenden. Het verschil tussen de tweede generatie met een eigen huishouden en degenen die nog thuis wonen is binnen de Antilliaanse tweede generatie het grootst wat betreft het minder vaak wonen in een sociale huurwoning, de hogere gemiddelde waarde van het appartement, het ruimer wonen en het minder vaak wonen in een meer geconcentreerde buurt.

De opgaande wooncarrière die zich bij de tweede generatie aftekent zal voor een groot deel samenhangen met hun stijgende sociaaleconomische positie ten opzichte van de eerste generatie (zie hoofdstuk 1). Zij zijn hoger opgeleid en hebben gemiddeld hogere inkomens. Maar ook onder huishoudens met lagere inkomens wonen tweedegeneratieallochtonen met een eigen huishouden vaker in een koopwoning dan degenen die nog thuis wonen. Hier kan een beperkt woningaanbod van sociale huurwoningen een rol spelen. Desondanks is het vooral een extra aanwijzing voor de voortgaande integratie van de tweede generatie op de woningmarkt.

Literatuur

BZK (2013a). De huurvoorraad en de bewoners. In: *Wonen in ongewone tijden; de resultaten van het Woononderzoek Nederland 2012* (pp. 24–32). Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

BZK (2013b). *Cijfers over Wonen en Bouwen 2013*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Das, M. (2010). Verkleuring van buurten. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar en A. Boerdam (red.), *Jaarrapport Integratie 2010* (pp. 129–142). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Kullberg, J., en Nicolaas, H. (2009). Wonen en wijken. In: M. Gijsberts en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport Integratie 2009* (pp. 168–200). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kullberg, J., Vervoort, M., en Dagevos, J. (2009). *Goede buren kun je niet kopen. Over de woonconcentratie en woonpositie van niet-westerse allochtonen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kullberg, J. (2011). Wonen. In: M. Gijsberts, W. Huijnk en J. Dagevos (red.), *Jaarrapport Integratie 2011* (pp. 177–202). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Nicolaas, H., Loozen, S., en Annema, A. (2012). Demografie. In: R. van der Vliet, J. Ooijevaar, en A. Boerdam (red.). *Jaarrapport Integratie 2012* (pp. 33–65). Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

NOS (2012, 28 mei). http://nos.nl/artikel/377726-weer-minder-sociale-huurwoningen.html

Rijksoverheid (2014). http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/huurwoning/sociale-huurwoning-huren

Begrippen

Allochtoon
Persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.
Er wordt onderscheid gemaakt tussen personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de eerste generatie) en personen die in Nederland zijn geboren (de tweede generatie). Ook wordt onderscheid gemaakt tussen westerse en niet-westerse allochtonen.

Arbeidsongeschiktheidsuitkering
Hierbij gaat het om personen die een uitkering ontvangen in het kader van de:
- Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO). De WAO is met ingang van 29 december 2005 gestopt voor nieuwe instroom. Personen die per die datum een WAO-uitkering ontvingen, behouden deze, evenals personen die binnen vijf jaar na het beëindigen van de WAO-uitkering opnieuw arbeidsongeschikt worden uit dezelfde oorzaak (Amber-regeling).
- Wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ). De WAZ is per 1 augustus 2004 geblokkeerd voor nieuwe instroom.
- Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong), op 1 januari 2010 opgevolgd door de Wet werk en arbeidsondersteuning jonggehandicapten (Wet Wajong).
- Wet werk en inkomen naar arbeidsvermogen (WIA). De WIA is in de plaats gekomen van de WAO. Personen met deze uitkering worden pas vanaf 2007 in de cijfers getoond.

Arbeidsparticipatie
De netto arbeidsparticipatie drukt uit welk aandeel van de totale bevolking van 15 tot 65 jaar tot de werkzame beroepsbevolking behoort. De werkzame beroepsbevolking bestaat uit personen van 15 tot 65 jaar met betaald werk voor ten minste twaalf uur per week.

Autochtoon
Persoon van wie de beide ouders in Nederland zijn geboren, ongeacht het land waar men zelf is geboren.

Bijstandsuitkering
Betreft personen met een uitkering in het kader van de Algemene bijstandswet (Abw) of Wet Werk en Bijstand (WWB). De Abw is per 1 januari 2004 vervangen door de WWB.

Economische zelfstandigheid
Economische zelfstandigheid is een begrip dat beleidsmatig verbonden is met het bestaansminimum. Iemand wordt als economisch zelfstandig beschouwd als het individuele netto inkomen uit arbeid en eigen onderneming op of boven 70 procent van het wettelijke netto minimumloon ligt (de netto bijstand van een alleenstaande). De drempelwaarde stijgt of daalt van jaar tot jaar overeenkomstig de ontwikkeling van het sociale minimum.

Eerstegeneratieallochtoon
Persoon die in het buitenland is geboren en van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Eigen woning
Woning die eigendom is van de bewoner(s). In deze publicatie wordt ook de term *Koopwoning* gebruikt om een eigen woning aan te duiden.

Flexibele arbeidsrelatie
Werknemers met een flexibele arbeidsrelatie hebben een arbeidsovereenkomst van beperkte duur, of zijn niet voor een vast overeengekomen aantal uren in dienst. Hiertoe behoren:
- Werknemers met een tijdelijk dienstverband met uitzicht op een vast dienstverband èn vaste uren.
- Werknemers met een tijdelijk dienstverband van 1 jaar of langer èn vaste uren.
- Werknemers met een overig tijdelijk dienstverband èn vaste uren.
- Oproep/-invalkrachten.
- Uitzendkrachten.
- Werknemers met een vast dienstverband zonder vaste uren.
- Werknemers met een tijdelijk dienstverband zonder vaste uren.

Het gaat om werknemers binnen de werkzame beroepsbevolking.

Herkomstgroepering
Kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon verbonden is op basis van het geboorteland van de ouders of van zichzelf.
Een eerstegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het land waar hij of zij is geboren.
Een tweedegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het geboorteland van de moeder, tenzij dat ook Nederland is. In dat geval is de herkomstgroepering bepaald door het geboorteland van de vader.

Inkomen
Uitgangspunt in de beschrijving van het inkomen is de vrij besteedbare inkomensruimte. Het besteedbaar inkomen is opgebouwd uit loon, winst en inkomen uit vermogen vermeerderd met ontvangen uitkeringen en andere toelagen, en verminderd met betaalde premies en belastingen. Het besteedbaar huishoudensinkomen is gelijk aan de som van het besteedbaar inkomen van alle leden van het huishouden. Hoofdstuk 4 rekent met dit besteedbaar huishoudensinkomen.
Bij het inkomen in hoofdstuk 1 gaat het om het aan de persoon toegekende gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen. Om de inkomens van verschillende typen huishoudens onderling vergelijkbaar te maken, wordt het besteedbaar huishoudensinkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Hierbij wordt rekening gehouden met schaalvoordelen die het gevolg zijn van het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Voor een vergelijkbaar welvaartsniveau heeft een tweepersoons-huishouden immers niet twee keer zo veel inkomen nodig als een alleenstaande. Om het inkomen van verschillende huishoudentypen vergelijkbaar te maken wordt het inkomen gedeeld door een equivalentiefactor. Het aldus gestandaardiseerde huishoudensinkomen wordt vervolgens toegekend aan iedere persoon van het betreffende huishouden. De persoon met het aan hem of haar toegekende huishoudensinkomen vormt dan de eenheid voor verdere berekening.

Instroompercentage hoger onderwijs
Met gemiddelde instroompercentages kunnen de stromen in het hoger onderwijs van bevolkingsgroepen vergeleken worden, ongeacht de grootte van de bevolkingsgroep. De gemiddelde instroompercentages geven weer welk deel van de bevolking op enige leeftijd begint aan een opleiding in het hoger onderwijs. De percentages zijn gecorrigeerd voor de omvang van de diverse leeftijdsgroepen in de bevolking. De instroompercentages zijn berekend door het aantal eerstejaarsstudenten per leeftijd te delen door het bevolkingsaantal van die leeftijd. De som van de quotiënten geeft weer welk deel van de bevolking op enige leeftijd in het betreffende jaar is ingestroomd in het hoger onderwijs.

Koopwoning
Woning die eigendom is van de bewoner(s). In deze publicatie synoniem voor *Eigen woning*.

Middelbaar beroepsonderwijs (mbo)
Het middelbaar beroepsonderwijs kent de volgende niveaus:

Niveau 1	Assistentopleiding met een duur van een half tot een jaar
Niveau 2	Basisberoepsopleiding met een duur van twee tot drie jaar

Niveau 3	Vakopleiding met een duur van twee tot vier jaar
Niveau 4a	Middenkaderopleiding met een duur van drie tot vier jaar
Niveau 4b	Specialistenopleiding met een duur van een tot twee jaar

Niet-westerse allochtoon
Allochtoon met als herkomstgroepering een van de landen in Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan) of Turkije.

Nieuwe EU
In deze publicatie gaat het om de landen die op 1 mei 2004 en 1 januari 2007 lid zijn geworden van de EU. Het betreft Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië (2004) en Bulgarije en Roemenië (2007). Overigens kunnen personen uit deze herkomstgroepen ook al vóór het lidmaatschap van de EU naar Nederland zijn gekomen.

Recidive
Indicatie die aangeeft dat een persoon vaker verdacht is geweest van een misdrijf.

Sociale huurwoning
Bij sociale huurwoningen gaat het in deze publicatie om alle woningen van woningcorporaties (ongeacht de hoogte van de huur). Dit wijkt af van de door de overheid gehanteerde definitie van een sociale huurwoning die gebaseerd is op een maximale huurhoogte (681 euro in 2013). Aan deze definitie voldeed in 2012 ongeveer 94 procent van de corporatiewoningen. Maar ook 69 procent van de huurwoningen buiten de corporaties viel in 2012 binnen de definitie van de overheid. De huurwoningen van andere eigenaren dan woningcorporaties zijn in deze publicatie echter buiten beschouwing gelaten als het om sociale huurwoningen gaat.

Sociale uitkering
Uitkering in het kader van bijstand, werkloosheid en arbeidsongeschiktheid (inclusief uitkeringen in het kader van de Ziektewet).

Startkwalificatie
Een afgeronde havo- of vwo-opleiding of afgeronde mbo-opleiding op minimaal niveau 2 (basisberoepsopleiding).

Tweedegeneratieallochtoon
Persoon die in Nederland is geboren en van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Verdachten van misdrijven
In deze publicatie gaat het om aangehouden verdachten van misdrijven. Tegen hen is een proces-verbaal van misdrijf opgemaakt of ze zijn naar Halt verwezen. Halt is een voorziening voor jongeren van 12 tot 18 jaar die voor het eerst de fout in gaan.
Er wordt gebruikgemaakt van gegevens uit het Herkenningsdienstsysteem (HKS) van de politie en uit het registratiesysteem AuraH van Halt. Lichte overtredingen in Halt, zoals het voortijdig afsteken van vuurwerk, blijven buiten beschouwing. In de bijlage op internet staat een uitgebreidere beschrijving van HKS en Halt.

Vluchtelingengroepen
In deze publicatie gaat het om vier niet-westerse herkomstgroepen, waarvan veel immigranten als vluchteling naar Nederland zijn gekomen. Het gaat om Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische allochtonen.

Voortijdig schoolverlater (vsv)
Iemand die het (bekostigd) onderwijs heeft verlaten en niet in het bezit is van een startkwalificatie. Het bezit van een startkwalificatie houdt in dat iemand ten minste een afgeronde havo- of vwo-opleiding heeft, of een afgeronde mbo-opleiding op minimaal niveau 2 (basisberoepsopleiding).
De CBS-cijfers over voortijdig schoolverlaters wijken af van de cijfers van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Dit wordt onder andere veroorzaakt doordat het CBS bij de berekening alleen personen meeneemt die ingeschreven staan in het bevolkingsregister. Daarnaast heeft OCW vanaf het schooljaar 2012/'13 de meetsystematiek veranderd waardoor nieuwe verschillen ontstaan. Zo rekent OCW bijvoorbeeld leerlingen met een mbo niveau 1 diploma met een baan van ten minste 12 uur per week niet meer als voortijdig schoolverlaters.

Werkloosheid
Personen van 15 tot 65 jaar zonder werk, of met werk van minder dan twaalf uur per week, die op zoek zijn naar betaald werk voor twaalf uur of meer per week en daarvoor op korte termijn beschikbaar zijn, behoren tot de werkloze beroepsbevolking. De werkloze en werkzame beroepsbevolking vormen samen de beroepsbevolking. Het werkloosheidspercentage drukt uit welk aandeel van de beroepsbevolking werkloos is.

Werkloosheidsuitkering
Hierbij gaat het om personen met een uitkering in het kader van de Werkloosheidswet (WW). Binnen deze wet is in 2006 is een aantal veranderingen doorgevoerd, zoals de beperking van de duur van de uitkering. Personen met deeltijd-WW blijven

in de uitkomsten buiten beschouwing. Deze regeling is in verband met de recessie tijdelijk in het leven geroepen.

Werkzame beroepsbevolking
De werkzame beroepsbevolking bestaat uit personen van 15 tot 65 jaar met betaald werk voor ten minste twaalf uur per week.

Westerse allochtoon
Allochtoon met als herkomstgroepering een van de landen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika en Oceanië, of Indonesië of Japan.
Op grond van hun sociaaleconomische en sociaal-culturele positie worden allochtonen uit Indonesië en Japan tot de westerse allochtonen gerekend.
Het gaat vooral om mensen die in het voormalig Nederlands-Indië zijn geboren en werknemers van Japanse bedrijven met hun gezin.

Zelfstandige/Zelfstandig ondernemer
Personen met winst uit onderneming in het betreffende jaar volgens aangifte-gegevens van de inkomstenbelasting.

Medewerkers

Redactie

Rik van der Vliet, Jeroen Ooijevaar en Elma Wobma

Opmaakcoördinatie

Roel Schaart

Monitordeel

1. *Overzicht van integratie*
Marion van den Brakel, Marieke Bosch, Marijke Hartgers, Rob Kessels, Wim Kessels, Hendrika Lautenbach, Ton van Maanen, Han Nicolaas, Saskia ter Riele en Rik van der Vliet

Verdiepend deel

2. *Voortijdig schoolverlaters na zes jaar*
Marijke Hartgers en Gregory Besjes

3. *Levensloop van jongvolwassen vrouwen*
Tom Kleinepier en Helga de Valk (beiden NIDI)

4. *Woonsituatie van niet-westerse tweede generatie*
Jeroen Ooijevaar, Han Nicolaas en Rik van der Vliet

Jaarrapport Integratie 2014

Het Jaarrapport Integratie 2014 geeft een overzicht van de integratie van allochtonen in de Nederlandse samenleving. In het monitordeel staat de ontwikkeling van de positie van immigranten (eerste generatie) en hun kinderen (tweede generatie) op diverse maatschappelijke terreinen centraal. Thema's die daarbij aan bod komen zijn bevolking, onderwijs, arbeid, uitkeringen, inkomen en criminaliteit. Het gaat daarbij niet alleen om de positie van de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen (Turks, Marokkaans, Surinaams en Antilliaans), maar ook om die van een viertal niet-westerse vluchtelingengroepen (Afghaans, Iraaks, Iraans en Somalisch) en een groep van nieuwe EU-landen (waaronder de Poolse, Roemeense en Bulgaarse herkomstgroepen). Het verdiepende deel gaat specifiek in op de situatie van de niet-westerse tweede generatie, met als thema's de positie zes jaar na voortijdig schoolverlaten, de woonsituatie en de levensloop van jongvolwassen vrouwen.

Dit jaarrapport is door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) samengesteld op verzoek van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Naast CBS-auteurs hebben ook auteurs van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut aan deze publicatie meegewerkt.

9 789035 720343

Centraal Bureau voor de Statistiek

Uitgave 2014